JONAS PRINSLOO

C. W. H. van der POST

IGNAS PRINSLOO

OF

VOLHARDING BEKROOND.

IGNAS PRINSLOO

OF

VOLHARDING BEKROOND.

EEN VERHAAL

DOOR

C. W. H. VAN DER POST.

GEÏLLUSTREERD

DOOR

WILLEM STEELINK.

AMSTERDAM. BOEKHANDEL VOORHEEN HÖVEKER & WORMSER. PRETORIA.

Stoomdrukkerij J. R. Vrolijk, Amsterdam.

VOORWOORD.

Toen ik ondernam mijn boek „Piet Uijs" te schrijven, bestond het voornemen bij mij, om indien mijn werk bijval vond, in eene reeks van novellen de Geschiedenis der Hollandsch-Afrikaansche Republieken, in een romantisch kleed gestoken, het Hollandsch lezend publiek van tijd tot tijd aan te bieden. Het gunstig onthaal dat mijn eerste werk te beurt viel heeft mij moed gegeven dit boekske, dat eigenlijk een vervolg op „Piet Uijs" is, de wereld in te zenden, en toch meen ik te moeten besluiten om van mijn eerste voornemen af te zien en bij verder schrijven mijn onderwerp uit een ander tijdvak te moeten kiezen. Bekwame schrijvers, zooals Ds. Kestell, mijn vriend de Heer N. J. Hofmeyr en D'Arbez, hebben in de laatste jaren hunne talenten gewijd aan het leveren van novellen over hetzelfde tijdvak; ik meen hun dus vooreerst dit veld vrij te moeten laten.

Ik wensch hier er op te wijzen, dat „Ignas Prinsloo" niet als zuiver geschiedkundig moet worden opgenomen. Ofschoon ik moeite gedaan heb om veel historische stof voor mijn werk bijeen te krijgen en daarin op te nemen; ja, zelfs vrees dat ik eenigermate het romantische aan het geschiedkundige heb opgeofferd; heb ik toch niet geaarzeld menigmaal mijne verbeeldingskracht den vrijen loop te laten. Desniettemin durf ik zeggen dat dit werkje in hoofdtrekken historisch is.

Behalve de bronnen waaruit ik bij het schrijven van „Piet Uijs" geput heb, had ik bij het schrijven van „Ignas Prinsloo" nog ter mijner beschikking: „De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika", door J. Stuart, en „Uit het dagboek van Erasmus Smit", geredigeerd door Ds. H. F. Schoon. Voor de toezending van dit boekje komt een woord van dank toe aan mijn vriend, den WelEd. Heer C. J. Cloete, lid van den Hoog-Ed. Volksraad O. V. S. voor het dorp Bethlehem.

Aan het einde van dit Voorwoord laat ik met verlof van den dichter volgen: „Dirkie Uijs", een gedicht van Ds. G. R. Keet, predikant te Wepener, O. V. S., mij van zijne hand geworden, als blijk van waardeering van mijn boek „Piet Uijs". Moge dit gedicht spoedig door de jeugd van Zuid-Afrika, in den gezelligen huiselijken kring, en bij hunne openbare school-examens worden voorgedragen; en moge de dichter het niet hierbij laten berusten, maar zich in den loop der jaren leeren kennen als den Tollens van zijn Vaderland.

Indien ik door het schrijven van „Ignas Prinsloo" er toe mocht hebben bijgedragen om den leeslust en de belangstelling in de geschiedenis van hun Volk bij de Afrikaners op te wekken; indien ik daardoor bij de Afrikaansche jeugd de liefde voor hun Vaderland, het streven naar het edele en het goede eenigermate heb mogen aanwakkeren, dan zal ik mij rijkelijk beloond achten voor den tijd, door mij aan het schrijven van dit werkje besteed.

Fauresmith, Oranje Vrijstaat,
23 Februari 1899.

C. W. H. VAN DER POST.

DIRKIE UIJS.

O, zeg mij niet dat mannenmoed,
Die in de helden gloeit,
Slechts leefde in der dapp'ren bloed,
Op vreemden grond gevloeid.
De adeldom der ziele is
Aan volk noch land beperkt,
En wat de vrijheid won, gewis,
Was door zijn macht bewerkt.

En zeg mij niet dat heldendeugd
Alleen de jaren siert;
Haar kracht is in het hart der jeugd
Vaak even sterk gespierd,
Nog eer zij zich de lauw'ren won
In 't vrees'lijk krijgsgedruisch;
En noemt Gij mij Napoleon:
Ik noem U Dirkie Uijs.

Zijn vader tot de bloedwraak ging
Op Italeni's veld;
De vrees is hem een vreemdeling,
In merg en been een held.

De knaap met vreugde-tintlend oog
  Is aan des vaders zij;
Hij heft zijn dood'lijk roer omhoog,
  Fier, als de ruiterij.

Straks is men nabij Umkongloof,
  De vesting van Dingaan;
Reeds over Italeni's kloof
  Breekt 't plechtig daglicht aan.
En, „Voorwaarts dapp'ren!" klinkt de kreet.
  „Op! op! met mannenmoed;
En elk die zich een trekker heet,
  Die wreek' der broed'ren bloed!"

Gelijk een leeuw, die, tot den buit,
  Diepbrullend, voorwaarts snelt;
Zoo roept Piet Uijs, en ijlt vooruit;
  De jong'ling hem verzelt;
En vijfmaal honderd dapperen
  Volgt in 't gevaarlijk spoor;
Hoort, hoe de roeren klapperen!
  De vijand wacht hen voor;

Als tijgers, achter bosch en kraus,
  Hun heir tienduizenden;
Elkeen met Chaka's korte lans;
  Hun leuze: „Val of win!"
De hinderlaag is wel doordacht;
  Daar rolt hun storm weêr aan, —
Een zwarte donder als de nacht:
  Der Zulu halve maan.

De hoornen naken tot elkaâr;
  Helaas, zij zijn omringd!
Gelijk een zee, die, baar op baar
  Steeds woester landwaarts dringt,
Maar, als een rots den voortgang stuit,
  Zich woedend pletter slaat;
Zoo stroomt de Zulu horde uit;
  Der Boeren manschap staat.

Het dood'lijk roer vervaarlijk woedt,
  En maait de heiren af:
Hun pluimen zijn gedoopt in bloed,
  En dwarr'len als het kaf.
Vergeefs! hoe ook het moordtuig knalt,
  Zij stormen immer in;
En voor een enk'le, die er valt,
  Verschijnen honderden.

Vergeefs! De achterhoede zwicht,
  Men geeft elk paard het spoor,
En in den nevel, zwart en dicht,
  Schiet zich een bresse door.
„Men vlucht! Men vlucht!" roept Landman uit,
  En zoekt den Kommandant;
Hoe vrees'lijk is het krijgsgeluid,
  't Gekerm aan allen kant!

Piet Uijs, met twintig man rondom,
  Staat met de voorhoed' pal,
En bij des vijands dichten drom,
  Ziet ook haar ongeval;

„Redt, redt U! naar den linker horen!"
  Dus klinkt zijn kloek bevel;
„Ik dek den aftocht in uw sporen,
  En val ik, het is wel!"

Hij spreekt. Gelijk een donderstorm
  Een zware rots verplet,
Zoo slaat men door den vijand heen,
  Hoe hij zich ook verzet.
De lansen sissen door de lucht;
  Geen nood! zij schaden niet;
Gelijk d' orkaan hun wilde vlucht
  Door 't aak'lig moordgebied.

Maar Uijs, hem treft de wreede lans;
  Hij waggelt op zijn paard;
Reeds uit zijn oog verdwijnt de glans;
  Nog is hij onvervaard,
En roept, wijl men ter hulpe snelt:
  „Redt, redt U! 't oog op God!
Ik sterf!" — Men vlucht; en laat den held
  In 't deernisvolle lot.

Maar niet aldus de fiere zoon;
  Hij wendt zijn sterke ros,
En door de levenden en doôn
  Breekt op den vijand los.
„Mijn Vader! Vader! waar zijt Gij?"
  Zoo klinkt, zoo huilt zijn stem;
Men hoort hem boven 't krijgsgeschrei,
  Maar niemand antwoordt hem.

Alleen tart hij des vijands macht,
  Breekt tot den Vader door;
En meen'ge Zulu, in zijn kracht,
  Valt op zijn bloedig spoor;
Tot driemaal knalt zijn moordgeweer;
  Maar straks bezwijkt ook hij,
Getroffen door des vijands speer,
  En sterft aan 's Vaders zij.

Aldus op Italeni's veld
  Bezweek der dapp'ren bloem;
Geen grafzerk ginds hun naam vermeldt,
  Geen eerezuil hun roem:
De vrijheid is hun monument,
  Hun faam, bij 't nageslacht,
Steeds schittert, als aan 't firmament
  Der eeuw'ge sterren placht.

Wepener, Oranje Vrijstaat.
9 Augustus 1898.

G. R. KEET.

HOOFDSTUK I.

DE TERUGTOCHT VAN ITALENI.

't Waren bange, kommervolle dagen, die eerste dagen door de Voortrekkers in Natal doorleefd na de nederlaag te Italeni en den dood van den algemeen geachten en thans diep betreurden Piet Uijs. Hoe verpletterend scheen de knots des noodlots te zijn nedergedaald op den Grooten Trek. Hoe waren de schoone illusiën, waarmede men den Trek had aangevangen, door den ademtocht des tegenspoeds niet verstrooid en verdreven als verdorde bladeren door den herfstwind. 't Scheen vast te staan dat het schoone gebouw der toekomst, in menig hoopvol hart bij den aanvang der onderneming opgetrokken, in het eind zoude blijken slechts een luchtkasteel te zijn; plotseling zoude verdwijnen gelijk de mirage der Zuid-Afrikaansche vlakten

plotseling voor het oog des reizigers verdwijnt en opgelost wordt in 't azuur des Zuid-Afrikaanschen hemels.

De schrik was allen om het hart geslagen en scheen de veerkracht en het weerstandsvermogen bij velen te hebben verlamd. De nederlaag, de vlucht te Italeni hadden demoraliseerend gewerkt op de meesten dier krachtvolle, stoere en geharde mannen, die sedert jaren gewoon waren geweest gevaren te trotseeren, ontbering te lijden, den dood onder de oogen te zien. De schaduw der moedeloosheid scheen den Grooten Trek als met een lijkwâ te bedekken. Doch Goddank! onder dien aschhoop van verslagenheid, droefheid, teleurstelling en vrees gloorde nog menig sprankje van vertrouwen op God, geestkracht, mannenmoed en wilskracht. Uit dien aschhoop zoude de taaie volharding van den Afrikaner weldra als de Phoenix uit haar assche opstijgen en den barbaarschen vijand, voor wien men het onderspit had moeten delven, vernietigen en voor altijd verdrijven uit Natal.

Zoodra was de tijding van de nederlaag door de eerste vluchtelingen niet bij hunne verschillende afdeelingen aangebracht, of men begon zich met den grootsten spoed te verzamelen, in twee sterke lagers, een aan de Bosjesmansrivier, en de andere bij Tugela. De ondervinding had den Boeren de noodzakelijkheid van dezen maatregel geleerd. Algemeen verwachtte men van de zijde der Zulu's eene herhaling van den inval, die op den moord van Retief was gevolgd, en schoon de moed tot bijna zero was gedaald, dwongen vrees en noodzakelijkheid tot het nemen der beste voorzorgsmaatregelen voor zelfverdediging. Men kon niet vermoeden dat de ondervinding, door de Zulu's opgedaan bij hun eersten aanval na de slachting te Umkungunhlovo, hen zoude terughouden de Emigranten-Boeren andermaal

in Natal aan te vallen. Maar toch was dit het geval. De jongere Zulu-regimenten, dronken van vreugde over hunne overwinning, wilden de Tugela over om den Malongo te verdelgen, hun assegaai te doopen in het bloed der Blanken; de bevelhebbers, gedachtig aan het lot dat Umhlela als belooning voor eene dergelijke onderneming was te beurt gevallen, weigerden beslist verlof tot den inval te geven, en zelfs Dingaan meende dat de tijd gekomen was om verder bloedvergieten te voorkomen en te trachten tot verzoening met de Boeren te geraken. De zwarte despoot vreesde maar al te zeer dat hij het op den duur niet tegen de Blanken zoude kunnen volhouden, en dat hij slechts door eene vredelievende politiek tegenover hen aan te nemen zoude kunnen ontkomen aan het lot hem door zijn vermoorden broeder Chaka voorspeld en door den grijzen Manondo als met stervende lippen bevestigd. Hem overkwam hetzelfde als eens Cassius en Brutus, de moordenaars van Julius Caesar, in het kamp van Philippi; de schim des vermoorden volgde den moordenaar en scheen, schoon zwijgend, toch zoo luide en welsprekend te roepen om wraak. Sedert het doodshoofd van Mazesi, verheven op Manondo's umhkonto [1]) hem voor zijne intunkulu had aangegrijnsd, week de slaap dikwerf van de sponde des dwingelands, en in zijne nachtwaken stond de schim van den ouden Manondo voor hem, evenals op den dag toen hij voor het laatst zijne stem in indaba had doen hooren, alvorens ter dood te worden geleid. Die schim, zwijgend als de dood, roerloos, ijskoud, kalm, scheen toch Dingaan beslist aan te kondigen dat het uur der vergelding ras genaakte.

Onbewust van wat er in het binnenste des Zulu-konings omging, vreesden dan de Boeren den aanval. Doch niet

allen dachten slechts aan zelfbehoud bij de vlucht van Italeni. Ofschoon weinigen in getal, er waren mannen die dadelijk beseften dat het hun plicht was den terugtocht van het Kommando te dekken, het voorbeeld te volgen van den edelen Uijs, en zich als voormuur op te werpen ter bescherming der vele weerlooze vrouwen en kinderen, indien de Zulu's na hunne overwinning strooptochten mochten beginnen in Natal. 't Was Karel Landman, die hiertoe aanleiding gaf en het voorbeeld stelde. Een der laatsten om te retireeren, had ook hij zijn paard den teugel gegeven, toen Piet Uijs en zijn wakkere zoon gevallen waren en hij het recht hernemen kon, ook tijdelijk slechts aan zelfbehoud te denken. Nauwelijks echter had zijn paard hem verre buiten het bereik der Zulu-assegaaien gedragen en had hij de achterste vluchtelingen ingehaald, of hij riep hun met stentorstem toe halt te houden. Eene bittere ironie straalde door in den toon waarop hij den vluchtelingen toeriep:

„Broeders! Schaamt U. Wij zijn gevlucht, maar moeten wij blijven vluchten, zelfs nu wij alle onmiddellijk gevaar zijn ontkomen? Moeten wij slechts trachten ons eigen lijf te bergen, waar de Voorzienigheid ons de bescherming van honderden onschuldige wezens heeft toevertrouwd? Waar ter nauwernood één uur is verloopen sedert de kleine Dirk Uijs ons zulk een heerlijk voorbeeld van plichtsbesef heeft gegeven? Helpt mij om stand te houden en de vluchtelingen te verzamelen. De dag is gedaald, en als de Zulu's gedurende den nacht aanvallen en ons heren derwaarts verspreid vinden, zullen weinigen onzer morgen het zonlicht aanschouwen. Die aanspraak maakt op den naam van man, die voege zich bij mij."

Bijna al de vluchtelingen hielden halt bij het vernemen

dezer woorden. Een jongeling, bijna nog een knaap te noemen, gaf het eerst antwoord op de toespraak van Landman. Zijn voorkomen was woest en verwilderd. Zijn hoed was in den slag gebleven, afgerukt door de Zulukierie, die hem eene vrij diepe wonde aan het hoofd had toegebracht, waaruit het bloed zoo rijkelijk was gestroomd, dat zijne kleederen er overal mede bevlekt waren, en waaruit nog eenig bloed zijpelde, hoewel de wonde inderhaast met den katoenen zakdoek was verbonden. Zijn

gelaat, bleek door vermoeienis en bloedverlies, was hier en daar zwart en bruin geverfd door kruit en stof, maar uit dat gelaat glansden twee donkerbruine oogen met bijna bovennatuurlijke helderheid. Neen, helderheid is misschien het rechte woord niet, want woede en wraakzucht flikkerden uit van onder de saâmgetrokken wenkbrauwen, en bij eene nadere beschouwing kon men zien hoe zijne slanke gestalte beefde en hij de vuist krampachtig balde, als wilde hij den afwezigen vijand verpletteren.

„Oom Karel! Ik ben niet gevlucht, maar door de vluchtelingen medegesleept. Het was mijn voornemen den dood mijner bloedverwanten heden op het zwarte gebroed bloedig te wreken en den strijd vol te houden tot ik den genadeslag kreeg; want wat blijft mij nog over om voor te leven? Maar mijn voornemen werd verijdeld. Schoon gewond, leef ik nog en kan nog strijden. Ik blijf bij U, al vluchten ook al de anderen verder."

„Ook wij zijn bereid te blijven en den aftocht verder te dekken," klonk het uit verschillende monden; „doch wij tellen ter nauwernood twintig geweren, en zijn te zwak om een aanval van de Zulu's af te slaan."

Men bevond zich in het midden eener langwerpige vlakte, die ten Westen beperkt werd door een dicht begroeiden kop of rand. Ter plaatse waar men stond kon men tal van vluchtelingen zich zien voortspoeden naar dien rand. Landman wees in hunne richting en zeide: „Gij hebt gelijk, zooals wij thans zijn, kunnen wij geen Zulu aanval afslaan. Maken wij spoed om die anderen in te halen eer zij den rand over zijn. Met hen vereenigd zijn wij, hoop ik, sterk genoeg en vinden op den rand de geschiktste plaats om stand te houden. Ignas, kom aan mijne zijde rijden," riep hij den gewonden jongeling toe.

Zoo snel de vermoeide paarden zulks toelieten, gingen de ruiters voorwaarts, en toen de rand bereikt werd, had Landman een zestigtal vluchtelingen achterhaald en bij zich vereenigd. In eenvoudige maar mannelijk welsprekende taal drong hij bij hen aan niet verder te vluchten, maar den rand gedurende den nacht bezet te houden, tot dekking der andere vluchtelingen niet alleen, maar ook tot zelfbehoud.

Zonder uitzondering behoorden al die mannen tot de afdeeling van Uijs. Barend Greijling en Frans van Staden

bevonden zich onder hen. Oom Frans, anders zoo levendig en opgeruimd, stond somber en besluiteloos op zijn geweer geleund voor zich te staren. Op bitteren toon riep hij eindelijk uit: „Neen! Ik ga verder. Thans geldt het: Ieder voor zichzelf en God voor ons allen. Voor vrouwen, kinderen en weerloozen wil ik mij in de bres stellen, maar niet voor lafaarden zooals Potgieter en zijn gevolg. Waren zij niet gevlucht, dan hadden wij den Zulu geslagen; dan waren Piet Uijs en zijn zoon, de edelsten van den ganschen trek, waarschijnlijk thans in ons midden; dan stond de roode haan reeds op Umkungunhlovo, dat moordhol van Dingaan. Laat voor mijn part den Zulu Potgieter en de zijnen één voor één inhalen en mannelijkheid leeren. Laat hier blijven die blijven wil. Ik ga verder."

Hij voelde dat eene hand hem op den schouder werd gelegd en omziende staarde hij in het bleeke, verwilderde gelaat van den jongeling, die door Landman Ignas was genoemd. „Oom Frans zal blijven en niet verder gaan," zeide deze beslist, maar met zwakke en bevende stem. „Toen Gij mij hielpt de verminkte overblijfselen van allen van mijns vaders huis onder de aarde te bedekken, hebt Gij mij beloofd te helpen om den Zulu bloedig te straffen. Ik houd U aan uw woord. Wilt Gij uwe huisgenooten blootstellen aan hetzelfde lot dat —"; de jongeling wankelde; aandoening, uitputting, bloedverlies hadden hem overmand. Hij viel bewusteloos ter aarde.

„Mijn God! Ignas, en ik zal woord houden," riep Van Staden. „Ik zal blijven. Maar is het kind dood?"

Snel traden verscheidene mannen nader. Men tilde Ignas van den grond en droeg hem in de schaduw van een vooruitspringende rotspunt. „Goddank! Hij is slechts flauw," zeide Landman, die hem had onderzocht. „Oom Frans

kan bij hem blijven, terwijl wij de noodige toebereidselen voor den nacht maken."

Intusschen was de zon achter den gezichteinder verdwenen en begon de duisternis te vallen. Tijdens de verwarring, veroorzaakt door het in zwijm vallen van Ignas, hadden verscheidene Boeren zich uit de voeten gemaakt en hun vlucht voortgezet, en toen Landman zijne manschappen telde, bevond hij dat met inbegrip van den bewusteloozen Ignas zijne bende vierenvijftig man sterk was.

Op het hoogste punt van den rand was eene opene ruimte. Hier werden de paarden in eenen kring aan elkander gebonden. Men droeg den gewonden Ignas in dien kring, waarin ook al de anderen zich begaven, en daar het reeds donker geworden was, begon men om te zien naar eenig voedsel ter versterking.

De voorraad was schamel en gering. De zadelzak was bij de meesten ledig en de blikken waterkantienen bijna alle zonder het verfrisschend vocht. Broederlijk en gelijk op deelen was hier echter het motto, en toen ieder het zijne voor den dag had gehaald, bleek het dat er voldoende beschuit en biltong was om ieder eene bete, schoon dan ook klein, te doen genieten, evenals eene teug waters, nadat eene voldoende hoeveelheid voor Ignas was achtergehouden.

Met de ammunitie was het niet beter gesteld. Gedurende den strijd van dien dag was kruit noch lood gespaard, en op den terugtocht was niemand in de gelegenheid geweest den kruithoorn en bandelier weêr te vullen. Bezorgd en bekommerd ging men den nacht te gemoet.

Landman had geregeld hoe de wacht gedurende den nacht zoude worden gehouden. Binnen den paardenkring hadden allen, buiten de schildwachten, zich op den blooten grond, den zadel tot hoofdkussen, doch zonder bedekking

nedergelegd. De eene na de andere ster was in het luchtruim te voorschijn getreden en het hemelgewelf scheen als met schitterende brillanten bezaaid. Het oog van Landman viel op het Zuiderkruis, eigen sterrenbeeld van den nacht van het Zuidelijk halfrond, embleem van het kruis waarop de Man der smarten, de Zoon des menschen, voor alle menschen door alle eeuwen heen, geleden had. Ignas was uit zijne verdooving ontwaakt, maar eene wondkoorts had den overspannen jongeling aangegrepen. IJlhoofdig lag hij te kreunen en te steunen en sprak op gedempten toon onafgebroken voort, immer voort. Geene wachtvuren waren er ontstoken, immers zij zonden slechts strekken den Zulu te toonen waar hij den nachtelijken aanval maken moest. Het Zuiderkruis scheen zijne stralen, door den donkeren omtrek borende, als het ware te concentreeren in Landman's oog. Zijn zielsoog scheen,

door deze stralen aangetrokken, door het onpeilbaar ruim des hemels te dringen en in den geloove te rusten op den Bestuurder des Heelals, en uit dien aanblik kracht, moed en vertrouwen te putten. Nog waren de manschappen niet in slaap. Landman richtte zich op, en door zijn gevoel medegesleept, zeide hij: „Broeders! Ziet op naar den Hemel. Uit het licht Zijner sterren verkondigt onze

God ons Zijne bescherming en trouw. Over deze zelfde plaats, waar wij thans als verslagenen en vluchtelingen liggen, trokken wij gisteren den vijand te gemoet, zeker van de overwinning. Gedurende dezen nacht zal de vijand ons waarschijnlijk aanvallen; laat ons dan strijden als mannen, want God is met ons, Hij zal ons nimmer begeven. Zingen mogen wij niet, want de vijand zoude ons kunnen hooren; maar hoort naar de woorden uit Gezang 28:

„Is de nood zoo hoog gerezen,
Dat gij nergens uitkomst ziet,
Nog hebt gij geen kwaad te vreezen:
Is de nood zoo hoog gerezen,
Dat gij nergens uitkomst ziet,
God, uw God vergeet u niet."

En nu, Broeders, wij begeven ons ter ruste, gedekt door Gods sterrendak en de beschermende vleugelen Zijner Vaderlijke liefde."

Wij gunnen den vermoeiden krijgers hunne rust. Terwijl zij slapen en Ignas op den harden grond geen rust vindt voor zijne door bloedverlies verzwakte, door koorts verhitte ledematen, zullen wij den lezer nader bekend maken met de geschiedenis van dezen jongeling.

HOOFDSTUK II.

LOTGEVALLEN DER PRINSLOO'S AAN DE KOWIE.

Er zijn bladzijden in de geschiedboeken van ieder volk, waarop de nazaat met weemoed, afkeuring en afgrijzen den blik slaat en waar hij toch, terugdeinzend voor het laakbare in het gedrag van een persoon of een historische groep van personen, in bewondering en medegevoel diegenen herdenkt, die als slachtoffers van verraad, geweld of bloeddorst, ook vaak van een te ver gedreven of verkeerd begrip van plicht en recht, op die bladzijden staan vereeuwigd. Er zijn namen in de geschiedenis van ieder volk, die, op de vleugelen der traditie voortgedragen, onsterfelijk voortleven van geslacht tot geslacht. Er staan gebeurtenissen opgeteekend, die uit het grijs verleden nog in het tegenwoordige hun somber

floers op een volk werpen, dan wel met heldere stralen het vaartuig van patriotisme en nationaliteitsgevoel ter Noordstar dienen wanneer het uit den rechten koers wil geraken, voortgestuwd door de baren van onverschilligheid en overdreven cosmopolitisme, aangetrokken door den draaikolk van baatzucht en eigenbelang. Er is bloed geplengd op het outaar van vaderlandsliefde, mannenmoed en mannentrouw, welk bloed, schoon reeds lang verdroogd en door de aarde opgedronken, nog kracht en voedsel geeft aan die plant, vaak zoo teer en kwijnende, wier wortelen de zonen van hetzelfde volk, de kinderen van hetzelfde land in hecht verband aaneenstrengelt en tot een phalanx vormt waar het geldt de verdediging van den voorvaderlijken grond, de handhaving van de taal, den godsdienst, de zeden, de vrijheid en de rechten, van de Vaderen geërfd, van den Allerhoogste als privilegie verkregen. Deze gedachten rijzen in mij op waar ik den naam ga noemen van Hendrik Prinsloo van den Boschberg, een der historische karakters in het drama, dat op den 6den Maart 1816 te Slachtersnek werd afgespeeld.

Het is hier niet de plaats omtrent dat treurspel in bijzonderheden te treden. Genoeg zij het te zeggen, dat Ignatius Willem Prinsloo, de jongeling in het vorig hoofdstuk Ignas genoemd, een zoon was van den jongsten broeder van Hendrik Prinsloo, die eveneens den naam van Ignatius droeg. Kort na het gebeurde te Slachtersnek verlieten Joachim en Ignatius, broeders van den voor de rechten van zijn volk gehangen Hendrik Prinsloo, den omtrek, waaraan voor hen zulke treurige herinneringen waren verbonden, en vestigden zich met een vriend, Frederik Bothma, in de nabijheid van het tegenwoordig dorp Bathurst, destijds nabij de grens tusschen de

Kaapkolonie en Kafferland. Hier zag Ignas, onze jeugdige held, eenige jaren later het levenslicht. Hij was het tweede pand van den echt zijner ouders. Hun oudste kind, eene dochter, Hannie genaamd, was zwak, tenger en ziekelijk; en Ignas, twee jaren jonger dan zij, leerde al vroeg de rol van haar beschermer, zoowel als van zijn drie jongere broeders spelen. Hij was de stamhouder, de staatmaker van zijn vader en deelde al vroeg in de werkzaamheden en dikwijls gevaren, aan het leven van den grensbewoner in die dagen verbonden. Aan een zachte, eenigszins dweepzieke inborst paarde hij de ridderlijke, voortvarende, doortastende geaardheid, die zijne familie kenmerkte. Het voorrecht had hij niet ooit het binnenste van een schoolgebouw als leerling te aanschouwen, maar zijne moeder, eene voor die dagen zeer ontwikkelde vrouw, deelde hare kunde aan hem en de andere kinderen mede, en zoo kwam het dat hij voor zijn tijd en onder de omstandigheden vrij wel ontwikkeld was. Zijne liefste speelgenoote was de oudste dochter van Frederik Bothma, Geertruida, in de wandeling Truitje genoemd. Zij waren van denzelfden leeftijd, groeiden samen op, en de ouders van beide zijden koesterden de innige begeerte, dat die kinderlijke vriendschap er toe zoude leiden dat zij later in dezelfde boot de levenszee zouden bevaren. Het ging den ouders van Ignas en hun mede-kolonisten op hunne afgelegen hoeven aan de grens voorspoedig. Hunne behoeften waren gering; de veeboerderij, waarop zij zich voornamelijk toelegden, was gezegend. Met ieder jaar werden de kudden grooter en vermeerderde de voorraad gereed geld in de bokknapzakken, in de wagenkisten geborgen. Van de Kaffers hadden zij zelden last. Gebeurde het soms dat hun eenig vee werd ontstolen, bij de Kaffer-kapiteins vonden zij altijd

recht. Dit was misschien daaraan toe te schrijven, dat de Kaffers hen als vluchtelingen ten gevolge van den opstand van Slachtersnek beschouwden, in welken opstand de Boeren de sympathie der Kaffers hadden en zelfs daadwerkelijke hulp van Gaika hun opperhoofd hadden verwacht. Zelfs toen de eerste groote Kaffer-oorlog in 1819 uitbrak en de Kaffers, aangevuurd door de profetie van Makana, ook bekend als Nxeli, die als een Mahdi onder hen was opgestaan en voorspelde dat zij de Blanken in de zee zouden drijven, de Kolonie binnenrukten, alles verwoestende, plunderende en vermoordende wat voor hen kwam, bleef de kleine nederzetting bij de Kowie ongehinderd en in vrede voortleven. En toen eenige krijgslieden bij den ouden Gaika aandrongen om verlof hen aan te vallen, had het oude opperhoofd geantwoord: „Laat hen met vrede. Zij hebben met mij uit denzelfden pot gegeten, uit dezelfde kalabas gedronken, tegen denzelfden vijand plannen beraamd. Zij zijn mijne broeders." Deze toestand bleef voortduren totdat het jaar 1834 ten einde spoedde. Gaika was gestorven. Schoon zijn stam onder de Blanken den naam van Gaika-Kaffers had erlangd, zijne plaats kende hem niet meer. Zijne zonen, aangevuurd door den sluwen, maar tevens dapperen Hintza, groot opperhoofd der Tamboekies, waren besloten de Blanken uit hun vaderlijk erfdeel te verjagen, hen te verdelgen te vuur en te zwaard. De Prinsloo's en Bothma hoorden spoedig de geruchten van oorlog, maar steunende op vroegere ondervinding, bleven zij gerust, en zonder eenige voorzorgsmaatregelen ging alles op hunne afgelegen hoeven den gewonen gang. Op Zondag den 21sten December 1834 gingen de Kaffers tot daadwerkelijkheid over en in dien nacht viel Buys, hun eerste slachtoffer, onder hunne assegaaien verraderlijk

vermoord. Van dezen moord verwittigd, waren onze vrienden bij de Kowie wel met verontwaardiging vervuld, maar waren voor zichzelven niet beducht en waanden zich veilig. Kerstdag van 1834 brak aan. De drie huisgezinnen vereenigden zich ten huize van Ignas Prinsloo, en nadat in den morgen de geboorte van het Lam, dat de zonden der wereld wegdraagt, godsdienstig was herdacht, werd het overige van den dag in onschuldig vermaak en vroolijkheid doorgebracht, en het was reeds zonsondergang toen de gasten de hoeve van Ignas verlieten en naar hunne eigen huizen terugkeerden. Voor den jongen Ignas en Truitje was het een dag van bijzondere beteekenis geweest. De gevoelens, die zij wederkeerig voor elkander koesterden, sedert eenige jaren voor geen van beiden, evenmin als voor hunne huisgenooten meer geheim, waren dien dag voor de eerste maal in woorden geuit. Voor het eerst had Ignas van de lippen der schuchtere maagd vernomen dat zij bereid was zijne levensgezellin te worden, en den kus der verloving op die lippen gedrukt. Zijne geliefde was met hare ouders vertrokken; aan het hek van den boomgaard stonden Ignas en zijne zuster Hannie op den tuinmuur geleund en deelde hij haar de heugelijke tijding mede.

„Ik verheug mij met jou, Ignas!" zeide de oudere zuster. „Gij zult nooit eene betere vrouw kunnen krijgen dan Truitje. Als zuster met haar opgegroeid, doet het mij vreugde dat zij nu in werkelijkheid mijne zuster zal worden."

Ignas gevoelde zich zoo gelukkig. Hij wist niet wat te antwoorden en gaf als tastbaar blijk zijner dankbaarheid de zuster een hartelijken zoen.

De maan had hare meer schitterende zuster vervangen. Zacht wierp zij haar zilveren licht op de aarde, als wenschte zij streelend hare tegenwoordigheid te doen voelen, zonder

zich in te dringen toch tegenwoordig te zijn. Hoe sprak niet de gansche natuur van vrede en scheen uit de verre velden van Bethlehem, door de slagmuren van achttien eeuwen de echo van het refrein van het lied der Seraphijnen te weerklinken: „Vrede op aarde. God heeft aan de menschen een welbehagen." Het was immers Krismis, zooals de Hollandsche Zuid-Afrikaan Kerstdag noemt.

Blijmoedig en gemoedelijk stonden zuster en broeder bij elkaâr, toen in de richting van de hoeve van Bothma zich kreten deden hooren, spoedig door eenige geweerschoten gevolgd.

Ignas schrikte uit zijne aangename overpeinzingen op, en vóór hij nog een woord uiten kon, riep zijne zuster: „Laat ons naar binnen gaan en Vader opmerkzaam maken, spoedig! De Kaffers vallen ons aan en zijn bij het húis van Oom Frederik."

Waartoe dit verhaal langer dan noodig is te rekken? Ignas en zijn vader zadelden spoedig de paarden, en door Joachim Prinsloo, zijne zonen en eenige dienaars vergezeld, renden zij in der haast naar de hoeve van hun buurman. Vóór zij die bereikten, sloeg reeds de vlam op uit de stroodaken der gebouwen, en op de plaats zelve aangekomen, bevonden zij dat het doel der Kaffers reeds was bereikt. De lijken van Bothma, zijne zoons en eenige bedienden lagen voor het in vlammen staand woonhuis. De veekralen waren ledig. De Kaffers hadden het vee reeds weggedreven en uit de verte klonk hun het rumoer, daardoor veroorzaakt, tegen.

Joachim Prinsloo riep zijn broeder toe: „Laat ons dadelijk teruggaan. Hier kunnen wij niets doen, en zeker vallen de Kaffers ook onze woningen aan."

De jonge Ignas was van zijn paard gesprongen. Op het

grasperk voor het huis lagen wel de lijken der mannen, maar wat was geworden van de vrouwen en kinderen en vooral van haar wie hij eenige uren te voren den verlovingskus op de lippen had gedrukt?

Terwijl de anderen den teugel wendden, vloog hij het brandende huis binnen, gedragen op de vleugelen van beangstigde liefde. In het voorhuis stuitte hij op een

lijkenhoop. De vrouw van Bothma was met hare kinderen gevallen onder de Gaika-assegaai.

Hij stond als verbijsterd. Eene stem deed hem tot het bewustzijn terugkeeren. Het was de achterruiter zijns vaders, de oude Hottentot Flink, die naast hem stond en zeide: „Kom, Baas Ignas. Al die ander is weg. Die huis val net nou in, en hier ken jij tog niks nie doen nie. Kom uit en lat ons huis toe rij."

Hartstochtelijk riep de jongeling uit: „Neen, Flink, help

mij. Ik laat Truitje hier niet alleen. Dood of levend, zij gaat met mij."

Vrouw Bothma moest haar kroost tegen den barbaarschen vijand hebben trachten te verdedigen. Haar lijk lag nabij de voordeur en het lichaam van Truitje was half door het moederlijk bedekt.

Met behulp van Flink schoof Ignas het lijk der moeder ter zijde. Geen oogenblik was te verliezen: de hitte werd ondragelijk, de balken kraakten, het brandende dak kon ieder oogenblik instorten. Hij hief het met bloed bedekte lichaam van Truitje van den grond, drukte het tegen de borst en holde het huis uit, door Flink met spoed gevolgd. Nauw waren zij over den drempel of het brandende dak stortte in en de andere lichamen in het voorhuis waren onredbaar ten prooi aan de verterende vlammen.

Zij vonden de open ruimte voor het huis ledig. Ter bescherming van eigen vrouw en kroost, huis en have, waren Joachim en Ignas Prinsloo teruggesneld.

„God zij dank, Flink! Zij leeft!" riep de jongeling. „Ik voel haar hart kloppen, zij is nog warm. Wij zullen haar redden, en ik zal haar behouden." Hij gaf Truitje over aan Flink, die haar in zijne armen teruggaf toen hij zijn paard had bestegen.

Door Flink gevolgd rende hij huiswaarts, het lichaam van het dierbaar meisje voor zich op den zadel, door zijn krachtigen arm omklemd. Halverwege tusschen de hoeve van Bothma en die der Prinsloo's ging de weg door een ruig bosch. Toen Ignas deze plaats naderde, hoorde hij geweerschoten en krijgsgeschreeuw. Hier hadden de Gaika's, aangevoerd door Macomo, den zoon van Gaika, zich in hinderlaag geplaatst en de terugkomst afgewacht van hen die Bothma ter hulp gesneld waren, en thans

waren zij met hen handgemeen. Met zijn dierbaren last voor zich op het paard drong hij tusschen de vechtenden in. De Voorzienigheid was hem genadig. Een half uur later was hij in zijns vaders huis. Truitje was bij onderzoek gebleken ongewond en slechts van schrik en ontzetting bewusteloos te zijn. Zijn oom Joachim, met zijn huisgezin en bedienden. hadden ook in zijns vaders huis bescherming gezocht, daar hun eigen huis in vlammen stond. Maar zijn vader? Diens lijk lag in het bosch, waar de Kaffers in hinderlaag waren geweest en waar hij gesneuveld was, evenals de trouwe Flink.

Die nacht was kommervol. De hoeve was door de bende van Macomo omsingeld en de verdedigers, slechts eenigen in getal, moesten de grootste waakzaamheid in acht nemen om te verhinderen dat het vuur ook in hun dak werd gestoken, en zij genoodzaakt zouden worden de beschermende muren te verlaten en den Gaika's in handen te vallen. Eerst tegen den morgen werden zij ontzet door een afdeeling Burgers onder veldcornet Viljoen, die op verkenning was uitgegaan. Onder bescherming der Burgers werd de hoeve ontruimd en eene schuilplaats te Bathurst gezocht, waar men tegen het vallen van den avond van den 26sten December aankwam. Maar hoe was onze Ignas in dien korten tijd, nauwelijks vierentwintig uren, veranderd, en hoe ook zijne bruid! Van een vroolijk, levenslustig jongeling was hij een ernstig man, zij van een schuchter, schalksch meisje, eene bezadigde vrouw geworden. Door den dood zijns vaders werd hij het hoofd van het gezin. Zij, die al hare betrekkingen had verloren, werd op eigen verzoek, totdat zij de vrouw van Ignas kon worden, opgenomen in het gezin van zijn oom Joachim. Ignas voelde den dood zijns vaders diep en betreurde met Truitje

den ontijdigen dood harer dierbaren. Een bittere haat tegen den Kaffer, een dorst naar wraak vervulden hem de borst. Met zijn oom nam hij een wakker aandeel in de verdediging van Bathurst, toen deze plaats door den vijand werd aangevallen, en later voegde hij zich bij de Burgermacht, die de geregelde troepen onder Kolonel Somerset te hulp snelden. In de vele schermutselingen en boschgevechten, die dezen oorlog kenmerkten, onderscheidde hij zich door moed en onverschrokkenheid. Daar leerde hij Pieter Retief en Piet Uijs, beiden aanvoerders van Burgerafdeelingen, kennen. Toen de oorlog voorbij was, en de Boeren begonnen te spreken van emigreeren naar het binnenland, besloot hij na overleg met de zijnen hen te vergezellen en met zijn oom Joachim sloot hij zich aan bij den trek van Gert Maritz. Schoon tijdens den oorlog van al hun vee beroofd, waren de Prinsloo's toch onder de meest welgestelden van den trek; want het geld, sedert jaren opgespaard, hadden zij behouden. Hunne uitrusting voor den verren tocht was dan ook van de beste. Ignas en Truitje, door tegenspoed gelouterd, waren steeds inniger en inniger aan elkander gehecht, en zouden reeds in het huwelijk zijn getreden, ware het niet dat de weduwe Prinsloo van gevoelen was dat zij beiden nog jong waren en behoorden te wachten tot Ignas in het nieuwe land gevestigd was; en voor de jongelieden was haar wensch een bevel. Vol hoop en verwachting gingen zij naar het nieuwe land, weinig vermoedende welk lijden hen daar wachtte. Toen Retief naar de kraal van Dingaan vertrok, was het de begeerte van Ignas hem te vergezellen; maar op het aandringen zijner moeder zag hij van dit voornemen af. Hij met zijne moeder en haar gezin hadden zich gevoegd bij het lagertje van de Prinsloo's en Botha's; zijn oom Joachim

met de zijnen, waarbij ook Truitje, bevonden zich bij de afdeeling der Van Rensburg's. 's Daags na het vertrek van Retief begaf Ignas zich naar deze afdeeling. Hij had zijne bruid in geen weken gezien en verlangde sterk naar haar. Daar aangekomen, bevond hij dat eenige mannen, waaronder ook zijn oom, van plan waren eene jachtpartij naar de overzijde der Vaal te ondernemen. Hij liet zich bepraten zich bij hen te voegen en vertrok met hen eenige dagen later. Gedurende hunne afwezigheid vond de inval der Zulu's in Natal plaats. De moeder van Ignas en al hare kinderen waren onder de slachtoffers in het uitgemoord lagertje der Prinsloo's en Botha's, en zijn bruid onder de zwaar gewonden in het lager der Van Rensburgs. Zij had een assegaai door de borst gekregen en men wanhoopte aan haar herstel. Wie schetst de smart, ja bijna vertwijfeling van den jongeling, toen hij van de jacht terugkeerde en zijn treurig verlies in al zijn volheid vernam. In stomme wanhoop zat hij voor zich te staren, of dwaalde eenzaam rond door het veld. Eéne gedachte kreeg eindelijk den boventoon in zijn binnenste: Hij zoude de zijnen bloedig op den Zulu wreken. Toen het Kommando onder Uijs en Potgieter uittrok, voegde hij zich bij eerstgenoemde. Hij liet zijne bruid in hopeloozen toestand achter, maar de dorst naar wraak dreef hem voort. Als een bezetene vocht hij te Italeni, maar schoon hij den dood zocht, hij werd door de vluchtelingen medegesleept en gered. De lezer zal thans kunnen verstaan waarom hij tot Landman uitriep: „Wat blijft mij nog over om voor te leven!"

HOOFDSTUK III.

KAREL LANDMAN ACHTERHAALT HENDRIK POTGIETER.

Karel Landman en zijn handjevol dapperen brachten den nacht in ongerustheid, maar overigens, wat den vijand betrof, ongestoord door. Heel in de verte zagen de schildwachten, die geregeld werden afgelost, de kampvuren der Zulu's branden, doch verder zag of hoorde men van den vijand niets. De gewonde Ignas was door een hevige koorts aangetast. Oom Frans, nu hij eenmaal de zorg over den jongeling op zich had genomen, verpleegde hem met bijna moederlijke bezorgdheid en teederheid. Uit den kleinen voorraad water had hij een groot gedeelte teruggehouden en legde hij voortdurend den lijder natte doeken op het verhitte, bonzende hoofd. IJlhoofdig sprak Ignas onafgebroken voort, en schoon er niet van bewust, door-

leefde hij andermaal gedurende die nachtelijke uren de verschillende gebeurtenissen van zijn nog zoo kortstondig bestaan; en waar hij in denkbeeldigen strijd met den vijand was gewikkeld en dan in een luid geschreeuw uitbarstte, deed hij menigmaal zijne vermoeide krijgsmakkers uit den slaap opschrikken en de roeren grijpen, denkende dat de vijand hen overvallen had.

Toen eindelijk de dageraad aanbrak en allen ontwaakt waren, verzamelden de mannen zich rondom Karel Landman en overlegden wat te doen. Zooveel was zeker, hier kon men niet blijven; men was te dicht bij de Zulu impi; en bovendien zonder voedsel, ammunitie en water zoude het den dood trotseeren zijn geweest hier een aanval des vijands af te wachten. Men besloot dan ook vóór de zon opkwam te vertrekken. Karel Landman reed met eenige mannen vooruit, met het doel zooveel mogelijk nog vluchtelingen van den vorigen dag te achterhalen en halt te doen houden, en ook om eene beter geschikte legerplaats en voedsel voor de uitgehongerde manschappen op te sporen. Het grootste gedeelte der kleine bende bleef onder bevel van Frans van Staden achter, om met den gewonden Ignas, die op een velkombaars door vier mannen werd gedragen, Landman te volgen, langs den weg door het Kommando genomen toen men tegen den vijand oprukte. Landman en de zijnen trokken voorwaarts zoo snel hunne vermoeide paarden dit veroorloofden en waren na een uur rijdens de heuvelenreeks doorgetrokken en aan den kant eener weelderige grasvlakte gekomen, doorsneden door een kleinen helderen stroom, welks oevers hier en daar met groepjes groote boomen begroeid waren. Hier had men dus water en voor de paarden volop gras; ook had men het geluk gehad onderweg twee koedoes te schieten, zoodat ook proviand voor een hartig maal voor-

handen was. Uit een der boomgroepen zag men rook opstijgen. Dit spoorde tot omzichtigheid aan, want het kon evengoed de tegenwoordigheid van vijand als van vriend verraden. Met overgehaalde roeren naderden de ruiters de plaats, waar zij tot hunne vreugde en geruststelling spoedig tusschen de takken door de tent van een wagen en de gebaarde gezichten van blanken ontwaarden, die hen met de hoeden toewuifden. Bij de legerplaats gekomen, bevonden zij dat die was opgeslagen door Hendrik Potgieter, die hier een tachtigtal vluchtelingen van beide afdeelingen verzameld, en bewogen had stand te houden bij den eenigen ammunitie- en proviandwagen die den vijand niet in handen gevallen was.

Hartelijk liep Potgieter Landman te gemoet, om door dezen met stuggen ernst te worden ontvangen. Potgieter riep uit: „Welkom, Neef Karel! Gode zij dank dat Gij ontkomen zijt.'' 't Was Landman bij deze toespraak alsof zich het beeld van den gesneuvelden Uijs tusschen hem en den spreker, dien hij van verraad verdacht hield, plaatste. „Dank voor uw welkom, Neef Hendrik! Uwe hand aanvaarden kan ik echter niet voor Gij uw gedrag van gisteren verklaard hebt,'' antwoordde hij.

Het bloed steeg Potgieter bij het vernemen dezer woorden naar het hoofd. Zouden de hem aangeboren opvliegendheid en trots ook nu de overhand over zijn beter ik behalen? Slechts eenige oogenblikken verkeerde hij in tweestrijd, doch uit den tegenspoed had hij ootmoed geleerd, en er was eene weemoedige trilling in zijne stem toen hij bedaard antwoordde: „Neef Karel! Dit heb ik van U niet verwacht en evenmin verdiend. Ik zoude kunnen antwoorden: Vraag mij rekenschap voor den Krijgsraad van mijn gedrag; doch dit zal ik niet doen; ondervraag mij hier te midden onzer

deelgenooten in lijden en onspoed, en ik zal U antwoorden."

„Waart Gij met uwe afdeeling gisteren niet teruggetrokken, dan hadden wij thans niet zoovele kostbare

levens te betreuren en was het doel van ons Kommando waarschijnlijk nu bereikt," kreeg hij ten bescheid.

„In duidelijke woorden dan, Neef Karel. Gij ziet in mij de oorzaak van de nederlaag van gisteren en verdenkt mij van lafhartigheid en ontrouw?"

„Uwe woorden geven mijne gedachten te kennen," antwoordde Landman somber.

„Welnu," hernam Potgieter, „uwe verdenking, moge die ook al den schijn van gegrondheid hebben, zal door mij worden weggeruimd. Toen het Kommando door de Zulu's in twee deelen werd gescheiden, was de achterhoede niet in staat de voorhoede ter hulp te snellen, daar zij zelf door den vijand geheel was omringd. Ik bedacht het plan om van achteren door den vijand te slaan en alsdan hen slechts van voren hebbende, hen gestadig uiteen te drijven totdat ik de voorhoede bereiken en mij met haar vereenigen kon. Dit zoude gelukt zijn, want zonder groote moeite drongen wij achterwaarts door den vijand; maar daar lieten mij de meesten mijner mannen in den steek. Zij vluchtten weg zoodra zij in het open veld kwamen. Ik trachtte hen te keeren, maar zag spoedig de onmogelijkheid hiervan in. Ik moest zelf retireeren of alleen den dood onder de Zulu's zoeken. Ik roep den Alwetende tot getuige, Neef Karel, dat wat ik U gezegd heb de waarheid is. Ook staan hier verscheidenen om mij, die mij kunnen staven. Zult Gij nu nog uw ouden krijgsmakker de hand weigeren?"

„Ik bevestig ieder woord van Kommandant Potgieter," zeide Servaas van Breda, die naast hem stond.

„Ook zonder die bevestiging zoude ik U geloofd hebben, Neef Hendrik," klonk het van Landmans lippen. „De kortzichtige mensch dwaalt dikwijls. Ik erken dat ik tegenover U heb gedwaald. Ik vraag U om vergiffenis. Wat gebeurd is, was door God alzoo beschikt. Aanvaard de broederhand."

De oude strijdgenooten beëindigden hun geschil met een krachtigen handdruk, waarna zij zich van de anderen verwijderden en weldra in een druk gesprek waren verdiept.

Intusschen waren de paarden afgezadeld en geknieha1terd door sommigen der ruiters, terwijl anderen de geschoten koedoes afslachtten en aan stukken sneden, brandhout zochten en vuur maakten ter bereiding van het morgenstuk, waarnaar allen hunkerend uitzagen. Uit den wagen kwam weldra eenige beschuit en wat koffie voor den dag, en zoodra het vleesch verklaard werd eetbaar gaar te zijn, begon men te eten dat het een aard had. 't Maal was nog niet afgeloopen toen Van Staden en de zijnen ook hunne verschijning maakten. Het zien van zooveel smakelijks scheen Oom Frans zijn aangeboren vroolijkheid terug te geven. Hij sprong van zijn paard en riep, zich de handen wrijvende: „Kerels! dat is braaf van julle, dat julle den kost voor ons hebt gaar gemaakt en niet alles zelf hebt opgegeten. Ik heb een honger als een haai en heb al telkenmale van morgen mijn lijfband nauwer gegord. Mijn oude Hollandsche schoolmeester verklaarde somtijds plechtig dat hij rammelde van den honger, en ik denk dit moet heden met mij ook het geval zijn, want zoo af en toe hoor ik een onderaardsch gedruisch in mijn binnenkant."

„Plaats gemaakt voor Oom Frans en zijn Burgers," riepen verscheidene stemmen. „Wij zullen Ignas en de paarden wel bezorgen." En in minder tijd dan het te beschrijven valt zaten Oom Frans en zijne mannen, door het opvullen van inwendige ledige ruimte, een einde te maken aan het vroeger vermeld onderaardsch gedruisch.

Omtrent Ignas stippen wij slechts aan, dat hij in de wagentent werd neergelegd. Hij was nog immer ijlhoofdig.

Het gesprek tusschen Potgieter en Landman had steeds onafgebroken voortgeduurd. Thans naderden zij de plaats waar Oom Frans zijn honger stilde.

Landman, na hem omtrent den toestand van Ignas te hebben ondervraagd, plaatste zich naast hem op het gras en zeide: „Ik gevoel dat ik nu versterking noodig heb. Het lichaam laat zijne rechten gelden." En zich tot Potgieter wendende, vervolgde hij: „Neef Pieter! Laat mij toe eerst ook iets te eten, en daarna zullen wij alles volgens afspraak regelen."

„Zeker, Neef Karel! Versterk U. Zooveel tijd hebben wij nog wel over," antwoordde deze.

Oom Frans was opgestaan en zich vergenoegd op de maag kloppende, verwijderde hij zich met de woorden: „En ik ga terug naar Ignas. Een dokter mag zijn patiënt niet verwaarloozen."

Terwijl Landman haastig zijn maal nuttigde, wandelde Potgieter in gepeins verzonken op en neder, en nauwelijks was eerstgenoemde opgestaan, met de hand de beschuitkruimels, die in zijn baard waren blijven hangen, verwijderende, of Potgieter staakte zijne wandeling en zeide tot hem: „Neef Karel! Ik heb weêr nagedacht. Ik zal niet het eerst het woord voeren. Heden geef ik U de voorkeur. Spreek Gij de manschappen toe, en ik zal volgen."

„Mij wel," gaf Landman ten antwoord. „Laat ons de Burgers voor den wagen bijeenroepen. Ik zal van de voorplank hen toespreken."

Slechts eenige minuten verliepen, toen stonden al de mannen, met uitzondering van Oom Frans, voor den wagen geschaard, en besteeg Landman de voorplank.

„Broeders," ving hij aan. „Alvorens U de plannen mede

te deelen, die Kommandant Potgieter en ik zooeven hebben beraamd, voel ik mij verplicht nogmaals in uw aller tegenwoordigheid hem om vergiffenis te vragen dat ik hem in mijn hart niet alleen van verraad in den strijd van gisteren heb verdacht, maar dat ik hem daarvan zooeven openlijk heb beschuldigd. Ik ben thans volkomen overtuigd, dat die verdenking ongegrond was en dat hij ten volle ons vertrouwen waardig is; en daar Piet Uijs, die met hem het aanvoerderschap deelde, den dood van een held gestorven is, verklaar ik thans Hendrik Potgieter als mijn Hoofdkommandant te erkennen, en vertrouw ik dat Gij allen mijn voorbeeld volgen zult." Een gemompel liep door de kleine schare. „Broeders, wat zegt Gij?" vroeg Landman. Allen zwegen. Opeens sprong Frans van Staden uit de wagentent, baande zich met de ellebogen een weg tot bij het voorwiel, dat hij beklom, en sprak: „Ik merk dat het hier moet gaan zooals in de kerk. Hier is een voorzanger noodig, en ik neem die betrekking op mij. Piet Uijs was mij dierbaar, maar helaas! wij hebben hem niet meer. Een Hoofdkommandant moeten wij hebben, en niemand heeft meer recht op die betrekking dan zijn ambtgenoot Hendrik Potgieter. Ik erken hem als onzen Hoofdkommandant. Komt, kerels, nu allen eenparig saamgestemd." Deze woorden hadden de

gewenschte uitwerking; eenparig werd Potgieter als aanvoerder erkend. „Zoo," zeide Oom Frans, „nu ga ik weêr naar mijn patiënt; en Karel Landman kan voortgaan."

Landman vervolgde: „Nu minder dan ooit tevoren mag er verdeeldheid onder ons heerschen, en daarom verheugt uwe eenparigheid mij van harte. Laat ons nu met bedaardheid den toestand, waarin wij met den Trek ons bevinden, overwegen, en het gevaar als mannen in het oog zien. Het grootste gedeelte van ons Kommando is voortgevlucht naar het Lager. Wij zijn waarschijnlijk de eenigen die achtergebleven zijn, tenzij een enkele ongelukkige zich nog tusschen hier en Italeni schuil houdt. De Hoofdkommandant moet dus dadelijk zijn weg naar het Lager vervolgen, om alle zaken daar te regelen, want zeker zal daar groote wanorde en verslagenheid heerschen. Slechts eenige mannen door hem zelf gekozen zullen hem vergezellen. De anderen zullen met mij hier achterblijven, daar verlaat ik mij op. Wij kunnen ons verschansen, en zijn dan sterk genoeg om de grootste Zulu-impi af te slaan, en als voormuur voor het Lager te dienen, totdat daar alles geregeld is en men ons òf versterking zenden kan, òf wij op het Lager terug kunnen trekken. Ook om eene andere reden is het dringend noodig dat wij hier blijven. Het kan den Engelschen aan de Baai en hunnen Zulu-bondgenooten gelukkiger zijn gegaan dan ons. Zij zullen zich in dat geval in dezen omtrek bij ons willen aansluiten. In ieder geval dus is het onze plicht hier eenigen tijd te vertoeven en af te wachten of zij iets van zich doen hooren. Dat, mijne Broeders! is in hoofdzaak wat door mij met Kommandant Potgieter zoo even afgesproken werd. Nogmaals, ik reken op uw aller bijstand."

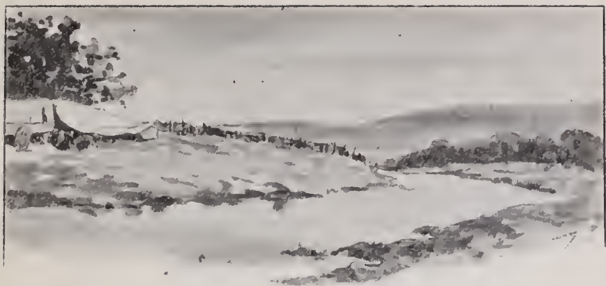
„Neef Karel heeft recht gesproken," zeide Servaas van Breda. „Ik stel mij onder zijn bevel." En daar niemand meer sprak, keurden allen stilzwijgend de voorgestelde plannen goed.

Landman klom van den wagen af en werd door Potgieter vervangen. Deze zeide: „Ik wil geheel openhartig met U zijn, Breeders! Met blijdschap zie ik dat Gij nog vertrouwen in mij hebt, en ik dank Neef Karel, aan wien ik het bevel opdraag over de manschappen die hier achterblijven, voor de mannelijke woorden door hem gesproken. Met alle vriendschap echter en zonder eenige bitterheid wil ik het U zeggen, dat ik van voornemen ben om niet lang uw Hoofdkommandant te blijven. Na wat gisteren gebeurd is, staat bij mij het besluit vast om Natal te verlaten en mij te voegen bij mijne bloedverwanten aan de overzijde der Vaalrivier. Zoolang verwarring en ongeregeldheid, tengevolge van onze treurige nederlaag, blijven bestaan, zal ik bij den Trek blijven; maar zoodra alles weêr op goeden voet is, sla ik mijn eigen weg in. Tot zoolang zal ik U getrouw ter zijde staan, en ik weet, Broeders, dat ik op uwe trouw kan rekenen."

Potgieter klom van den wagen af. Geen kreet van goed- of afkeuring was er op zijn toespraak gevolgd, doch stilzwijgend maar krachtig drukten velen hem de hand, waaronder ook Oom Frans, die speciaal met dat doel weêr voor korten stond zijn patiënt alleen had gelaten.

De Hoofdkommandant koos Servaas van Breda en twee jongelieden uit, om met hem den tocht naar het Lager te ondernemen, en gaf bevel dadelijk op te zadelen. Toen trok hij Landman ter zijde en bleef met hem in een ernstig gesprek, totdat men de paarden bij hem bracht. Hij

wierp zich in den zadel en riep den achterblijvenden toe: „God beware U, Broeders! Ik hoop U spoedig versterking te zenden." „Hij bescherme U op den weg," weerklonk het ten antwoord. Weldra was Potgieter met zijn klein geleide uit het gezicht verdwenen.

HOOFDSTUK IV.

BRUNO LEIMBACH.

Landman en de zijnen begonnen onmiddellijk met het maken van een versterkt kamp. Op eene plaats waar het riviertje dat de vallei doorkronkelde zich verbreedde, en een diep zeekoegat [2]) vormde, begon men aan den oever door wegruimen van boomen en struikgewas een open ruimte te maken, in het midden waarvan men eenige groote breedgetakte boomen liet staan. Van het omgehakte hout werd eene zware omheining, aan drie zijden van de open ruimte opgericht, stevig bevestigd door palen, op geringen afstand van elkaâr in den grond geplant, waartusschen de lange takken gevlochten werden. Aan de vierde zijde was de ruimte, zooal niet geheel, althans voldoende beveiligd door het zeekoegat. Onder de boomen,

die in de ruimte gelaten waren, werd de wagen gebracht en werden eenige schermen ter beschutting der manschappen opgericht. Eene kleine afdeeling was, terwijl men met dit werk vorderde, op de jacht en tevens op verkenning uitgegaan; met last zooveel wild te schieten als men vinden zou.

Terwijl Potgieter zijn tocht naar het Lager voortzet, en Landman zijne verschansingen voltooit, verplaatsen wij ons in Zululand, en zien wat daar omgaat.

Het slagveld van Italeni werd aan de Noordzijde begrensd door de bergreeks, waarop het avondgesprek tusschen Deliah en Dutulu had plaats gevonden, toen deze zich naar Umkungunhlovo op weg bevond met het hoofd van Mazesi. Aan den Noordelijken voet van deze bergreeks was de kraal gelegen waarbij Deliah behoorde, en dicht bij deze kraal, door eene ruige kloof gaande, was in den loop der eeuwen door de stortvloeden de diepe sloot gevormd, die den aftocht van de afdeeling van Piet Uijs zoozeer had bemoeilijkt. In de kloof zelf liep deze sloot tusschen steile en op sommige punten wel dertig voet hooge rotswanden, doch eenmaal op de vlakte te voorschijn getreden, liep zij tusschen aarden wallen als eene diepe moddersloot.

Sedert zij met een beklemd hart van Dutulu, ruim drie weken geleden afscheid had genomen, had Deliah van den speelgenoot harer kinderjaren, van haar aanstaanden man, taal noch tijding vernomen. Zij wist dat de zonen van Manondo zich bij den Malongo hadden aangesloten, en toen zij hoorde dat een Kommando der Blanken op de hoofdkraal in aantocht was, had zij wel van vreugde kunnen jubelen, want wat kon zij anders denken dan dat haar bruidegom met zijne weinige maar dappere volgelingen zich bij dat Kommando bevond? Zij haatte het monster Din-

gaan, door wien haars vaders huis was vernietigd, en slechts zij en Kalipi door tusschenkomst van Panda gespaard waren gebleven. Zij was er van bewust dat er eene samenzwering bestond om aan het leven van Dingaan een einde te maken, om hem door Panda te vervangen, en van ganscher harte hoopte zij dat deze onderneming spoedig en gelukkig zoude worden uitgevoerd. De naderende Malongo zoude wellicht meteen deze hoop verwezenlijken. Met angstige spanning verbeidde zij de aankomst van het Kommando, het verwacht wordende gevecht.

De ongeduldig verwachte, en toch zoo nootlottige dag brak aan. Op de kruin van den berg neergehurkt tusschen de rotsblokken, die Dutulu eene schuilplaats hadden verleend, was het Zulumeisje getuige van den slag. Zij wist welke

hinderlaag den Boeren bereid was, maar zij was met onbeperkt vertrouwen op de dood en verderf spuwende roeren, die wapens, waarmede de Malongo den bliksem slingerden, vervuld. Zij zag het Kommando de kloof van Italeni binnentrekken, en angstig trachtte zij de tegenwoordigheid van de Zulu bondgenooten te ontwaren, doch te vergeefs; de afstand was aanmerkelijk, daarom, meende zij, konde zij hunne tegenwoordigheid niet bespeuren. Daar barstte opeens het geweervuur

van der Boeren voorhoede los, welks dreuning, door rotslaag op rotslaag weerkaatst, in het luchtruim tusschen de bergen opsteeg, om verzwolgen te worden door het daveren, geknetter en rumoer van den thans algemeen geworden strijd. De kruitdamp spreidde zich in Italeni's bergholte uit als een morgennevel, waardoor het geweervuur voor de oplettende Deliah flikkerende stralen als het weerlicht scheen te werpen. Ja, haar wensch stond vervuld te worden, het einde van Dingaans bloedbestuur was nabij. Weldra zoude Dutulu, zegevierend uit den strijd gekomen, haar zoeken en vinden, en haar als zijne eerste vrouw voeren naar zijne hut. Bij deze overpeinzing had zij als ziende blind haar oog op het strijdperk gericht gehouden, want het beeld van Dutulu, de gedachte aan haar nakend geluk had een sluier tusschen haar en de werkelijkheid gehangen. Plotseling scheen zij als uit een droom te ontwaken. Bulderende juichkreten, uit de Zulu impi omhoog gestegen, hadden haar liefelijk gepeins verstoord. Ach! Wat ziet zij? De achterhoede der Malongo vlucht. Ja, zeker, over de vlakte verspreid, rennen de rossen der Blanken, als struisvogels zoo snel, met hunne ruiters voort in de tegenovergestelde richting van Umkungunhlovo. Maar aan den uitgang van Italeni's kloof daar staan de Boeren nog pal, daar knettert en buldert hun geweervuur zonder ophouden; daar stijgt de kruitrook als een mistwolk tegen het gebergte op. Door angstige nieuwsgierigheid gedreven is het Zulu-meisje opgesprongen en heeft haren schuilhoek verlaten. De korte afstand, die haar van den bergrand scheidt, is spoedig met haastige schreden afgelegd, en zij staat slechts half achter eenige struiken verscholen, getuige van de nederlaag, ook der voorhoede van de Boeren. 't Was aan die zijde van het gebergte

waarop zij stond, die door de Zulu krijgslieden bij den algemeenen aanval ontbloot was gelaten, waar de afdeeling van Piet Uijs de algeheele vernietiging trachtte te ontkomen. Angstig sloeg zij de vlucht gade. Zij begreep het dadelijk dat de vroeger vermelde sloot voor velen der Malongo een groote belemmering zoude zijn. Zij ziet een Malongo, geheel van zijne makkers afgezonderd, tegen den kant van den bergrug waarop zij post heeft gevat door eene massa Zulu krijgslieden opgedrongen en bijna omringd. Hij zit op een bruin, stevig gebouwd, maar mager paard, in welks lichaam verscheidene ingeworpen assegaaien zijn blijven steken. De ruiter is blootshoofds en zijne blonde haren fladderen in den wind en zweepen zijn met bloed bedekt gelaat. Een assegaai is hem in den linkerschouder geworpen en blijft daarin steken. Geen tijd heeft hij zijn roer te laden, of misschien heeft hij geen ammunitie meer. Hij gebruikt zijn geweer als een knots en doet met den zwaren baviaanbout nog met volle kracht zijne slagen op de hem omringende schreeuwende en tierende Zulu's nederdalen. Een induna grijpt zijn paard bij den teugel; de blonde kolossus richt zich op in de stijgbeugels, de kolf van zijn roer daalt op den schedel van den Zulu neer, die steunend ineenzakt. Hij ziet den weg voor zich open, drukt zijne hielen in de zijden van zijn paard, dat vooruitspringt en, zijne laatste krachten inspannende, voortholt, schuin de berghelling uit, rechtuit toe op dat gedeelte van de kloof waar de wanden van de sloot uit loodrechte, dertig voet hooge rotsen zijn gevormd. Paard en ruiter stortten over den rotswand in de diepte, onder de daverende toejuiching van de Zulu's, aan wie zij zoo pas ontkomen zijn. Deliah wendde met afgrijzen haar oog in eene andere richting, en haar blik viel op

Piet Uijs en zijn wakkeren zoon, door hare stamgenooten omringd en hopeloos ingesloten. Toen bedekte zij hare oogen met hare handen en barstte in tranen uit; immers het bliksemvuur der Malongo had niet gebaat, de bondgenooten van Dutulu en Kalipi waren verslagen; het monster van Zululand had getriumfeerd.

Zien wij thans wie de blanke ruiter was, die, om aan de Zulu's te ontkomen, zich met zijn ros in de bergkloof had gestort. Hij was een jonge Duitscher, uit Hamburg geboortig, heette Bruno Leimbach, en schoon slechts vijfentwintig jaren oud, was zijne ondervinding groot en veelzijdig. Door de Trekkers werd hij algemeen geacht en bemind; door de meer bejaarden, omdat hij zijne handen aan alles gewillig sloeg en zij voor niets verkeerd stonden; bij de jongelieden om zijn opgeruimden aard en koddige taal en kwinkslagen. Onder de laatsten stond hij bekend als „Potztausend", een naam dien hij te danken had aan een stopwoord waarvan hij een bijna onbeperkt gebruik maakte. Hij speelde goed op de viool, en dit instrument begeleidde hem dikwerf, wanneer hij in rustige oogenblikken des avonds de eenvoudige en toch zoo schoone en roerende volksliederen van zijn vaderland zong, voor een groot en bewonderend gehoor. Maar hoe was onze vriend bij de Trekkers aangeland? Dit te verhalen is nogal belangrijk. Van kindsbeen af had hij eene groote voorliefde voor de zee gekoesterd. Zeeman te zijn, zich over den onafzienbaren Oceaan den weg naar verre landen te banen, dat moest het toppunt zijn van geluk. Bruno was zestien jaar oud geworden, toen binnen den tijd van twee weken hem beide ouders door den dood werden ontrukt. Toen hunne nalatenschap werd berekend, bleek het dat hun eenig kind slechts eenige thalers tot erfenis had. Maar hij

was kloek en gezond, en had voor zijn stand een vrij goede opvoeding genoten. Zij, die belang in hem stelden, zochten hem geplaatst te krijgen op een handelskantoor. Maar daarnaar had de knaap geen ooren. Op zee moest hij gaan, dat was zijn element, en weldra was hij dan ook in dienst op een schip, dat aan de kustvaart deelnam. Na eenige jaren op en af langs de kust van Duitschland en Holland gevaren te hebben, was hij een goed matroos geworden en nam dienst op een schip dat tusschen Hamburg en Engeland voer. Op de tweede reis die hij medemaakte, ging het vaartuig op de Engelsche kust verloren, en bevond Bruno zich, zonder geld, van alles ontbloot, een schipbreukeling in een vreemd land. Doch in een land dat als Engeland zijne handelsbodems naar alle windstreken bij duizenden uitzendt, behoeft een bekwaam matroos niet lang met de ziel onder den arm te loopen, en Bruno nam dan ook spoedig dienst op de Gladys, een koopvaardijschip, dat gereed stond uit de haven van Yarmouth naar de Indiën te stevenen. Onze held had dit tegen zich, dat hij nu juist geen professor in de Engelsche taalkunde was; slechts bekend zijnde met eenige der onontbeerlijkste zeemanstermen, had hij groote moeite zijne scheepsgenooten te verstaan en zich aan hen verstaanbaar te maken. De moeilijkheden hierbij ondervonden, waren aanleiding dat hij, in wanhoop en uit ongeduld, zóó dikwerf ontboezeming gaf aan zijn krachtig stopwoord „potztausend," dat die uitroep uiteindelijk voor hem de Alpha en Omega zijner spreektaal werd. Met iederen dag ging het echter met het spreken beter, en toen de Gladys te Calcutta het anker wierp, kon Bruno zich al vrij vloeiend in het Engelsch doen verstaan, en was, in vele gevallen zonder de juiste beteekenis te kennen,

meester geworden van die bijzondere, krachtige, veelal meer kernachtige dan kiesche uitroepen, waarvan zeelieden zich dikwerf te gaarne bedienen. Maar hij was een flink zeeman, een vertrouwbaar en goed kameraad, en van den kapitein af tot op den kajuitsjongen toe hield al het scheepsvolk van den Duitschen matroos. Na slechts lang genoeg te Calcutta te hebben vertoefd om te ontladen, en een nieuwe lading van de verschillende voortbrengselen van het rijke Insulinde in te nemen, heesch de Gladys het anker, en werd de terugtocht naar Engeland aanvaard. De reis ging voorspoedig, totdat het schip op de hoogte van Port Natal door een hevigen storm werd overvallen. Zulke rukwinden, zulke golven had Bruno nog nimmer aanschouwd. Met den storm kampende, door den orkaan nu her- dan derwaarts gedreven, trachtte de Gladys den tocht te vervolgen, en koers te houden naar Algoa Baai. Den tweeden dag nadat de storm opgestoken was, kreeg het schip een lek, en moest de bemanning, reeds uitgeput door het strijden tegen den orkaan, nog bovendien aan de pompen. De nacht begon te dalen, men was geheel van koers geraakt en wist niet op welke hoogte men zich bevond. 't Was tegen middernacht toen men ten Noorden land ontwaarde, eene rotsachtige kust, waarop hemelhooge golven zich wierpen, om in spattend schuim te worden opgelost. Zoo het schip op dat strand liep was het verloren. De kapitein gaf de noodige bevelen om van koers te veranderen, en gelastte aan eenige matrozen, waaronder ook Bruno, eenige verandering in de zeilen aan te brengen. Met de vlugheid van een aap klauterde de Duitscher in het want. Het schip bevond zich tegenover den mond van de Kowie, het tegenwoordig Port Alfred. Bruno was in het want geklommen en had

eene ra bereikt, waarop hij zich nederzette, zich met de beenen vastklemmende en met de linkerhand een loshangend eind touw grijpende tot meerderen steun. Het schip slingerde heftig van bak- naar stuurboord. Dan verhief het zich op de kruin eener golf die, neerstortende als eene lawine, het vaartuig voortstuwde als een stormram tegen de rotsachtige kust, om het onmiddellijk daarna in haar terugtocht achteruit te sleepen, met de plotselinge snelheid waarmede een geoefende ruiter zijn voortstuivend paard tot staan en tot achteruitgaan dwingt. De heftige bewegingen van het schip maakten echter de positie van de matrozen in het want uiterst gevaarlijk. Een heviger slingering van het schip deed een matroos uit den mast op het dek van het vaartuig vallen, een tweede was uit het want geslingerd en overboord in de schuimende branding gestort. Deze tweede was onze vriend Bruno, die, door de hevige schudding van zijne ra losgescheurd, aan het touw dat hij met de linkerhand hield bleef hangen, welk touw echter voor zijn gewicht te zwak bleek te zijn en, brekende, hem ter prooi der woedende zee overleverde. Wat er verder met hem gebeurde is beter geboekstaafd in zijne eigene woorden, zooals door hem bij vroegere gelegenheid verhaald in het kamp bij het wachtvuur.

„Ich sit wie een poppejaan ob der yard, und die skip skuttel und skuttel. Potztausend! dar kom ein stoot, it was as of ter teuffel mijn peenen von der yard hat afketrochen, und dar hang ich an der douw. Aber der douw was te swak, of ich war te swaar. Poef, dar prak der douw, and wie ein blitz vloog ich ober die skip nnd patz in der wasser. Potztausend! Ich kan swem, mar die wasser kook und spook und sputter. It is in mein oog

und mein oor und mein mont und ich sink wie ein paksteen. Ich plaas mein ob, und kom to der surface. Potztausend! Wat ein surface it war? Jij fat ein kroot stok, steek hom in ein bucket wasser, und roer, und roer; nou netsoo aber allein breider und krooter war die salt wasser pei die kelekentheit. Ich hat kehoort von der fliegender Hollander die skip von Von der Decken, und ich wol seggen ich war fur him banja bang. Und wat sol ich sien? Dar is die ferprander fliegender Hollander, flak foor mein, net soos ich obkekom hat, und die salt wasser uit mein oogen hat keknipt. Potztausend. Mein haren souden seker under mein hoet obkestaan het, aber mein hoet was weg, mein kopf was kaal, und mein haren te nat. Ich was ein kroote tomkopf. Die skip was die Gladys, und nicht die fliegender Hollander. Das fal mein soo patz bei. Ich wist dat die Gladys mein nicht kon helpen. Der lieber Gott moest mein helpen, und ich mein selben ook. Soo swem ich, und swem ich, und pekin te denk ich moest bitt. Potztausend!"

Een schaterend gelach onderbrak hier de boeiende rede van den verhaler. „Det het ik wel gedog," riep een der toehoorders uit. „Bruno het volkomen aanspraak op die naam van Potztausend, want zelfs as hij gaat bid, begin hij met die woord."

„Jij bin frei te dink, wat jij wil," hervatte Bruno. „Aber, Franz! Jij moet swijgen als ich spreek. In der kirche kan men samtlich singen, aber niet spreken, und ich bin eben ernstig wie ich in ein kirche war. Nah, wat seide ich, Potztausend! Ich bitt, und ich seide: „Lieber Herr, Jij kan mein nooit of te nimmer keskapen heb mit der plan om mein hier in die dunkere nacht, in die fuile, santerige saltwasser fersaufen tu lassen.

Help mein das ich er uitkom." Soo bitt ich, und ich bitt fer, und mein kebet het fer ketrek, und het kehelp. Die wasser speel mit mein, wie ein kat mit ein muis, dan draai it mein ront wie ein tol; dan fat een kroote kolf

mein op sein rug, kaat ob und ob, soos ein kroote perg, und maak dan wie ein pferd die kopf tusschen die beenen steek, und kooi mein af. Die spulletje het mein kou genoeg kemaak. Aber mein kebet het fer kedreh und het kehelp. Dar kom weer ein kroote kolf, pak mein ob und kooi mein peenen ober die kopf in ein klomp posschen. Ich krijp die dakken vast, en toen die kolf hom klaar maak mein weer te peflie, spring ich ob, und loop eerst soo hart wie ich kann, und toen hoe langer hoe harter tegen die santpult uit. Ich war geret. Mein kebet het kehelp."

Den volgenden morgen werd de geredde zeeman door eenige Hottentotten gevonden, die aan den mond der Kowie woonden en uit de vischvangst hun bestaan hadden.

Zij gaven hem eten, en beduidden hem den weg naar Bathurst in te slaan. Dit deed hij, en kwam, na den nacht onderweg in een boom te hebben doorgebracht, uit vrees voor wilde dieren, welke vrees trouwens niet ongegrond was, den volgenden middag bij het huis van de Weduwe Prinsloo aan, waar hij door Ignas werd ontvangen. Op hetzelfde oogenblik wierp de Gladys het anker in Algoa Baai. De bemanning betreurde het verlies van Bruno, dien zij natuurlijk dood waanden. De oude stuurman bromde tusschen de tanden: „Als ik dien armen Bruno niet zoo goed gekend had, zoude ik gelooven dat hij zoo iets als Jona is geweest; want niet lang nadat hij overboord is gevallen is de storm bedaard."

Het gezicht van den armen zeeman, die bijna geheel naakt, en blootshoofds en zonder schoeisel was, had dadelijk het medelijden van Ignas opwekt. Weldra was Bruno gevoed en gekleed, en had aan Ignas, die tijdens den Gaika oorlog, door omgang met de Engelsche soldaten, die taal had leeren spreken en verstaan, in zijn gebroken Engelsch zijn wedervaren verhaald. Aan de uitnoodiging om eenige dagen op de gastvrije hoeve te blijven uitrusten, had hij met blijdschap gehoor gegeven. Van die dagen kwamen weken, van de weken maanden, en Bruno bleef steeds op de hoeve vertoeven. Weldra was hij onafscheidelijk aan de Prinsloo's, en vooral aan Ignas verbonden, en toonde dat hij goed de handen uit de mouw wist te steken. Hij toonde dat hij de waarheid gesproken had, toen hij Ignas mededeelde dat hij van beroep een „Jack of all trades" was. Toen de Prinsloo's besloten zich bij den grooten Trek aan te sluiten, voegde Bruno zich bij hen. Daarom zagen wij hem zoo even op het slagveld van Italeni.

HOOFDSTUK V.

DELIAH REDT BRUNO.

Onze lezers, die in het vorige Hoofdstuk Bruno met zijn ros over den rotswand in de diepe bergkloof zagen nederstorten, zullen zeker onder den indruk zijn, dat met deze episode de rol zijns levens is afgespeeld, en de Zulu's die hem vervolgden slechts zijn ontzield lichaam zouden vinden om hunne wraak op te koelen, wegens den genadeslag, door den Duitscher den induna van hun regiment gegeven. Gelukkig voor hem dat de Zulu's in denzelfden waan verkeerden en het met het uitplunderen der op het slagveld gebleven lijken zoo volhandig hadden, dat zij het vooreerst onnoodig achtten naar hem om te zien.

Onze Duitscher was wederom den dood ontkomen. Op het punt waar hij zich met zijn paard in de bergkloof

wierp, was deze begroeid met assegaai- en ijzerhout-boomen. Toen zijn paard den gevaarlijken sprong deed, verloor Bruno zijn evenwicht, viel uit den zadel, in de kruin van een boom, en rolde van daar van tak tot tak, om uiteindelijk naast zijn stervend paard op den grond te land te komen. Door den schok en door bloedverlies had hij het bewustzijn verloren en scheen op den eersten aanblik dood te zijn. De boom waarin hij gevallen was en die zijn val had gebroken, ontsproot aan den voet van den rotswand, te midden van ruig struikgewas, dat door zijne schaduw beschermd, welig opschoot en tusschen de wortels waarvan een klein stroompje zich een weg maakte, om zijn bescheiden aandeel te voegen bij het drassig water in de moddersloot.

Bruno had zoowat een uur lang op den naad van zijn rug, de armen en beenen wijd uitgestrekt, roerloos als een omvergehaald standbeeld onder den boom gelegen. Zijn paard, dat eerst vergeefsche pogingen gedaan had om op te staan, dat daarna hevig geschopt en toen weêr in stuiptrekkingen gerild had over het geheele lichaam, was even roerloos geworden: het arme dier was dood en uit zijn ellende verlost. In de helder blauwe lucht boven den roerloozen mensch en het paard dat zich niet meer bewoog, zweefden eerst zwarte stippen, die, langzaam afdalende, den vorm van vogels aannamen. Het waren aasvogels, die het aas in de bergkloof hadden bespeurd. Bruno was overdekt met wonden, schrammen en kneuzingen, waaruit eerst het bloed rijkelijk gevloeid had, zoodat hij letterlijk in een bloedplas lag, maar welk bloed, thans gestold, een overvloedig veld voor exploitatie opleverde aan de massa vliegen, die zich ter dikte van een bijenzwerm op hem hadden nedergezet. Zijn bewustzijn

scheen terug te keeren. Klaarblijkelijk hinderden die vliegen hem. Langzaam hief hij de rechterhand op en streek zich over het gelaat. Hij opende de oogen, schopte met beide beenen, en zeide met nog tamelijk krachtige stem: „Potztausend! Waar ben ik? Ik dacht dat ik aan het verdrinken was in de zee, en hier lig ik op mijn rug als een visch op het droge." Na eenige oogenblikken te hebben nagedacht kwam hem alles helder voor den geest en herinnerde hij zich wat gedurende den morgen gebeurd was. Hij trachtte zich in zittende houding op te richten. maar dat ging bezwaarlijk, zeer bezwaarlijk. Hij voelde pijn over het geheele lichaam alsof hij geradbraakt was, en te vergeefs zocht hij zijn lichaam met den linkerarm te ondersteunen. Deze was als verlamd, want bij zijn val was de assegaai, die hem in den linkerschouder had gestoken, afgebroken, maar het lemmer was in de wond blijven steken en maakte het gebruik van dien arm bijkans onmogelijk. Al zuchtende en steunende gelukte het hem eindelijk in eene zittende positie te komen. Zijn oog viel op zijn paard. „Potztausend! Arme Kolbroek is dood," mompelde hij. Maar de pistolen en zijne ammunitie, ook een weinig proviand, waren nog in de holsters en den zadelzak. Hij trachtte op te staan, maar hij was te zwak en zonk weer op den grond neder. Al kruipende legde hij den korten afstand af, die hem scheidde van zijn paard, maakte de holsters en den zadelzak los en begon toen om te zien naar een schuilplaats, waar hij zich voorloopig zoude kunnen verbergen. Zijn blik viel op het stroompje, dat door de struiken aan den voet der rotsen vloeide. Hierheen kroop hij, en tusschen de struiken gekomen, ontwaarde hij met vreugde dat het water vloeide uit eene grot in de rotsen, die gedeeltelijk door

het kreupelhout werd gedekt en verborgen. Intusschen waren zijne wonden weêr opengegaan en begon zijn bloed opnieuw te stroomen. Zijn hoofd duizelde van zwakheid, een dof gegons klonk hem in de ooren, een floers bedekte hem het oog. Hij drukte de tanden op elkaâr en sleepte zich met de kracht der wanhoop langzaam voort naar de grot, die hem tijdelijke veiligheid scheen te waarborgen. Eindelijk had hij een donkeren hoek achter in de grot bereikt; hij leschte zijn brandenden dorst aan het koude zuivere bronwater, en laadde zijne pistolen; toen overmeesterden hem de uitputting en het bloedverlies en viel hij weêr in zwijm. Juist streken de eerste aasvogels neêr bij Kolbroek en begonnen hun walgelijk maal.

Had Deliah, het Zulu-meisje, het eenig menschelijk wezen, dat met een gevoel van medelijden Bruno's verschrikkelijken val had aanschouwd, zich het lot van den Malongo verder niet aangetrokken? Neen, dat was het geval niet. Dadelijk toen het gevecht voorbij, en de laatste vluchtende Boer uit het gezicht verdwenen was, kwam het bij haar op te gaan zien of de blonde Malongo nog leefde en of zij in staat was iets voor hem te doen. Met de uitvoering dezer gedachte moest zij echter noodwendig wachten totdat de Zulu krijgers allen het slagveld zouden verlaten hebben. Reeds neigde de zon ten ondergang, toen zij het veld schoon zag en, snel in de bergkloof afdalende, zich voortspoedde naar de plek waar zij in den morgen paard en ruiter in de diepte had zien verdwijnen. Gedurende den korten tijd dien de Zendeling Owen in de nabijheid van Dingaans hoofdkraal doorgebracht had, was Deliah dagelijks met hem en zijn gezin in aanraking gekomen, was eene getrouwe leerlinge geworden, en stond

evenals haar broeder Kalipi op het punt het Christendom te omhelzen, toen hun Leeraar het land verliet. In haar omgang met het huisgezin des Zendelings had zij een weinig Engelsch leeren spreken en nam zich nu voor, indien de blanke krijgsman nog in leven was, zich in die taal tot hem te wenden. Immers zij wist niet anders dan dat alle Blanken dezelfde taal, die van haren Leeraar, spraken. De plek genaderd zijnde waar het thans bijna geheel uitgehold karkas van Kolbroek lag, stoorde zij de aasvogels in hun bijkans afgeloopen maal. Vadsig door het vele vreten en blijkbaar zonder vrees voor eene vrouw, dansten de vogels en huppelden rondom het doode paard en spreidden de vleugels uit, doch zonder weg te vliegen. Eerst toen Deliah eenige klippen onder hen gegooid had, die goed doel hadden getroffen en hen eerbied voor de vrouw hadden doen krijgen, stegen de groote vogels onder veel gedruisch klapwiekend in de lucht. Dit gedruisch deed Bruno, wiens bezwijming in een weldadigen slaap was overgegaan, ontwaken. „Potztausend!" mompelde hij. „De Zulu's zoeken mij. Weldra zal mijne schuilplaats ontdekt en ik hun slachtoffer zijn, maar minstens twee der zwarte duivels zullen door mijne hand naar de eeuwigheid gaan." Zoo tot zichzelven sprekende, richtte hij zich in zittende houding op, spande de hanen zijner beide pistolen, en het oog in angstige verbeiding op den ingang der grot gericht, was hij gereed zijne vijanden te ontvangen. Intusschen was Deliah tot bij het geraamte van Kolbroek gekomen en bleef verwonderd staan. Van den Malongo was niets te bemerken. Onmogelijk toch konden de aasvogels hem met huid en haar hebben verslonden. Eenige beenderen moesten toch van hem overgebleven zijn. Met het bestaan van de grot was zij onbekend, maar

rondblikkende bemerkte zij een bloedig spoor op het gras en door het kreupelhout. Instinctmatig begreep zij dat het de blanke man was die, eene schuilplaats zoekende, zich bloedend en gewond had voortgesleept en dit bloedig spoor had nagelaten. Voorzichtig ging zij door het struikgewas en ontdekte de opening van de grot. Daar hurkte zij neder en trachtte de binnen de grot heerschende duisternis te doorzien, zonder hierin te slagen. Zoodra hare gedaante zich aan den ingang vertoonde en het licht onderschepte, dat daardoor naar binnen drong, had Bruno zijn pistool gericht en was op het punt om vuur te geven, toen hij uitriep: „Potztausend! Het is eene vrouw!" en den loop van zijn pistool deed dalen.

Schoon Deliah niet verstond wat hij zeide, ontroerde zij van vreugde toen de klanken door den Malongo geuit haar het bewijs leverden dat hij nog in leven was. In gebrekkig Engelsch zeide zij: „Master! zijt Gij zwaar gewond? Ik heb de Blanken lief en ben gekomen om U te helpen."

Bruno had van blijde verrassing wel kunnen juichen toen hij deze woorden hoorde. Zijne pistolen vielen hem uit de hand, en in de taal door haar gebezigd riep hij uit: „God zegene U er voor dat Gij gekomen zijt. Ja, ik ben erg gekneusd en vol wonden, en heb groote behoefte aan hulp."

Onbeschroomd ging het Zulu-meisje nu de grot binnen en was weldra onledig de wonden van Bruno met water uit de bron te reinigen en zoo goed mogelijk met lappen van zijn hemd en de voering, van zijn jas gescheurd, te verbinden. Wel lieten de Zulu's zich weinig aan het behandelen van wonden gelegen liggen, doch van de Zendelingen had zij het afgezien hoe verbanden te leggen,

en hare geringe kennis op dit gebied kwam haar thans goed te stade.

Toen zij met haar werk van goede Samaritaansche gereed was, begon het reeds te schemeren. Zoo goed en zoo kwaad als het ging maakte zij onzen Duitscher duidelijk dat hij in de grot niet blijven kon, want dat de krijgslieden zeker en waarschijnlijk spoedig ook de plek zouden bezoeken, om te zien wat er van hem geworden was, in welk geval hij ongetwijfeld ontdekt zoude worden en een kind des doods zoude zijn. Hooger op tegen den berg kende zij eene kleine spelonk, daar moesten zij trachten heen te gaan. Zij hoopte dat hij daar veilig zoude zijn, totdat zijne wonden genoeg hersteld zouden zijn om aan verdere vlucht te denken. Bruno behoefde van de gegrondheid harer opmerkingen niet overtuigd te worden. Weldra had hij de grot verlaten, en wankelend en met moeite zijn pijnlijk gesteun onderdrukkende, strompelde hij op Deliah geleund voort naar de veilige schuilplaats, nu door kreupelhout, dan over rotsblokken, met inspanning van al zijne weinige krachten voortsukkelende; een ware via dolorosa. Meer dan een half uur, dat Bruno wel een halve eeuw toescheen, duurde de tocht eer zij de grot bereikten. Deze was door de natuur gevormd onder eene opeenstapeling van groote klippen, te midden van dicht struikgewas tegen de helling des bergs. De ingang was geheel door den weelderigen plantengroei gemaskeerd. De spelonk zelve was droog en luchtig en onder omstandigheden als deze allergeschiktst om aan het dubbel vereischte van schuilplaats en ziekenvertrek te voldoen. Uitgeput zonk Bruno op den zanderigen bodem neder. Vlug vergaarde Deliah eenige armen vol lang gras tegen de berghelling en spreidde hem zijn primitief leger, waarop hij zich dadelijk uitstrekte. Thans maakte

zij hem duidelijk, dat zij om zijnentwille haar leven in gevaar had gebracht en nog gewillig was om haar leven te blijven wagen, waartegen zij echter de volstrektste voorzichtigheid en gehoorzaamheid van hem vorderde. Onder geen voorwendsel, hoe ook genaamd, moest hij zijne bergholte verlaten. Zij zoude misschien ongeregeld, maar toch zooveel zij kon hem bezoeken en van water en kost voorzien. Bruno dankte haar, en geheel afgetobt als hij was, bewees zijne regelmatige ademhaling weldra dat een geruste slaap hem overmand had. Vlug maar voorzichtig verwijderde Deliah zich. Als eene zwarte schim zweefde zij voort, totdat de kring van de kraal, waar zij tehuis behoorde, haar opnam en zij in een der hutten verdween.

Bruno en zijne begeleidster hadden juist intijds de grot in de bergkloof verlaten, want weinige minuten daarna daalden eenige krijgslieden in de kloof af. „Ik ben zeker," zeide een hunner, „dat dit de plek is waar de Malongo met paard en al den nek heeft gebroken. Als anderen ons niet voor zijn geweest, zullen wij wat buit er ook bij hem te halen is, voor ons zelf kunnen behouden."

Zoo sprekende bereikten zij het geraamte van Kolbroek. „Hier is het dier," zeide de vorige spreker. „Maar waar is de Malongo?" Zij zochten rond, bemerkten het spoor naar de grot, en drongen die binnen. Bij onderzoek was het hun duidelijk, dat de Malongo in de grot geweest, maar weêr vertrokken was. Na eenig beraad kwamen zij overeen zich met het zadel en den toom als buit tevreden te stellen; en, om geen onnoodig gevaar voor hun eigen huid te doen ontstaan, omtrent het verdwijnen van den Malongo geen woord te reppen.

HOOFDSTUK VI.

PANDA BRENGT DINGAAN BERICHT VAN DE OVERWINNING BIJ ENDONDA KUSUKA.

Hoe voorzichtig Deliah ook te werk was gegaan, toch was zij niet onopgemerkt gebleven, toen zij dien avond, na onzen Duitscher zoo goed mogelijk te hebben verzorgd, in de kraal terugkeerde.

Wij, die onder het vaandel der beschaving leven, wij vinden het maar al te dikwerf uit, hoe onbeschermd wij zijn tegenover de Argusoogen van onze stad- of dorpsgenooten, onze buren. Die heilige, kuische, onschuldige, maar daarom niettemin indringende en onbeschaamde nieuwsgierigheid en bemoeizucht, zij het met alle bescheidenheid maar toch met overtuiging gezegd, vooral van die leden der schoone sekse die in den loop der jaren aan

den verkeerden kant van het getal veertig zijn geraakt, en noch oud noch jong, noch gelukkig noch ongelukkig zijn geworden; die nieuwsgierigheid baart achterklap, en levert maar al te dikwerf het onomstootelijk bewijs, dat de Apostel Jakobus negentien eeuwen geleden den spijker op den kop sloeg, toen hij opmerkte welk een kleiu lid de tong is, en welk kwaad het kan stichten. Jammer is het dat sinds de dagen van Jakobus die capaciteit van dat overigens onontbeerlijk menschelijk orgaan er niet op verminderd is. Zelfs onder de onbeschaafde Zulu's ontbrak in den tijd, waarin ons verhaal ons terugvoert, het voormeld maatschappelijk euvel niet. Ten dezen opzichte scheen het Zuluvolk als door de beschaving besmet.

Onder het zegel van geheimhouding, uit innige belangstelling in haar lot, om het gevaar van haar goeden naam te benadeelen zoo gering mogelijk te maken, bespraken de Zulu matronen, en vooral de ongetrouwde vrouwen van twijfelachtigen leeftijd, in de kraal de bewegingen van Deliah.

Vier dagen waren er voorbijgegaan sedert het gevecht te Italeni. Bruno's verblijfplaats was nog niet ontdekt. Door het Zulumeisje verpleegd en van voedsel voorzien, begon de gewonde zijne krachten terug te krijgen. Het eten dat zij hem bracht bestond voornamelijk uit melk, mielies of kafferkoorn, en een weinig gebraden vleesch. Welke opofferingen zij zich getroostte en aan welke gevaren zij zich blootstelde om hem te verzorgen en te voeden, daarvan had onze Bruno geen besef.

't Was tegen den avond van dien vierden dag, toen een kleine troep Zulu krijgslieden, uit Zuidelijke richting gekomen, zich bij de hoofdpoort van Umkungunhlovo aanmeldde. Het rumoer en de buitengewone beweging, in

de kraal ontstaan tengevolge hunner aankomst, toonden dat die krijgslieden belangrijke tijdingen hadden overgebracht. Het kleine impi bestond uit Panda met eenigen zijner officieren, waaronder ook Kalipi, die van een regiment vergezeld aan Dingaan het bericht van de overwinning bij Endonda Kusuka kwam brengen. Trouwens was de Zulukoning reeds door loopers hiervan privaat onderricht; maar de Zulu etiquette en ook het politiek belang vorderden deze meer officieele mededeeling, die Panda thans brengen kwam, en onmiddellijk werd den induna's en inyaya's kennis gegeven om zich bij de intunkulu van Dingaan in indaba te verzamelen.

De duisternis bedekte de aarde; voor het verblijf van den Zulu despoot brandden groote vuren. Neergehurkt op den grond, vormden de induna's een halven kring voor den ingang der intunkulu, ruimte latende voor den Koning en zijn onmiddellijk gevolg, en voor zijnen inyaya. Rondom dezen kring stond het Onwbapankoe regiment in gelid geposteerd onder bevel van Jalavusa. Panda, met zijne vertrouwden, bevond zich reeds ter plaatse en voerde met eenige induna's een ernstig schoon fluisterend gesprek. Daar deed een geroffel op de schildvellen zich hooren; de Koning was naar buiten getreden en nam zijn zetel in te midden van de halve maan, door de krijgsoversten en raadslieden des volks gevormd. Sedert wij hem de laatste maal in indaba gezien hebben, was Dingaan merkbaar veranderd. Nog was hij de groote zwarte Olifant, zoowel in uiterlijk voorkomen, wat lichaamsbouw en zwaarlijvigheid en logheid betrof, als in de isibonga van zijn volk. Maar hij leek een vermagerde, gekwetste Olifant te zijn. De Nemesis scheen hem te vervolgen. Het doodshoofd van Mazesi had hem zijn „Mene! Mene! Tekel

Upharsin" doen zien. Van Mazesi gesproken, deze was reeds door allen, behalve door den Koning vergeten, uit de herinnering des volks als eene nachtmerrie verdwenen en zijn plaatsvervanger stond thans voor den Koning. Hij was vroeger de getrouwe handlanger, het automatisch instrument geweest van zijn voorganger, dien ook hij geheel scheen vergeten te hebben; maar het verstandsvermogen, de geestkracht van dien voorganger ontbraken hem, de natuur had hem die onthouden, en schoon behangen met de insignia, het ornaat van den hoofd-inyaya, was hij onmiskenbaar een misproduct. Hij heette Bezondo.

Dingaan had zijn zetel ingenomen, en sprak met luide stem: „Laat Panda, mijn broeder, te voorschijn treden en verslag doen van wat verricht is door mijn impi, die ik tegen de moordzuchtige kinderen van de blanke Koningin en tegen mijn eigen oproerige onderdanen heb afgezonden."

Panda trad naar voren, en gaf een volledig verhaal van wat te Endonda Kusuka gebeurd was.

Met het hoofd op de hand geleund luisterde Dingaan, en toen Panda zijn verhaal geëindigd had, hief hij het hoofd op, en met vuur in het oog den verslaggever opnemende, vroeg hij op scherpen toon: „En waar was mijn broeder gedurende dien belangrijken slag? Stond hij aan de zijde van Umhlebe, Zulu en Nongalasi; was hij in de voorhoede te vinden? Neen, met al die dapperen, die hem van het slagveld zijn gevolgd, om mij de tijding der overwinning te brengen, was hij in de achterhoede en hield zich schuil, om zoodra de krijgskans keerde, zich bij de opstandelingen en bij mijne vijanden te voegen. Ik vraag U, Panda! Wat hebt Gij hierop te antwoorden?"

Onthutst zag Panda den Koning aan, maar tot zijn geluk bleef hij zijne tegenwoordigheid van geest bewaren. „O, groote Olifant," zeide hij, „wederleggen wil ik U niet; maar op uw bevel wil ik mijn gedrag verklaren. Het is waar dat ik met mijn eigen regiment de achterhoede van uw impi te Endonda Kusuka uitmaakte, doch dit was niet uit vrees en geenszins met eenige verraderlijke bedoeling. Ik verwachtte dat de Malongo ons in een valstrik lokten en ons van achteren zouden aanvallen, zoodra de voorhoede goed slaags was, en door in de achterhoede te blijven meende ik de impi te dekken en dacht mij te bevinden op het punt van het grootste gevaar en waar de grootste eer te behalen was: en nu treurt mijn hart omdat mijn Koning mij juist hierom verdenkt."

Dingaan liet het hoofd op de borst zinken en scheen in gepeins verdiept. Nu en dan schudde hij het hoofd en mompelde tot zichzelven. Zoo verliepen eenige minuten, toen de schrille stem van Bezondo de stilte verbrak. Hij

ving aan met: „O, groot zwart Kalf!" Maar verder kwam hij niet. De Koning sprong woedend op en riep met donderende stem: „Brutale hond! Waagt gij het mij ongevraagd toe te spreken! Mij in indaba, als ik denk, te storen? Ik ben zelf inyaya genoeg om te weten dat Gij niets beteekent en slechts een potsenmaker zijt. Als Gij het weêr waagt ongeroepen te spreken, zal ik uw tong bij den wortel doen afsnijden." Dingaan zonk trillende van woede op zijn zetel neder, terwijl zijn toovenaar verbluft en bevend achteruit week.

De Koning stond weêr op, en zich tot een der hoofdinduna's wendende, zeide hij: „Tambusa, de raad kan uiteengaan. Ik wil met U alleen raadplegen. Gij zult heden den nacht in mijne intunkulu doorbrengen." En zijn oog op Panda richtende vervolgde hij: „Gij kunt gaan, en heden nog in vrede rusten. Als ik U noodig heb, zal ik U doen roepen."

Toen Dingaan, door Tambusa gevolgd, in zijne woning was verdwenen, verspreidden de raadslieden en krijgers zich in verschillende richtingen. Panda wilde zich ook verwijderen, en was juist buiten den lichtkring der vuren in de duisternis getreden, toen hij zich aan den arm voelde trekken en omziende ontwaarde dat het Bezondo, de inyaya, was die hem tegenhield. Op eenigszins verstoorden toon vroeg hij: „Wat wilt gij van mij, Toovenaar?"

Op fluisterenden toon antwoordde de aldus aangesprokene: „Ik wil U waarschuwen en redden." Vervolgens ging hij haastig voort: „Dingaan ontziet niets of niemand, en heeft besloten U te dooden. Dat Gij hem naar het leven staat weet hij. Ook ik weet het en kan het bewijzen; maar vertrouw mij; na de beleediging, mij heden avond aangedaan, zal ik uw bondgenoot zijn. Wees op uwe hoede."

De Toovenaar wilde zich verwijderen; maar Kalipi, die op korten afstand van hen gestaan en van het gesprek, hoe fluisterend ook gevoerd, geen woord verloren had, trad naar voren.

Bezondo ontstelde hevig, maar Panda stelde hem gerust door te zeggen: „Kalipi is mijn trouwste vriend. Hij kan veilig alles hooren wat door en tot mij gesproken wordt. Wat wilt Gij zeggen, Kalipi?"

„Laat den inyaya dadelijk weggaan," zeide de jonge krijgsman. „Dingaan behoort niet te weten dat wij in gesprek zijn geweest." En toen Bezondo in de duisternis was verdwenen ging hij voort: „Thans moet dadelijk en voorzichtig gehandeld worden, o Panda! Wij moeten ons in gemeenschap stellen met de Boeren, doch op zoodanige wijze, dat de achterdocht van Dingaan tegen U niet verder wordt opgewekt. Maak heden met mij twist. Jaag mij weg, en morgen zoek ik het kamp der Boeren; en mijne verdwijning zal volstrekt geen argwaan opwekken tegen U."

„Goed overdacht, mijn vriend!" zeide Panda. „Ik zal uw plan dadelijk uitvoeren." Meteen gaf hij Kalipi een slag in het gezicht en riep op luiden toon: „Ellendeling! durft gij mij zoo iets vragen? Ware ik Dingaan, dan zoudt Gij morgen de zon wel op, maar niet onder zien gaan. Ga weg uit mijne oogen. Ik wil U in mijn dienst niet meer houden en U niet meer zien"

„Ah! Panda!" zeide Kalipi, met schijnbaar van woede bevende stem. „Dien slag zal ik U betaald zetten, als de tijd daarvoor komt. Thans zal ik U verlaten."

„Wat! Durft Gij mij dreigen!" schreeuwde Panda, zijn assegaai opheffende. Maar Kalipi ontweek hem en verwijderde zich snel.

De list was goed geslaagd. Velen waren getuigen geweest van den twist, zonder de oorzaak te kennen, en weldra verspreidde zich het gerucht, dat Panda zijn gunsteling Kalipi als een hond had weggejaagd.

Kalipi was eenige honderden schreden voortgegaan, toen hij achterhaald en op meêwarigen toon toegesproken werd door een forsch gebouwden jongen Zulu.

„Zeg mij, Kalipi, wat is er tusschen U en Panda voorgevallen?" zeide deze.

„Ah! zijt Gij het, Kombasana?" antwoordde Kalipi. „Zijt Gij ook getuige geweest van de vernedering, die mij is aangedaan? Woede belet mij bijna te spreken. Als een hond te worden weggejaagd en geslagen. Maar ik zal mij wreken, bloedig wreken."

„Wat ik U raden mag, wees bedaard en voorzichtig, Kalipi! Als uwe woorden door anderen gehoord worden, kan het U het leven kosten. Vertel mij maar wat er gebeurd is."

„Wat ik U reeds gezegd heb. Panda heeft mij weggejaagd. Om welke oorzaak kan ik nu niet zeggen."

„En wat gaat Gij nu doen?"

„Ik ga van Deliah afscheid nemen en vertrek nog heden nacht naar het binnenland. Ik zal trachten mij bij Moselikatzi te voegen, en mijn tijd afwachten om met Panda af te rekenen."

Kombasana was de vertrouwde onderkapitein van Tambusa, en als zoodanig een man van aanzien. Met Kalipi was hij zeer bevriend. Op Deliah had hij het oog geslagen en begeerde haar tot vrouw, doch hare liefde voor Dutulu was eene onoverkomelijke hinderpaal voor zijne plannen.

Na eenige oogenblikken zwijgend te hebben voortgestapt, hervatte Kombasana:

„Gij hebt gelijk, Kalipi! Hoe eerder Gij U uit de voeten maakt hoe beter. Maar laat Deliah niet zonder beschermer achter. Geef haar mij tot vrouw."

„Gij weet immers dat haar hart behoort aan Dutulu, den zoon van Manondo, anders zoude mij niets liever zijn dan dat Gij uwe hut voor haar opendet."

„Ach! Zij zal nooit de vrouw van Dutulu worden. De zonen van Manondo hebben zich bij den Malongo gevoegd, en zullen het nooit wagen onder de Amazulu terug te keeren. Misschien zijn zij reeds gesneuveld te Endonda Kusuka."

„Luister, Kombasana!" hervatte Kalipi ernstig. „Mijn woord aan Dutulu gegeven zal ik niet verbreken. Maar morgen, als ik weg ben, zie dan Deliah zelf, en als zij uwe vrouw wil worden heb ik er niets tegen. Laat mij nu echter alleen, heden moet ik nog verdwijnen. Vaarwel!"

„Ik dank U, Kalipi, en zal morgen Deliah zien. Vaarwel!" antwoordde Kombasana en wendde zich om naar Umkungunhlovo. Doch dadelijk keerde hij terug en riep Kalipi toe: „Slechts eenige woorden. Onze spionnen berichten dat de Blanken zich verschanst hebben in eene vallei, in de richting waar de zon ondergaat, niet verder dan eene halve dagreis van hier. Wees dus op uwe hoede dat gij hun niet in handen valt."

Kalipi dankte zijn vriend voor deze mededeeling, die in plaats van hem vrees aan te jagen hem met blijdschap vervulde; vervolgde zijn weg, en was weldra in de kraal en in de hut van Deliah.

HOOFDSTUK VII.

TOESTAND IN HET HOOFDLAGER NA DEN SLAG VAN ITALENI.

Vergezellen wij nu Hendrik Potgieter naar het Hoofdlager. Dag en nacht, voor zooverre de krachten hunner paarden dit gedoogden, zette hij met zijn klein geleide den terugtocht voort. Onderweg achterhaalden zij vele vluchtelingen, waarvan diegenen die goed bereden waren zich bij hem aansloten, zoodat hij aan het hoofd eener vrij sterke afdeeling stond toen het Hoofdlager door hem werd bereikt. Hier was alles in Babylonische verwarring.

De eerste vluchtelingen waren eenige uren tevoren in het Lager aangekomen, en zooals het dikwerf gebeurt, hadden zij het gebeurde wel tienmaal vergroot. Van de eersten die het slagveld ontruimd hadden geweest zijnde, waren zij niet juist op de hoogte van hetgeen er werkelijk

voorgevallen was. Zij verhaalden dat de voorhoede onder Piet Uijs geheel omsingeld was door een sterke macht des vijands, en zeker tot den laatsten man in de pan zou worden gehakt. Dat Potgieter met de achterhoede zich door den vijand heen geslagen had, en dat een groote impi hem op de hielen zat en spoedig voor het Lager kon worden verwacht.

Een ontzettend rumoer was hierop ontstaan. Vrouwen en kinderen liepen handenwringend en schreiende door het Lager. Bejaarde mannen spraken er van om dadelijk het Lager op te breken en over de bergen te vluchten, en begonnen zelfs daartoe toebereidselen te maken. Eenige jonge mannen, die eenloopend en zonder naaste bloedverwanten bij den Trek waren, verzamelden zich en wilden te paard ontvluchten en de anderen in den steek laten. Gert Maritz overzag het dreigend gevaar, en besefte dat dadelijk krachtige maatregelen genomen moesten worden om de orde en de tucht te herstellen. Hij gaf last aan zijne veldcornetten alle mannen bijeen te roepen bij zijn wagen, en zelf begaf hij zich naar het groepje jonge mannen, die zich tot vluchten gereed maakten. Op kalmen maar beslisten toon gebood hij hun hunne toebereidselen te staken en zich naar zijn wagen te begeven.

Een jonge man, de belhamel, de aanvoerder van het troepje, gaf hem bescheid en zeide wrevelig: „Neen, Oom Gert! Praten is te vergeefs. Wij blijven hier niet om door de Zulu's vermoord te worden. Wij blijven niet langer in dit ellendige land, waar wij alles, zelfs het leven, te verliezen, en niets te winnen hebben. Wij scheiden ons af van den Trek en gaan zoo dadelijk op weg."

„En ik zeg dat Gij blijven en mij gehoorzamen zult, Thomas!" zeide Maritz met nadruk.

„Oom Gert!" hernam Thomas, „ik heb eerbied voor uwe jaren, maar ben U geen gehoorzaamheid schuldig. Gij zijt geen Hoofdkommandant. Wij zullen gaan."

Onheilspellend trokken zich de wenkbrauwen van Maritz tezamen bij het hooren dezer oproerige woorden. „Mijn zoon!" zeide hij, „Hoofdkommandant of niet, Gij en uwe makkers staan onder mijne bevelen. Uwe lafheid zal ik U thans niet verwijten. Maar in een oogenblik van gevaar zooals dit zal ik weten mij te doen gehoorzamen. Gij allen begeeft U naar mijn wagen, waar al de mannen zullen vergaderen om over den toestand raad te plegen. Wat na afloop der vergadering geschieden zal zullen wij zien, doch de eerste uwer die vóor dien tijd tracht het Lager te verlaten, zal door mij met eigen hand worden neergeschoten. Zoo waarlijk helpe mij God!" En zich omkeerende liep hij terug naar zijn wagen.

Besluiteloos bleven de jongelieden staan, doch niet voor lang. Zij wisten dat Maritz woord zoude houden, staakten hunne toebereidselen, en begaven zich schoorvoetend en grommend naar den wagen, waar de lagerbewoners zich begonnen te vereenigen.

Toen Maritz op de voorkist van zijn wagen ging staan, zag hij zich omringd niet alleen door de mannen, maar ook door de vrouwen en kinderen. Het rumoer van zooeven was vervangen door eene diepe, ja, plechtige stilte. In spanning verwachtte die bijna hulpelooze schare wat de aanvoerder zeggen zoude. Bij dien aanblik rees de gedachte bij Maritz op: Wij zijn gelijk een herderlooze kudde, en de wolf is nabij. Een siddering voer hem door de leden, bij de gedachte dat misschien binnen weinige oogenblikken de oorlogskreet der Zulu's hun in de ooren zoude klinken. Maar door Hoogere ingeving werd de op

hem gemaakte indruk ten goede gekeerd. Op krachtigen toon sprak hij de schare toe:

„Broeders en krijgsmakkers! Zusters, deelgenooten in ons lijden! De Heere is onze Herder. Vertrouwen wij op Hem. De tijding die wij van ons Kommando ontvangen hebben is treurig, zeer treurig, en daardoor heeft de vrees de meesten onzer bevangen, en ons juist thans, nu wij al onze geestkracht noodig hebben, tot een staat van hulpelooze verslagenheid gebracht. Dat mag niet zoo blijven. Onze Broeders, die ons de droevige tijding hebben gebracht, waren de eersten die gevlucht zijn en weten evenmin als wij, wat na hun vlucht heeft plaats gevonden. Onmogelijk is het niet, dat ons Kommando zich weêr vereenigd en den vijand teruggeslagen heeft. Doch nemen wij het ergste geval: ons Kommando is geheel verslagen en slechts eenigen zijn aan den dood ontkomen; dan gebieden het verstand en de voorzichtigheid ons te blijven waar wij zijn, den vijand hier af te wachten en met Gods hulp af te slaan. Breken wij ons Lager op, dan breken wij den laatsten schutsmuur tusschen ons en den vijand af. Gaan wij ons verspreiden, dan zullen wel eenigen ontkomen, maar de meesten onzer, de hulpeloozen, de ouden van dagen, de vrouwen en kinderen zullen jammerlijk worden vermoord. Broeders! laat mij een beroep op uw mannelijk gevoel doen. Blijft bij elkander. Beschermt met mij de zwakken en weerloozen, en vergeet niet dat de Heere onze Herder is."

Betuigingen van instemming en goedkeuring stegen uit de schare op, maar luidruchtiger en krachtiger klonken de stemmen die morden: „Wij blijven niet, maar vluchten terwijl het nog tijd is. Dwaas zoude het zijn geduldig op de Zulu's en den dood te zitten wachten, terwijl wij nu nog ontkomen kunnen."

Daar naderde eene vrouw en klom bij Maritz op den wagen. Zij nam het kapje van het hoofd, en allen herkenden de vrouw van Piet Uijs. Marmerbleek was haar door het golvend blonde hoofdhaar omlijst gelaat. Innige smart, maar fiere vastberadenheid tevens, straalden haar uit de diep blauwe zielvolle oogen. Het gemor verstomde en aller oog was op die slanke, teere en toch zoo trotsche gestalte gericht. Toen zij haar oog op Maritz liet rusten, was het alsof zij gelijk Debora van ouds Barak zoude aansporen het zwaard ten heiligen strijd aan te gorden, in den naam van den Heer der heirscharen. Zij kon tot model dienen voor het standbeeld eener profetesse van Odin, ter krijgsvaart uitdagende, tot bescherming van haardsteê en altaren, ter verdediging van vrijheid en van vaderland. Niet schooner, niet indrukwekkender konde Boadicia er hebben uitgezien toen zij hare Britten ten strijde voerde tegen de Romeinsche legioenen, en den laatsten strijd aanvaardde voor onafhankelijkheid en voor recht. Zij sloeg den blik ten hemel en sprak:

„God weet dat het mij zwaar valt te spreken, maar zoo ik zweeg zouden de steenen haast uit kunnen roepen. Is de tijd dan gekomen dat de vrouw in het openbaar moet optreden om Afrikaners te herinneren aan hun plicht? Zoo even heb ik eene tijding vernomen die, indien waar, mij tot eene weduwe maakt. Mijn dappere echtgenoot, de man mijner jeugd; mijn kloeke zoon, mijn edele eerstgeboorne zijn niet meer. In den strijd zijn zij gevallen. Wat heeft hen bewogen zich in dien strijd te begeven? Het gevoel van broederplicht tegenover U. Toen Gij in gevaar waart zijn zij U ter hulpe gesneld en hebben veiligheid en rust voor U ten offer gebracht. Als de tijding die ons gebracht is kan geloofd worden, dan zijn

zij niet meer. Maar ik ben zeker dat zij gevallen zijn als mannen, met het gezicht naar den vijand en het wapen in de hand, en waar ik over hen, als vrouw en als moeder, in mijne eenzaamheid zal treuren en weenen, daar zal het mijn vreugde en trots zijn te weten dat zij over den naam van Uijs, over den naam van Afrikaner geen schande maar eer hebben gebracht; daar zal ik in dankbaren ootmoed mijne knieën buigen voor God, omdat zij, die mij lief waren, thans veilig zijn in Zijn Vaderhuis daarboven. Maar, Broeders! zal ons geheele volk, zullen al onze stamgenooten zich over U moeten schamen? Wie spreekt er van vluchten, waar eer en plicht gebieden te blijven staan? Zijt gij mannen, dat gij vrouwen, kinderen, weerloozen, gewonden onbeschermd wilt overleveren aan de Zulu-assegaai? Die man, die thans het Lager durft verlaten, sta voor altijd als een lafaard gebrandmerkt, en in zijne laatste ure klinke het hulpgeschrei der weerloozen,

die hij thans verlaten wil, hem in de ooren, als een aanklacht voor den troon van den Alwetende."

Zij klom van den wagen af en met gebogen hoofd liep zij statig door de schare, die eerbiedig voor haar plaats maakte, en ging in hare tent.

Maritz nam andermaal het woord en zeide: „Gij allen hebt de woorden gehoord door die edele zuster, die zwaar beproefde vrouw en moeder gesproken. Indien er nu nog mannen onder U zijn die wenschen te vluchten, staat het hun vrij heen te gaan. Hun die wenschen te blijven verzoek ik aan het werk te gaan om het Lager zooveel mogelijk te versterken, en zich gereed te maken den Zulu te ontvangen, indien hij komt."

De vergadering ging uiteen. Niemand scheen meer tot vluchten geneigd, want allen togen aan het werk.

Ongelukkig werd deze gunstige stemming spoedig wederom verstoord en werden de vrees en ontevredenheid opnieuw opgewekt door de vluchtelingen die thans voortdurend het Lager binnenkwamen; en het rumoer en krakeel, door Maritz niet langer te bedwingen, was weêr ten toppunt gestegen, toen Hendrik Potgieter met zijne afdeeling de Lagerpoort binnenreed.

Hij werd met vragen bestormd, maar maande tot geduld aan. Weêr werden allen bij den wagen van Maritz bij elkander geroepen en weldra besteeg de Hoofdkommandant het voertuig, dat reeds in den morgen tot spreekgestoelte had gediend, en richtte zich tot de ongeduldige menigte.

„Broeders! Onze wakkere trouwe vriend, mijn medekommandant Piet Uijs is niet meer; moedig strijdende is hij op het veld van Italeni gevallen, en aan de zijde zijns vaders, dien hij niet wilde verlaten, sneuvelde ook zijn wakkere zoon Dirk. Met schaamte moet ik het erkennen,

dat wij door den Zulu verslagen en teruggedreven zijn; maar toch is de nederlaag en het gevaar, Goddank! zoo groot niet als ik van Kommandant Maritz verneem dat het door de eerste vluchtelingen werd voorgesteld. Het is jammer dat die mannen even vlug met de tong als met de beenen zijn. Voor zooverre met zekerheid bekend, zijn er slechts tien onzer blanke broeders op het slagveld gebleven. Veel grooter kan het getal onmogelijk zijn. Er is geen woord van waar, dat de vijand ons achtervolgd heeft of dat een impi op het Lager in aantocht is. Op nauwelijks twee uren afstands van Italeni heeft Karel Landman zich met omstreeks honderd mannen versterkt, om den vijand tegen te houden, en daar heb ik hem tegen den middag van den dag na den slag verlaten, en toen was er nog niets van de Zulu's te zien. Morgen zal eene afdeeling uit het Lager worden afgezonden om hem te versterken. Tot tijd en wijl er anders wordt beslist, zal ik als Hoofdkommandant handelen en de strengste krijgstucht toepassen op ieder die weêr van vluchten spreekt of mocht trachten te ontvluchten. Ten zeven ure heden avond verwacht ik de leden des Krijgsraads in mijne tent."

Schoon vermoeid van zijne reis, was het ijzersterk gestel van Potgieter verre van uitgeput. Zonder verzuim ging hij er toe over den treurigen, doch voor hem heiligen plicht te vervullen van de bloedverwanten zijner gesneuvelde krijgsmakkers te bezoeken. Naar de tent van Piet Uijs begaf hij zich het eerst. Onaangediend trad hij binnen en vond de zooeven nog zoo kalme, fiere vrouw in hare tranen badende. Zwijgend drukte hij haar de hand en zette zich naast haar neder. Met bewogen stem deelde hij haar alles mede wat hem bekend was omtrent het uiteinde van haren Pieter, haren Dirkie. Troostwoorden

er bijvoegen kon hij niet. Toen hij geëindigd had was het snikken der beroofde vrouw en moeder minder geworden. Zacht zeide zij; „Ik dank U hartelijk, Neef Pieter! voor uwe belangstelling. Laat mij nu alleen met de gedachten aan mijne geliefde dooden, en," liet zij er langzaam op volgen, „alleen met God."

Het laatste bezoek bracht Potgieter aan het huisgezin van Karel Landman. De flinke huismoeder was met dankbare blijdschap vervuld omdat haar man veilig uit den slag was gekomen, en tevens hoogst tevreden dat hij niet als een haas, zoo zeide zij, was weggeloopen, maar achtergebleven was, om als een echte Afrikaander buldog den vijand zijne tanden te laten zien. Zij maakte zich gereed morgen met de afdeeling, die Landman ter versterking zoude worden toegezonden, mede te gaan en met hem alle gevaren te deelen. Potgieter bracht haar echter van dit denkbeeld terug. Hij toonde haar aan, dat de versterking te paard, en zonder het minste verzuim moest reizen, en dat het medenemen van een wagen of wagens daarom onmogelijk was. Ook wees hij er op dat Landman met

zijne afdeeling òf spoedig zoude terugkeeren naar het Lager, òf een eigen Lager vestigen zoude, in welk laatste geval al de huisgezinnen der bij hem zijnde mannen naar zijn Lager onder voldoend gewapend geleide zouden moeten worden overgebracht. Dit bracht de voortvarende, maar verstandige vrouw dadelijk tot andere gedachten.

Wij hebben verzuimd vroeger te vermelden, dat toen Ignas Prinsloo met het Kommando uittrok, hij zijne stervende bruid aan de zorg van Landman's gade had toevertrouwd. Hun droevige geschiedenis was aan allen in het Lager, en ook aan Potgieter bekend. Met blijde verbazing zag hij het meisje, dat hij stervende, indien niet reeds gestorven dacht, in de tent van Landman naast de huismoeder zitten, wel zwak, maar herstellende, en vernam van de huismoeder dat het gevaar des doods voor haar was geweken. Een lichte blos kleurde haar de ingevallen wangen toen zij den Kommandant naar tijding vroeg omtrent haren Ignas. De volle waarheid durfde hij haar niet melden en hij zeide slechts dat Ignas licht gewond was en zich bij Landman bevond. Daarop verwijderde hij zich haastig, voorgevende dat zijne andere plichten hem geen tijd meer overlieten, doch in werkelijkheid had hij haast om eenige verdere vragen van het meisje te ontgaan.

Des avonds vergaderde de Krijgsraad. Door de veldcornetten was behoorlijk onderzoek gedaan omtrent het getal en de namen der Burgers die te Italeni gebleven waren. Met zekerheid was de dood van tien Burgers bekend. De eenige vermiste was Bruno Leimbach. Niemand kon inlichting geven wat er van „Potztausend" geworden was. De waarschijnlijkheid bestond dat hij gesneuveld was, en zijn naam werd voorloopig op de lijst der gedooden geplaatst.

Eene lijst was opgemaakt van mannen die den volgenden morgen moesten uittrekken om Landman te versterken. Vijftig namen waren op die lijst geplaatst, alle van jonge ongehuwde mannen. Van het oproerig groepje, door ons in het begin van dit hoofdstuk beschreven, ontbrak er geen enkele naam. Daarvoor had Maritz gezorgd. Allen hadden kennis gekregen zich bij de tent van Potgieter te verzamelen, en toen de Krijgsraad afgeloopen was, kregen zij bevel den volgenden morgen bij het tweede hanengekraai op marsch te gaan.

HOOFDSTUK VIII.

MAKONI VOEGT ZICH BIJ LANDMAN.

De geestige Amerikaansche schrijver Josh Billings heeft onder zijne spreuken en een, die vrij vertaald leest: „Wanneer iemand aan het afdalen is, schijnt alles voorbereid en geolied te zijn voor die gebeurtenis." Ons eigen spreekwoord zegt: „Een ongeluk komt zelden alleen."

De tastbare illustratie, het onwederspreekbaar bewijs voor de waarheid van deze stellingen was thans onder de Trekkers overal te vinden. Met zeldzame uitzonderingen betreurden allen den dood van den een of anderen bloedverwant. Velen konden zelfs met Koos Labuschagne uitroepen: „Ik is die eenige van mijns vaders stam, wat overblijf." In bijna iedere tent kon men zieken, gewonden en verminkten vinden. Eenig oogenblik kon het krijgsge-

schreeuw van den Zulu, dien meedoogenloozen vijand, worden gehoord. Onder de Trekkers zelven begonnen al meer en meer verdeeldheid en ontevredenheid te heerschen; en tot overmaat van ramp begon het spooksel gebrek dreigende de armen op te steken; de hongersnood stond voor de deur. Het Afrikaner volk denkt niet genoeg terug aan die weinige mannen, krachtig van lichaam, groot van ziel, geschraagd door een onverwrikbaar vertrouwen op den God hunner vaderen, die in die dagen den moed bleven behouden en volhardden, totdat de overwinning hun ten deel viel, en die als zoovele steunende pilaren onder de zwakkeren en ontmoedigden opstonden, en de hoeksteenen zijn geworden van de „Afrikaanse nasie". Want Gode zij dank! die bestaat.

De patrouille, die den volgenden morgen voor dag en dauw het Hoofdlager verliet om zich bij Karel Landman te voegen, voerde met zich mede een kleine hoeveelheid proviand en ammunitie, op pakpaarden geladen; die, hoe klein ook in werkelijkheid, groot was te noemen als men alle omstandigheden in aanmerking nam. Immers meer dan de helft der bezittingen van de oorspronkelijke Trekkers was door de Zulu's geroofd en vernield. Het grootste gedeelte hunner kudden was door den zwarten vijand weggevoerd [3]). Ten gevolge der voortdurende onlusten hadden zij niets kunnen planten en zaaien, en een enkele die gewaagd had dit te doen, had nimmer de gelegenheid gehad om te oogsten. De positie, van welke zijde ook beschouwd, was hachelijk.

De kleine ruiterbende toog zoo snel mogelijk voort, zonder echter voor een oogenblik de grootste voorzichtigheid uit het oog te verliezen. Maar nergens werd het geringste spoor van de tegenwoordigheid des vijands ont-

dekt, en aan den avond van den dag waarop wij Panda met zijn geleide te Umkungunhlovo hebben zien aankomen, vereenigden onze ruiters zich met Landman's afdeeling.

Barend Greyling, die het paardenkommando had aangevoerd, gaf Landman bericht van den staat des Hoofdlagers en stelde hem gerust omtrent den welstand van zijn huisgezin. Hij had opdracht Landman te melden dat het de wensch des Krijgsraads was, dat hij moeite zou doen uit te vinden wat de uitslag was geweest van de krijgsverrichtingen der Engelschen aan de Baai en hunne Zulu bondgenooten; en zoodra hij hieromtrent zekerheid had erlangd, moest hij den Hoofdkommandant hiervan bericht zenden.

Ignas was gedurende al die dagen nog steeds ijlhoofdig en aan hevige koorts ter prooi gebleven. Hij was zoo zwak geworden dat hij hand noch voet opheffen kon. Geen moeder had hem trouwer kunnen verplegen dan Oom Frans, die altijd den uiterlijken schijn van vroolijkheid bewaarde en steeds gekscheerde over zijne positie als geneesheer en verpleger, maar die door innerlijke onrust over den toestand van zijn patiënt werd verteerd, en wien dikwijls een traan over de getaande wang in den zwaren baard rolde, als hij zich met zijn patiënt in de wagentent alleen bevond, en den lijdenden hulpeloozen jongeling gadesloeg.

Van Greyling vernam men dat Bruno niet bij het Hoofdlager aangekomen was, en dat niemand daar iets van hem afwist, en daar Landman en de zijnen eveneens omtrent zijn lot geheel onwetend waren, werd zijn naam thans voor goed op het doodenregister geplaatst, en werd het ongelukkig uiteinde van Potztausend door zijne makkers met oprecht leedwezen betreurd.

Bij het aanbreken van het licht des volgenden morgens werden de manschappen in Landman's kamp gewekt door de voorposten, die berichtten dat een Zulu impi op het kamp in aantocht was.

Landman gaf zijne bevelen, die eenvoudig, kort en bondig waren. „Een ieder neme zijne plaats achter de verschansing in, en geen schot mag gelost worden vóor ik het bevel om te vuren geef. Dit zal niet geschieden vóor de Zulu's minstens tot op vijftig treden van het kamp zijn genaderd. Barend Greyling zal met de helft zijner afdeeling het kamp aan de zijde van het zeekoegat dekken."

De manschappen namen hunne stellingen in; en toen het geringe gedruisch daardoor veroorzaakt verstorven was, heerschte de diepste stilte in het kamp. Weldra hoorde men gerucht in de kopjes ten Zuid Westen van het kamp, en op den adem des morgenwinds werd de klank van stemmen tot Landman en de zijnen overgedragen. Het was echter nog niet licht genoeg om den vijand te kunnen onderscheiden, en in spanning wachtte men achter de verschansingen den aanval af. De eene minuut echter verliep na de andere, en de geluiden schenen het kamp niet nader te komen. Toen het geheel dag was geworden bespeurde men tegen de luchtlijn op den rand der kopjes verscheidene Zulu krijgslieden, die het kamp aandachtig gadesloegen. Nu zal het gevecht weldra beginnen, dacht een ieder; maar heel iets anders gebeurde er. Een kloek gebouwde Zulu scheidde zich van de anderen af, bevestigde een witten doek aan zijn assegaai, en die omhoog houdende stapte hij regelrecht op het kamp aan. „Dingaan wil met ons onderhandelen," riep Landman uit. „Ziet, daar komt een induna met een vredevlag." Men wachtte nieuwsgierig den bode af, die rustig bleef doorstappen, en die, toen hij

op veertig treden was genaderd, door verschillenden der Boeren werd herkend. Hij was Makoni, de zoon van Manondo; de aanvoerder hunner Zulu bondgenooten, en geen bode van Dingaan.

Hij werd dadelijk in het kamp gebracht, en bij Landman, die zich met Greyling en de veldcornetten onder den boom in het midden van het kamp had begeven, toegelaten. Op de krachtige welsprekende wijze, opgehelderd door levendige gebaren, zijn volk eigen, gaf de jonge Zulu hoofdman verslag van het wedervaren zijner volgelingen en der Engelschen aan de Baai. Toen zijne blanke strijdmakkers op het groote water veiligheid hadden gezocht, had Makoni zijne krijgslieden met hunne vrouwen en kinderen rondom zich verzameld, en was in de richting van Italeni gevlucht, in de hoop dat hij in dien omtrek het lager der Malongo zoude vinden, nadat Dingaan door hen verslagen was. Hij was door zijne vijandige stamgenooten over aanmerkelijken afstand vervolgd en had eenige kleine gevechten met hen gehad, het laatste waarvan 's daags tevoren had plaats gevonden. Nu hij Landman gevonden had, achtte hij zich met zijne volgelingen veilig.

Landman van zijne zijde deed mededeeling aan Makoni van den ongelukkigen afloop van het Kommando tegen Dingaan. Wederzijdsche teleurstelling. Terwijl de Blanken nog gehoopt hadden de tijding te zullen krijgen van de overwinning hunner Bondgenooten, hadden dezen er geen oogenblik aan getwijfeld dat zij Dingaan door de Boeren verslagen zouden vinden; en nu, beiden waren door de Zulu's geslagen, en uiteengedreven als kaf door den wind.

Landman wees Makoni eene plaats aan bezuiden zijn kamp, waar hij zich met de zijnen vooreerst kon legeren. Schoon de tegenwoordigheid van de bevriende Zulu's

een aanwinst was, en bij een gevecht van groote beteekenis voor de Boeren, toch schudde Landman treurig het hoofd, toen hij bedacht dat het zeer moeilijk, zoo niet onmogelijk bevonden zoude worden om al die nieuwe monden te voeden.

Naar het Hoofdlager werd onmiddellijk de noodlottige tijding van de nederlaag der bondgenooten overgebracht, en het kamp keerde tot zijne dagelijksche rust terug. Laat ons er toe overgaan te vermelden hoe later op den dag die rust opnieuw, doch op meer aangename wijze werd verbroken.

Wij namen afscheid van Kalipi toen hij de hut van Deliah binnentrad; laat ons nu tot hem terugkeeren.

Het was volgens Zulu-gewoonte al vrij laat, te laat om nog bezoek te ontvangen, maar de hut die de jonge Zulu binnenging behoorde aan de zuster zijner moeder, die zich het lot van hem en zijne zuster had aangetrokken toen zij hulpelooze weezen waren geworden.

Hij keek echter verwonderd op, toen hij in de ruime hut een kring van vrouwen rondom het vuur ontwaarde, en in hun midden een bejaarden inyaya, die bezig was met dolosgooien[4]). Ook merkte hij dadelijk op, dat Deliah niet aanwezig was.

Zoodra zijne tegenwoordigheid werd ontdekt, werd hij door de vrouwen en vooral door zijne tante zoo luidruchtig begroet, dat de Inyaya in zijne mystische berekeningen door het rumoer werd gestoord, toornig zijne dolossen door elkaâr wierp en brommend opstond.

Toen Kalipi allen had gegroet, vroeg hij aan zijne tante: „Maar wat beteekent deze late vergadering, en waar is Deliah?”

„Mijn zoon!” antwoordde de oude vrouw. „Het is juist

ter wille van uwe zuster dat wij hier bijeen zijn. Sedert gij met Panda vertrokken zijt is haar gedrag zeer onbehoorlijk en vreemd geweest. Soms blijft zij heele dagen weg zonder dat iemand weet waar zij is. De eerste week na uw vertrek is zij iederen avond weg geweest en dikwijls eerst teruggekomen als ik al in slaap was. Ik en anderen hebben haar gesmeekt toch te zeggen waar zij heenging en wat zij deed, doch te vergeefs; het eenig antwoord dat wij uit haar konden krijgen, was dat zij door uit te gaan niets verkeerds deed. Deze goede vrouwen en ik waren al van plan haar te bespieden en te volgen, maar in het donker kan men zoo licht een steek met een assegaai of een slag met een knopkierie opdoen. Toen hebben wij raad gepleegd, en daarna dezen inyaya ingeroepen, om terwijl zij afwezig was uit te vinden waar zij is en wat zij uitvoert. Zij begint haar naam te verliezen; want er kan geen twijfel aan zijn dat zij, die vroeger voor niemand anders dan voor Dutulu oogen en ooren had, nu met een anderen man in geheime liefdesbetrekking is."

Kalipi had eerst met toornige aandacht geluisterd, maar toen de oude vrouw den naam van Dutulu uitsprak, was hem een licht opgegaan. Hij zelf had immers bij zijn vertrek Deliah opgedragen iederen avond op de tusschen hem en Dutulu afgesproken plaats op den berg te wachten, tot zij hem zoude gezien en zijn boodschap overgebracht hebben. Zijne trouwe zuster handelde gehoorzaam aan zijn bevel, en werd nu verdacht en belasterd. Zijn toorn keerde zich op de aanwezigen.

„Mijne zuster is een verstandig en deugdzaam meisje, en zal wel zelve voor hare eer zorgen, en mocht zij dat niet kunnen doen, dan ben ik er nog; maar wat hebben al die oude vrouwen met haar uit te staan? Zij willen niets

anders dan kwaadspreken en haar in opspraak brengen. Laat hen naar hunne hutten gaan, evenals dien uitgedroogden dolosgooier, Tante! Ik zal zelf gaan zien waar Deliah is, en heb hen hier niet noodig."

De beleedigde zwarte dames wierpen in woede ontstoken den jongen krijgsman menige verwensching, in meer krachtige dan kuische taal gekleed, naar het hoofd, en maakten zich gereed tot een haastig vertrek. Alvorens deze zelfopgeworpen beschermsters der kuischheid de hut verlieten, gaf de inyaya aan zijne woede lucht.

,,Knaap! Gij noemt mij een uitgedroogden dolosgooier. In den dienst der geesten ben ik uitgedroogd. Maar ik vervloek U en uwe zuster, en bij den geest van Majola, wiens inyaya ik ben, bezweer ik U dat Gij niet ongestraft zult blijven." Hij verliet de hut, door de woedende vrouwen gevolgd.

Kalipi's tante, die werkelijk een door en door goede ziel was en in dit geval in onschuld des harten en met de beste bedoelingen had gehandeld, bleef onthutst en verslagen, met tranen in de oogen staan.

,,Ach! Kalipi!" riep zij uit, „wat hebt Gij gedaan? Gij weet dat ik U en Deliah als mijne kinderen liefheb; en wat zal er nu van ons worden?"

,,Stil maar, oude vrouw!" gaf Kalipi ten antwoord. „Geen onzer zal eenig kwaad wedervaren. Ik moet van nacht van hier weg, want Panda zoekt mijn leven. Maar eerst wil ik Deliah opzoeken en misschien neem ik haar mede. Als wij niet terugkeeren, wees dan niet ongerust. Niemand toch zal U eenig kwaad doen; en later zal ik U, die voor mij eene moeder waart, komen halen."

Maar de oude vrouw, in plaats van stil te zijn, begon heftig te snikken en zeide: ,,Kalipi! Ik heb U groot gemaakt, en nu ik oud ben wilt Gij mij verlaten!"

„Ach moeder!" antwoordde hij, „het kan niet anders. Als ik niet spoedig vlucht zal ik gedood worden. Ik moet gaan, en als ik Deliah krijg, neem ik haar mede. Na wat heden gebeurd is, kan ik haar hier niet veilig achterlaten. Zeg dit morgen aan Kombasana, als hij hier komt, en zij niet teruggekeerd is."

Haastig zocht hij eenige assegaaien bijeen, die hij bij zijn vertrek met Panda hier had achtergelaten. De oude vrouw was ook onledig, schoon altijd snikkende, iets bijeen te brengen, en toen Kalipi gereed was en van haar afscheid nam, gaf zij hem een groot pak biltong als teerkost mede.

Hij verliet de hut, liep met haastige schreden door de kraal, en besteeg het voetpad dat naar den top van den berg leidde. Halverwege opgeklommen hurkte hij neder achter eenige struiken. Hier was het waar hij de terugkomst van Deliah wilde afwachten.

Niet lang had hij gewacht toen zijn geoefend oor het geluid van voetstappen vernam, die zacht het bergpad afkwamen. Het was Deliah, die voorzichtig naar hare hut terugkeerde. Zoodra hij door de duisternis den omtrek harer gestalte kon ontwaren, riep hij zacht: „Deliah! Vrees niet; ik ben Kalipi, die U zoek." Het meisje, dat op het eerste geluid als aan den grond genageld was blijven staan, was, toen zij den naam Kalipi hoorde en de stem herkende, den jongen Zulu, die intusschen te voorschijn getreden was, onstuimig in de armen gevlogen. Ach, wat was dit eene verlichting, nu zij haar geheim openbaren kon, en de last, dien zij in de laatste dagen alleen had gedragen, nu door haar broeder zoude worden gedeeld.

Vóor zij nog met haar geheim voor den dag konde komen, deelde Kalipi haar mede dat hij op de vlucht was, schijnbaar om Panda te ontwijken, maar werkelijk om

hem in verband te brengen met den Malongo; en dat zij hem naar het Boerenkamp, waarheen hij zich begaf, moest vergezellen. Daar zoude zij, voegde hij er bij, waarschijnlijk ook Dutulu ontmoeten.

Deliah bleef bedeesd staan bij deze mededeeling, en zeide eindelijk: „Kalipi! Ik wil hier niet langer blijven, en wil met U medegaan; maar wat niemand anders weet, moogt en moet Gij weten. In het gevecht tusschen de impi van Dingaan en de Blanken werd een der laatsten ernstig gewond; ik heb hem gevonden, op eene veilige plaats gebracht en hem zoo goed ik kon verpleegd. Daarom is het dat Gij mij hier in den nacht aantreft." Hij is veel beter, en misschien sterk genoeg om met ons mede te gaan; maar als hij nog te zwak is, moet ik hier blijven om hem te verzorgen. Ik wil geen half werk doen. Kom! Ik zal U bij hem brengen."

Dadelijk begaven zij zich op weg en hadden weldra de schuilplaats van Bruno bereikt. Men moest voorzichtig te werk gaan, want Potztausend, hoe zwak ook, hield nog altijd zijne pistolen bij zich en zoude dadelijk losbranden, vooral wanneer hij meer dan één persoon ontwaarde en zich door den vijand overvallen waande te zijn.

Deliah ging naar den ingang der grot en riep haar vriend, en vroeg hem of hij nog wakker was. Bruno was wakker, en de stem van zijn „koede keist," zooals hij haar noemde, herkennende, verzocht hij haar in te komen. Aan deze uitnoodiging werd weldra voldaan. Deliah vertelde alles omtrent de komst van Kalipi en zijne plannen. Intusschen was Kalipi ook binnengekomen en nam deel aan het gesprek zoo goed en zoo kwaad het ging.

Bruno had in geestdrift tot zichzelven uitgeroepen: „Potztausend, ich ka mett; al preek ich ook al meine

rippen," en weldra bevond het drietal zich in den donkeren nacht op weg naar Landman's kamp; de gewonde Bruno, die te zwak was om alleen voort te komen, door Kalipi ondersteund.

Tegen den middag van denzelfden dag waarmede ons hoofdstuk aanvangt, zagen de voorposten in de richting van Italeni plotseling drie personen uit een boschje verschijnen, circa driehonderd schreden verwijderd. Dadelijk grepen de mannen het geweer: dit waren zeker verkenners van een naderend Zulu leger. Maar die drie personen trachtten zich niet te verbergen. Zij kwamen zeer langzaam vooruit. Een hunner scheen zoo zwak te zijn, dat de anderen hem moesten ondersteunen. Nieuwsgierig en met verwondering zagen de voorposten het drietal naderen. De een scheen een blanke, de ander eene meid, de derde een Zulu induna te zijn. Rustig en langzaam kwamen zij nader, en tot binnen weinige schreden gekomen, lieten de blanken de roeren zakken en liepen op hen toe met den eenparigen uitroep: „Potztausend." „Ja!" riep Bruno, „Potztausend! Mein fut is uit," en hij zakte uitgeput in elkaâr.

Er was groote opschudding dien morgen in de kraal

bij de bergen van Italeni, toen het uitlekte dat Deliah en Kalipi spoorloos verdwenen waren. Hunne tante bewaarde een voorzichtig stilzwijgen, doch hare vriendinnen van den vorigen avond waren luidruchtig in de betuiging hunner verwondering en verontwaardiging. Het geheele geheim werd echter tot bevrediging van allen opgelost door den inyaya, die zeide: „De jonge krijgsman heeft mij een uitgedroogden dolosgooier genoemd. Ik heb hem en zijne zuster vervloekt. Vraag aan den geest van Majola waar zij thans zijn."

Sedert dien dag ging het gerucht van dien inyaya uit over het geheele Zululand.

HOOFDSTUK IX.

DELIAH VERNEEMT DEN DOOD VAN DUTULU.

Na Bruno aan de zorg zijner blanke vrienden te hebben toevertrouwd, en nadat hij aan Landman in korte trekken het hoofddoel van zijn tocht naar het kamp had medegedeeld, begaf Kalipi zich met Deliah naar de legerplaats van Makoni.

Het Zulu meisje had van haren broeder vernomen, dat de zonen van Manondo zich bij het kamp hadden nedergeslagen, en haar hart klopte van blijde aandoening en verwachting bij de gedachte dat zij weldra Dutulu zoude terugzien.

Bij de Zulu kraal aangekomen, trad Makoni met eenige krijgslieden hen te gemoet en begroette hen met groote hartelijkheid. Het ontging hun echter niet dat hij er

bedrukt en zeer ernstig uitzag, en het wekte hunne verwondering op dat Dutulu hem niet vergezelde. Toen de eerste begroeting voorbij was verhaalde Kalipi, dat hij schijnbaar voor Panda uit Zululand was gevlucht, doch in werkelijkheid door dezen was gezonden om met den Malongo te onderhandelen. Later zoude hij omstandiger zijne plannen blootleggen. Hierop vroeg hij waar Dutulu was.

Makoni sloeg den blik somber ter aarde en antwoordde met doffe stem: „Dutulu is Manondo gevolgd. Zijn lichaam rust op de vlakte van Endonda Kusuka."

Een schelle kreet verhinderde hem voort te gaan. Deliah was opgesprongen en had zich voor hem geplaatst. Hevig zwoegde haar boezem, hare gelaatstrekken waren verwrongen, hare stem scheen te stokken in haar keel, als werd deze dichtgeknepen. „Neen, Makoni! Dat kan niet zijn! Dutulu kan niet dood zijn! Zeg dat het niet waar is. O! zeg mij dat hij nog leeft. Met brandend verlangen heb ik het oogenblik gewacht dat ik hem weêr zoude ontmoeten en hem zoude zeggen: Zie, ik ben ook gevlucht. Ik ben U gevolgd, en ben nu bereid uwe vrouw te worden. O! zeg mij dat hij nog leeft." En snikkende wierp zij zich voor Makoni op de knieën.

Deze was hevig aangedaan, want hij had zijn broeder zeer liefgehad en koesterde ook groote achting voor diens meisje. „Arm kind!" zeide hij, „gaven de geesten dat ik konde zeggen: Dutulu leeft. Maar neen, hij is dood. Mijn eigen oogen zagen hem vallen. Niet eens zal ik de vreugde smaken hem te kunnen wreken. Hij viel door de hand van een Malongo."

Als eene leeuwin sprong Deliah op. „Gevallen door de hand van een Malongo," kermde zij. „Ha, had ik dat geweten, dan zoude Dutulu bloedig aan een Malongo

gewroken en zijne schim bevredigd zijn. Dwaas die ik was," ging zij al heftiger voort; „ik verpleegde eenen gewonden Malongo, zooals eene moeder haar kind, en stelde alles op het spel om hem te redden, en intusschen werd de vriend mijner jeugd door zijne stamgenooten vermoord. Ha! Had ik dat eerder geweten, met eigen hand zoude ik hem de assegaai in het hart hebben gestooten, terwijl hij hulpeloos als een kind in de spelonk nederlag." Doch dadelijk na deze uitbarsting kwam het beter ik bij het Zulu meisje boven. „Neen!" riep zij uit, „toch zoude dit verkeerd geweest zijn en heb ik recht gedaan door den gewonde te verzorgen. Hij was toch onschuldig aan Dutulu's bloed. Waarom zegt Gij, Makoni, dat Gij hem niet eens kunt wreken?"

„Omdat de man die hem gedood heeft eenige oogenblikken later naast hem dood ter aarde viel. Hunne lijken liggen naast elkander op het slagveld. Dutulu werd door een vriend niet met opzet maar bij ongeluk gedood. De krijgslieden van Nongalazi bestreden ons met groote overmacht. Bij mijn regiment bevond zich een induna van de Engelschen. Hij vocht als een leeuw. De vijand had ons bijna omsingeld. Velen zijner krijgslieden waren reeds tusschen ons doorgedrongen. Een assegaai trof den blanken induna tusschen de schouders en bleef in de wond steken. Dutulu, die achter hem stond, wilde de assegaai uittrekken; de induna, die hem voor een vijand moet hebben aangezien, trok zijn roer af, en zonder een zucht zakte Dutulu ineen. Hij was dood, zijn hoofd was verpletterd. Toen ik van het lijk van Dutulu opzag naar den induna, viel deze van zijn paard, met wel twintig assegaaien in zijn lichaam."

Zacht kreunende had Deliah dit verhaal aangehoord.

Toen Makoni geëindigd had, begaf zij zich met wankelende schreden naar een groepje boomen dicht bij de legerplaats, ging op den grond zitten en barstte met gebogen hoofd in snikken uit. Laten wij het arme meisje met haar leed alleen.

Bruno, die spoedig van zijne uitputting en vermoeienis eenigermate bekomen was, werd door zijne krijgsmakkers met vragen bestormd. Hij beloofde hun later zijn wedervaren omslachtig te zullen vertellen. Thans bepaalde hij zich er bij slechts te herhalen, dat hij naast God zijn leven aan die Zulu vrouw te danken had, die zijn goede geest was geweest.

Potztausend was in zeer terneergedrukte stemming. Zijne vreugde over zijn behouden aankomst in het kamp was spoedig getemperd door de mededeeling zijner makkers omtrent de gesneuvelden te Italeni, en was geheel door smart vervangen toen hij hoorde dat zijn boezemvriend Ignas in bedenkelijken toestand in den wagen lag. Onmiddellijk wilde hij den zieke zien. Doch Oom Frans stond hem dat niet toe. Ignas was sedert den middag rustiger geworden en in slaap gevallen. Maar hij was zoo zwak. O, zoo zwak. Oom Frans meende dat de crisis gekomen was. Deze slaap zoude òf overgaan in den slaap des doods, òf zoude het aanvangspunt der genezing zijn. Bruno had zich onder een boom op eene karos uitgestrekt en was in treurige gepeinzen verzonken. Hij wachtte af tot Van Staden hem zoude komen berichten welk gevolg de slaap van Ignas had gehad.

De boomen wierpen hun schaduw al langer en langer op de aarde, de nacht zou weldra dalen, en al donkerder en treuriger werd het in Bruno's ziel. Daar naderden haastige krachtige voetstappen. Bruno hief het hoofd

op en zijn oog viel op het gelaat van Oom Frans, dat van geluk en blijdschap straalde en glom, als ware hij met versche olie overgoten. „Ignas is wakker, en geheel bij zijn positieve!" riep hij uit.

Het vernemen dezer tijding deed Potztausend het bewijs leveren, dat hij niet zoo verzwakt en uitgeput was als men wel zou hebben gedacht. Met een sprong stond hij op de voeten, en schreeuwde, zoodat het over het geheele kamp kon worden gehoord: „Potztausend! Alle koede keisten loben den Herr! Ich loop naar hom doe!"

„Neen, mijn goede vriend, niet zoo haastig," zeide Oom Frans. „Niemand mag heden nog bij mijn patiënt komen. Hij is nog te zwak; maar zoo waar ik sedert de laatste veertien dagen dokter ben geworden, zoo waar is het dat mijn patiënt nu beter zal worden. Daarvoor dank ik God!"

En tranen van blijdschap verduisterden de oogen van den goedhartigen man, die zich dadelijk omkeerde en naar zijn patiënt terugging.

Bij Bruno was de vroolijkheid teruggekeerd. Dien avond bij het kampvuur op zijne karos neergevleid, door een talrijk aandachtig en bewonderend gehoor omringd, gaf Potztausend in zijn eigenaardig Hollandsch eene levendige kluchtige beschrijving zijner lotgevallen van het oogenblik af dat de Zulu's hem tegen den berg hadden opgedrongen, totdat hij bij de voorposten aangekomen was.

Den volgenden morgen rapporteerde Oom Frans, dat zijn patiënt den geheelen nacht door rustig geslapen en niet meer geijld had. Dat zijne handen en hoofd koel waren: een bewijs dat de koorts hem had verlaten. Dat hij bij het ontwaken Oom Frans dadelijk herkend, en hem gevraagd had of hij iets aangaande den toestand van Truitje had vernomen, waarop de oude hem zoo voorzichtig mogelijk had medegedeeld, dat volgens de laatste berichten, uit het Hoofdlager ontvangen, het meisje, dat door allen als onherstelbaar gewond was beschouwd, onder de liefderijke verpleging van de vrouw van Landman aan de beterhand en buiten gevaar was, en binnen kort met hare trouwe verpleegster in het kamp kon worden verwacht. Dikwijls heeft plotselinge vreugde op een verzwakt gestel nadeeliger invloed dan plotselinge smart. Bij Ignas was dit echter niet het geval: Hij zeide dat hij nu trachten moest om ook weêr spoedig sterk te worden, deelde Oom Frans mede dat hij honger had, en verzocht hem spoedig wat eten te brengen. Het feit dat hij met gemak en graagte een karbonaadje, op het rooster gebraden, naar binnen sloeg, was afdoend bewijs voor zijn herstel; en groot was Bruno's vreugde toen Oom Frans hem verlof gaf zich bij Ignas in den wagen te voegen, met de aanmerking dat het hem veel moeite zoude sparen als hij de eenige twee patiënten in het kamp bij elkaâr te verzorgen zoude hebben.

Tegen tien uur des morgens kwam de Krijgsraad bijeen. Landman had ook Makoni, Kalipi en eenige andere leiders der Zulu bondgenooten opgeroepen om de vergadering bij te wonen. De mededeelingen van Kalipi werden met spanning afgewacht. De jonge Zulu was goed vertrouwd met de toestanden in Zululand en met de inwendige politiek van zijn volk. Hij toonde aan, dat men vooreerst voor geen aanval van Dingaan bevreesd hoefde te zijn. Naast den Koning waren de twee invloedrijkste en machtigste mannen in Zululand de twee induna's Tambusa en Nongalazi. Deze twee waren bittere vijanden, maar genoten beiden het onbeperkt vertrouwen van Dingaan. Tambusa was de man die den Koning steeds tot den strijd aanspoorde, terwijl Nongalazi, die Panda met hart en ziel aanhing en met hem tegen den Koning samenspande, altijd den vrede aanried. Hij maakte het duidelijk dat in het gevecht van Endonda Kusuka Panda en Nongalazi met de hunnen zeker tot de Blanken zouden zijn overgeloopen, doch hierin belet werden — Panda omdat hij bij de achterhoede behoorde en den slag niet bijwoonde, Nongalazi omdat de tegenwoordigheid van Umhlebe en Zulu hem in den weg stond. Tambusa bevond zich wel thans te Umkunghunlovo, en zoude ongetwijfeld trachten den Koning tot een nieuwen aanval te bewegen, maar tenzij men bij de hoofdstad versterking kreeg, zouden de Zulu's het niet wagen aan te vallen ; want schoon zij bij Italeni de Boeren op de vlucht gedreven en eenigen gedood hadden, was die overwinning door hen betaald met het verlies van ettelijke honderden der dapperste Ama-doda. Werkelijk was het dus voor Dingaan meer een nederlaag dan eene overwinning geweest. Nongalazi zoude zijn uiterste doen om met zijn impi niet naar de hoofdstad

terug te keeren, en alle voorwendsels zoeken om bij de Tugela te blijven. In de nabijheid van Dingaan was Panda geen enkel oogenblik van zijn leven zeker en hij zoude de eerste de beste gelegenheid te baat nemen om naar Nongalazi terug te keeren. Kalipi had niet den minsten twijfel dat, als Panda en zijne aanhangers zich konden vereenigen met de Boeren en gezamenlijk tegen Dingaan optrokken, zij zouden overwinnen, en de Boeren in het vreedzaam bezit van Natal zouden worden gesteld.

De Krijgsraad was verblijd over de belangrijke mededeelingen van den jongen Zulu en zag dadelijk in, dat er veel juistheid en gegrondheid was in zijne gevolgtrekkingen. De moeilijkheid was echter, hoe zich met Panda en Nongalazi te verstaan en te vereenigen.

Bij verdere beraadslaging wees Landman er op, dat het bijna onmogelijk was veel langer in hun kamp te blijven. De voorraad levensmiddelen was bijna uitgeput, het weinige wild in de nabijheid van het kamp doodgeschoten en verjaagd. Al viel Dingaan hen niet aan, dan zoude de hongersnood hen dwingen het kamp op te breken. Om zich met de zijnen weêr bij het Hoofdlager te voegen, ook daartegen had hij groot bezwaar. In het Hoofdlager heerschte eveneens groot gebrek aan het hoog noodige. Bovendien werd het veld rondom het Lager zoo uitgetrapt en verteerd, dat er weldra voor het vee ook geen voedsel te vinden zoude zijn.

Het was Makoni die den Krijgsraad den weg tot een besluit aanwees. Naar zijne meening moest het kamp worden verplaatst, en dat wel spoedig. Hij en de zijnen leden reeds gebrek. Maar niet op het Hoofdlager moest men terugtrekken; men moest gaan in de richting van

de Baai van Natal en daar het kamp slaan dicht bij de Tugela. Daar was nog overvloed van wild en goed veld en volop gras voor het vee. Men zoude in de nabijheid van Panda en Nongalazi zijn en met hen kunnen onderhandelen. Hij had in die streken vele vrienden en zag kans van dezen een voorraad Kafferkoorn en mielies op te doen. Dan moest men ook niet uit het oog verliezen dat de Engelschen, die over het groote water waren ontvlucht, waarschijnlijk met versterkte macht zouden terugkomen, en dan konden zij zich meteen bij hunne vorige bondgenooten voegen.

De Krijgsraad stemde volkomen overeen met het Zulu opperhoofd, en ten gevolge van een eenparig genomen besluit vertrok Landman met Kalipi en een klein eskorte nog dienzelfden dag naar het Hoofdlager, om mededeeling te doen dat men het kamp naar de Tugela zoude verplaatsen, en om het noodige te doen om uitvoering te geven aan dit plan. Barend Greyling bleef als Kommandant van het kamp achter.

HOOFDSTUK X.

IGNAS EN TRUITJE HEREENIGD.

In het Hoofdlager aangekomen, gunde Landman zich ter nauwernood den tijd zijne familie te begroeten. Eene vergadering des Krijgsraads werd spoedig belegd, en Kalipi werd opgeroepen om andermaal zijne berichten omtrent Dingaan en Panda voor te dragen. De Raad hechtte zijne goedkeuring aan het besluit, door Landman en zijne officieren genomen, en nadat Kalipi zich verwijderd had, ging men er toe over eene mededeeling te ontvangen van den Hoofdkommandant Hendrik Potgieter. Men kon het hem aanzien dat hij aangedaan was toen hij opstond om het woord te voeren. „Broeders!" zeide hij, „de tijd is thans voor mij aangebroken om uitvoering te geven aan een voornemen, dat reeds lang geleden bij mij opgekomen

is en met iederen dag krachtiger in mij wordt versterkt. Ik ben besloten den Trek te verlaten en naar het land over de Vaalrivier te gaan, en ik leg thans in uwe handen mijne betrekking als Hoofdkommandant neder. Indien ik als aanvoerder ooit iemand eenig onrecht heb aangedaan, dan vraag ik hem dit te vergeven en te vergeten. Indien U eenig onmiddellijk gevaar bedreigde, zoude ik bij U gebleven zijn om dat gevaar te deelen, doch uit hetgeen wij zooeven gehoord hebben blijkt het duidelijk, dat wij vooreerst van den Zulu geen aanval te vreezen hebben, en ik beschouw mij daarom vrij om heen te gaan. Mijn recht om op uwe beraadslagingen invloed uit te oefenen, heeft door mijne bedanking opgehouden te bestaan. Als vriend echter wil ik het wagen U mijn opvolger aan te wijzen, en u te verzoeken eenparig te stemmen voor Gert Maritz."

Met verschillende gevoelens hadden zijne krijgsmakkers hem aangehoord. Velen waren verblijd dat hij bedankt had en ging vertrekken; sommigen waren bevreesd dat velen hem zouden volgen en de Trek daardoor te zeer zoude worden verzwakt; anderen weêr waren oprecht aan hem gehecht en wilden hem gaarne in hun midden houden. Van onderscheidene zijden gingen er stemmen op, die trachtten Potgieter te bewegen op zijn besluit terug te komen, doch te vergeefs. Hij bleef standvastig in zijn voornemen volharden, en eindelijk werd zijne bedanking aangenomen, en Gert Maritz met bijna algemeene stemmen als zijn plaatsvervanger gekozen.

Toen de vergadering geëindigd was en Landman naar zijne tent terugkeerde, trof een liefelijke, eenvoudige, huiselijke groep zijn blik, toen hij binnentrad. Aan de voeten zijner vrouw, op een laag veldstoeltje gezeten,

haar hoofd achterover gebogen en in den schoot harer moederlijke vriendin rustende, ontwaarde hij Geertruida Bothma. Het meisje wilde als in verwarring opstaan, maar met vriendelijke stem gebood Landman haar te blijven waar zij was, en nadat hij haar een vaderlijken kus op het voorhoofd had gedrukt, zette hij zich naast de vrouwen op een wagenkist neder. „Het spijt mij dat ik een belangrijk gesprek stoor," zeide hij, terwijl een schalksche glimlach hem om de lippen speelde. „Maar toch wil ik wedden dat ik het onderwerp van uwe besprekingen weet."

Een blos kleurde de wangen van Truitje, terwijl Landmans vrouw hem vroolijk antwoordde: „Zoo Karel, moet ik bij al uwe voortreffelijke eigenschappen nu nog uitvinden dat Gij alwetend zijt? Och toe! Gij hebt ons zeker voor de tent staan afluisteren."

„Nu, nu, vrouwtje!" antwoordde Landman, „ik twijfel er sterk aan of het afluisteren van de gesprekken van anderen onder de goede eigenschappen gerekend kan worden; maar zonder een toovenaar te zijn, behoeft men slechts op het blozende gelaat van dit meisje te zien, om te weten hoe laat het is;" en hij streek haar vriendelijk met de hand over het hoofd.

„Wel ja!" zeide zijne vrouw. „Wij spraken over Ignas, en Truitje vertelde mij juist ...."

„Neen, Tante!" viel het meisje, thans als eene roos blozende, haar in de rede. U moet niet aan Oom Karel vertellen wat ik heb gezegd."

„Wat, mijn dochtertje," zeide Landman. „Men wil dus geheimen voor mij hebben? Wel en goed, dan bewaar ik ook mijne geheimen en deel U geen woord mede van wat ik wilde zeggen toen ik de tent binnenkwam."

„Het is zeker iets over Ignas," riepen beide vrouwen te gelijk uit.

„Wel, ik heb U immers gezegd dat ik nu ook mijne geheimen zal bewaren," gaf Landman lachende ten bescheid.

Truitje greep hem bij de hand en riep: „Ach toe, Oom Kareltje moet nu niet wreed zijn. Maar vertel ons toch wat Gij woudt zeggen. Toe, Tante! zeg hem maar dat ik met U over Ignas sprak en over mijn aanstaand huwelijk met hem."

„Zoo, mijn dochtertje! Nu is de aap uit de mouw," zeide Landman. „Wel, mijn kind, gij hebt geen reden U er over te schamen, dat Gij verlangt de vrouw van Ignas te worden. God weet het," ging hij op ernstiger toon voort, „Gij beiden zijt zwaar beproefd geworden, en verdient het, ook eenig geluk te smaken. Wat Gij nog niet weet, is dat Ignas bij Italeni ernstig gewond werd, zoodat zijn leven dagenlang als aan een draad hing; doch door de genade Gods en de trouwe zorg van Frans van Staden is hij weêr zoo goed als hersteld."

„En zijne ziekte werd voor mij verborgen gehouden," riep het meisje met betraande oogen uit.

„Zeker, mijn kind, en uit verstandige goede voorzorg ook," antwoordde de vrouw van Landman. „Gij begont juist beter te worden, en de tijding van het gevaar, waarin Ignas verkeerde, zoude u wellicht te veel hebben geschokt."

„En," voegde Oom Karel er bij, „nu komt de blijde tijding. Binnen eenige dagen, misschien overmorgen reeds, gaat Gij met mij mede naar mijn kamp en zult Gij uwen Ignas terugzien. Maar nu moet ik U voor korten tijd verlaten, om te beginnen met het maken van toebereidselen voor onzen tocht." Hij verliet de tent, waar hij Truitje

thans blakende van geluk achterliet, met het hoofd op de knie zijner waardige gade.

Verlangde Truitje naar haren Ignas, haar beeld zweefde immer voor zijn oog. Toen hij haar verliet, om tegen de Zulu's op te trekken, was zij bewusteloos en in dien toestand al eenigen tijd geweest. Toen hij haar den afscheidskus op de lippen drukte, en waggelende als een dronken man naar buiten ging, meende hij haar nimmer weêr aan deze zijde des grafs terug te zullen zien. In den zoo rijken bodem van innige, oprechte, reine liefde hadden deze twee weezen, van ouders, broeders, zusters beroofd, diep wortel geschoten, en hadden de planten huns levens elkander omstrengeld. Hij, de jeugdige, krachtige, fiere boom; zij, de teere, schoone, bloeiende klimop, die zijn stam en takken hield omslingerd. En nu zoude zij verdorren als het gras, hem ontvallen en hem eenzaam achterlaten. Neen, als zij heenging zoude hij haar spoedig volgen; maar eerst nog zoude hij de zwarte duivels, die al dat leed hadden veroorzaakt, helpen tuchtigen, en door hunne hand den dood vinden, die voor hem slechts beteekende de hereeniging met allen die hij had liefgehad. En nu? „Mijne wegen zijn niet uwe wegen, spreekt de Heere." Deze woorden herdacht Ignas thans met diepgevoelde dankbaarheid. Truitje werd beter; hij zou weldra weêr op zijn beenen kunnen staan. Weldra zou zij in het kamp aankomen, en dan? Ja! dan. Waarom langer gewacht? Zij behoorden toch onscheidbaar aan elkander. Dan zoude hij den Kommandant vragen hunne echtverbintenis te wettigen en zouden zij man en vrouw worden.

Bruno, wiens voorraad bloed, hem door de Zulu's afgetapt, volgens zijn zeggen weêr geheel aangevuld was, bleef Ignas bestendig gezelschap houden, en verdedigde

zijn handelwijze door te beweren, dat volgens „Der sympathie der sielen," hij net zoolang ziek zoude blijven als Ignas. Oom Frans begreep hier niets van, maar had de grootste pret met zijne twee patiënten. Zij zaten in de wagentent, en hij had zijne gewone stelling op het achter uiteinde van de buikplank. Daar zat hij het grootste gedeelte van den dag zijne beenen heen en weêr te zwaaien als een gewone kwâjongen, en zijn eerwaardig hoofd te hullen in de rookwolken, die uit zijn pijp opstegen, zich nu en dan met vroolijke luim in hun gesprek mengende.

Op zekeren morgen had Oom Frans zich verwijderd, en was langer dan gewoonlijk weggebleven. Toen hij eindelijk terugkwam, vonden de twee vrienden den dokter, zooals zij hem gewoonlijk noemden, vroolijker dan ooit. De oorzaak dezer buitengewone vroolijkheid werd hun duidelijk toen Oom Frans uitriep: „Julle, jong kerels, denk, Gedoosie waar! dat julle alleen meissies het om heeldag oôr te praat en naar te verlang. Ik het mos ook mijn ou meissie en die kleintjies nog bovendien. Ik het nooit oôr hulle gepraat nie, mar gloô mij, mijn hart was bij hulle ieder uur van die dag, en as ik in die nag wakker word en aan hulle begint te denk, dan kan die slaap mij mar net moeilijk weêr baas raak. Nou, kerels! Ik het goeie tijding vir julle en vir mijselfs ok gekrij. Neef Karel kom morre in die kamp terug, en hij breng die vrouwens en kinders en trek saam van al die mense wat bij hom zal blijwe. En Truitje Bothma breng hij ok saam, om vir Ignas verder op te pas. Want zoo gauw as hulle hier is, dan skeur ik die werelt, en gaat terug naar mij ou vrouw. En nou jij een nuwe dokter gaat krij, Ignas, moet ons twee eers een accoort tref oôr mij doktersrekening. Jij moe nie gloô nie, dat ik jou verniets al die dage

gedokter het nie. As ik vir jou nie opgepas het nie, dan was jij nou zeker al van die gras. Nou, wat ik van jou verlang is banja maklijk. Ik wil die peetoom wees van die eerste zeun wat jij en Truitje zal krij. Zijn naam mot Frans wees."

Men houde het mij ten goede, dat ik andermaal tot het plat Afrikaansch ben teruggekeerd: ik gevoelde behoefte Oom Frans eens in zijn eigen taal te hooren.

Het is bijna onnoodig het den lezer te zeggen, dat de tijding, die Van Staden bracht, Ignas met blijdschap vervulde. Tevens was het met oprechte spijt, dat hij vernam dat zijn oude vriend hem ging verlaten, en hij antwoordde dan ook op ernstigen toon: „Oom Frans! Ik zal U nooit al het goede kunnen vergelden, dat ik van U genoten heb. Ik acht U als mijn Vader, en als ik ooit kinderen heb, zal ik hen leeren U als een grootvader te eeren."

„Wel mijn jongen! Mij is het bijna hetzelfde of ik Oupa, of Peetoom zal worden. Zoolang zijn naam maar Frans is dan is onze rekening vereffend."

„Maar," vroeg Bruno, „heeft Oom Frans ook gehoord of de vrouw en kinderen van Oom Sarel van Vuren ook samenkomen?"

„Zoo, Potztausend!" antwoordde de oude, „men zou waarlijk zeggen, dat jij zooveel belang stelt in de vrouw en kinderen van Oom Sarel van Vuren. Kom kerel! Met de waarheid voor den dag. Verbergen helpt niet. Ik heb je begrepen. Het is in Sannie van Vuren, dat je zoo'n bijzondere belangstelling hebt? Zij komt meê."

De aangesprokene kleurde tot achter de ooren, en kon slechts uiting geven aan „Potztausend!"

„Ja, Potztausend!" vervolgde Van Staden. „Kom er

maar meê uit. Sannie is een mooi meisje, en jij behoeft je niet te schamen op haar verliefd te zijn."

„Maar," zeide Bruno, „ik heb nog niet met Oom Sarel daarover gesproken."

„Dat komt er niet op aan," antwoordde Oom Frans. „Als jij maar net van Sannie zeker bent, dan is de heele wereld recht. Oom Sarel zal wel ja zeggen. Draag alleen zorg dat jij vooraf goed leert wat jij hem zeggen zult, want jij praat een beetje wonderlijk Hollandsch, en als jij verbouwereerd wordt, zal Sarel jou geen woord verstaan."

Het bleek den volgenden dag dat Oom Frans de waarheid bericht had. Tegen den middag bereikte Landman met zijn trek het kamp, en eenige uren later vertrokken Van Staden en eenige anderen, om zich weêr bij het Hoofdlager te voegen. De dokter had van zijne patiënten een hartelijk afscheid genomen, en hun medegedeeld dat hij zijn twee plaatsvervangsters op het hart gedrukt had goed voor hen te zorgen.

Ignas was nog te zwak om op te staan. Bruno was echter uit den wagen geklauterd, was Landman en de zijnen gaan begroeten, om zich daarna aan te sluiten bij een groepje, gevormd door het gezin van Oom Sarel van Vuren.

De vrouw van Landman onderzocht al dadelijk waar Ignas te vinden was, en begaf zich weldra met Truitje, die zij als eene eigen dochter had leeren liefkrijgen, naar den wagen.

Zullen wij trachten het wederzien te beschrijven der twee als uit den dood verrezen geliefden? Neen, eerbiedigen wij liever, evenals Tante Landman, hun geluk, en laten wij hen evenals zij alleen, om het geluk van hun samenzijn ongestoord te genieten.

En hoe was het intusschen met Deliah gegaan? Met de fierheid den echten Zulu's eigen had zij, nadat de eerste schok voorbij was, hare diepe droefheid begraven in haar hart. In de eenzaamheid des nachts betreurde zij haren verloren vriend, en gaf zij soms aan hare tranen den vrijen loop; de dag vond haar kalm en gelaten.

Iederen morgen ging zij naar het kamp, waar allen voor het dappere Zulu meisje achting koesterden, om te vernemen hoe het met den Malongo ging, dien zij het leven had gered. Bruno zorgde van zijnen kant, dat zij nooit met ledige handen wegging, maar altijd een voorraad voedsel met zich nam, 't geen het meisje, dat, zonder bloedverwanten, sedert Kalipi's vertrek in de Zulu legerplaats alleen was, bij de groote schaarschte van levensmiddelen goed te pas kwam.

Nadat men eenige dagen had uitgerust, en alles voor den tocht had geregeld, werd het besluit des Krijgsraads uitgevoerd en vertrok Landman met zijne afdeeling en Zulu bondgenooten in de richting van de Baai van Natal, waar zij hun lager dicht bij de Tugela vestigden.

HOOFDSTUK XI.

VERSCHILLENDE NIEUWE PERSONEN VERSCHIJNEN OP HET TOONEEL.

De tijd leerde dat Kalipi zich niet had vergist toen hij voorspelde dat Dingaan vooreerst geen aanval zoude wagen. Wel hadden er eenige kleine schermutselingen plaats, maar die hadden weinig te beduiden, en kostten den Boeren geen verlies. Een enkele maal werden er eenige spionnen van Dingaan nabij de lagers gevangen, en na kort proces van kant gemaakt.

Panda was er in geslaagd zich weder bij het impi van Nongalazi te voegen. Bezondo, Dingaan's vroegere hoofdinyaya, uit zijn post gezet, was Panda gevolgd, en door zijn tusschenkomst en die van Kalipi werden de onderhandelingen tusschen de Boeren en de oproerlingen onder

de Zulu's geregeld onderhouden, en de eersten onderricht van alles wat er in Zululand omging.

De Boeren maakten zich dezen tijd van rust ten nutte door het inwendig bestuur van den Trek te regelen en een begin te maken van afscheiding tusschen het civiel en militair bestuur.

In Mei 1838 was Hendrik Potgieter met de zijnen over den Drakensberg teruggetrokken, en hij werd door verscheidene aanzienlijke families, waaronder de Van Rensburgs, gevolgd. Hiertegen woog op, dat vele kleine afdeelingen en mannen van invloed den Trek te hulp snelden, waartoe de broeders Louwrens Erasmus Bester en Paul Michiel Bester, en Ignatius Maritz veel bijdroegen door uit te gaan en in den tegenwoordigen Vrijstaat en elders de Afrikaners aan te sporen hunne broeders in Natal te hulp te komen.

Omstreeks dezen tijd, Mei 1839, begon de Groote Trek meer algemeen bekend te worden onder den naam van „De Maatschappij der Emigranten Boeren. Een raad bestaande uit vier en twintig leden werd gekozen om wetten en verordeningen te maken en het rechterlijk en financieel bestuur te regelen, welke raad den naam van „Volksraad" aannam, terwijl de leden „Representanten" werden genoemd. Tot bedeeling van het recht werden Landdrosten aangesteld, die door Heemraden werden ter zijde gestaan. De vertegenwoordiger van het hoogste gezag bleef echter de Hoofdkommandant of Kommandant Generaal, dien wij ook soms als „Gouverneur" en „Zijne Excellentie" bestempeld vinden en die in krijgszaken vooral, door den Krijgsraad bijgestaan, onbeperkt gezag uitoefende.

Een der voornaamste mannen die zich bij de Trekkers voegden was Jacobus Nicolaas Boshoff. Hij kwam van

Graaff Reinet en was een schrander, beschaafd en goed ontwikkeld, maar bovenal een strikt rechtschapen man. De invloed, dien hij dadelijk onder de Trekkers deed gelden, blijkt hieruit, dat hij in den avond van Zaterdag 9 Juni 1838 in het Hoofdlager aankwam, en dat men reeds den 12den Juni eenparig besloot hem tot President van den Volksraad te kiezen. Schoon hij als krijgsman nooit op den voorgrond is getreden, bewees hij den Emigranten Boeren onwaardeerbare diensten. Het bestek van ons werk laat ons niet toe breeder in den levensloop van dezen merkwaardigen man te treden; genoeg zij het te vermelden, dat hij later ook het ambt van Staatspresident van den Oranje Vrijstaat heeft bekleed, en de eerste was om voor deze Republiek uit verwarring regelmaat, uit wanorde orde te doen ontstaan.

Een ander persoon, die van den beginne af den Grooten Trek heeft vergezeld, steeds op den achtergrond werd gedrongen, en nu eerst in zijne rechte plaats werd gesteld, moeten wij thans bij den Lezer inleiden. Deze persoon, Erasmus Smit, zwager van den Hoofdkommandant Gert Maritz, werd thans als predikant bij de Voortrekkers erkend. Hij was een nederig, vroom en bescheiden man. Hollander, — Amsterdammer van geboorte, was hij in 1804 reeds naar de Kaapkolonie uitgekomen, om als geordend Zendeling in verband met het Londonsche Zendinggenootschap, in den wijngaard des Heeren te arbeiden. In 1822 hield hij op Zendeling te zijn, en vestigde zich als onderwijzer te Olifantshoek, thans Alexandrië, in de Kaapkolonie. Toen de Trek begon besloot hij mede te gaan, en nog geordend Leeraar zijnde, in de geestelijke behoeften der Trekkers gedurende hunne omzwervingen in de wildernissen te voorzien.

Slechts weinigen echter wilden in het eerst in den gewezen Schoolmeester den Predikant erkennen, en dikwijls werden hem bepaald leed en smaadheid aangedaan. Bij iedere legerplaats echter zocht Smit zich zijn schuilhoekje, — een stapel rotsblokken of een boschgroepje, waar hij zijn hart in het eenzaam gebed voor den Heer kon uitstorten. Zijn oudste zoon Salomon, zijn lieveling, werd hem op den tocht door den tegenwoordigen Oranje Vrijstaat

door den dood ontrukt. Deze veel belovende jonge man stierf in Juli 1837. Nu het bestuur eindelijk geregeld was gevestigd, smaakte Eerw. Smit het genoegen zich door wettig gezag erkend, en als Leeraar bevestigd te zien. Hij heeft Natal niet weêr verlaten, maar is te Pieter Maritzburg op bijna negentigjarigen leeftijd gestorven.

Welke vreemde elementen zich in den Trek oplosten,

kan onder anderen hieruit blijken, dat toen de Voortrekkers zich over de Drakensbergen begaven, eene schoone en nog jonge Italiaansche vrouw, Therese Viglione, zich met drie wagens bij hen voegde. Zij was handelaarster. Hare wagens waren met negotiewaren beladen, en behalve den drijver en leider, had zij voor iederen wagen een Italiaanschen bediende. Zij 'was eene moedige, flinke vrouw. Toen na den moord van Retief de Zulu's de verspreide Boeren hadden aangevallen, liet zij haar paard zadelen en reed overal rond om de tijding van den inval te verbreiden. En later hadden de gewonden geen handiger en gewilliger verpleegster dan Therese, die tevens haren niet onaanzienlijken voorraad medicijnen geheel kosteloos ter beschikking der lijdenden stelde. Deze weinige regelen, vertrouw ik, zullen den naam dezer moedige vreemdelinge der vergetelheid ontrukken.

Iets later voegde zich een man bij de Trekkers, die in de geschiedenis der Afrikaansche Boeren een groote en gewichtige rol heeft gespeeld. Wat betreft de twee Zuid-Afrikaansche Republieken, komt dien man de naam van Vader des Vaderlands toe. Wij doelen op Andries Wilhelmus Jacobus Pretorius. Hij was het die aan het hoofd stond ten tijde toen aan Dingaans despotisme voor goed een einde werd gemaakt. In den kamp tegen de Engelschen voor het behoud van Natal stond hij aan de spits. Later bij Boomplaats, leerde hij Sir Harry Smith, den vroegeren adjudant van den Hertog van Wellington in den slag van Waterloo, dat de Hollandsch Afrikaansche Boer, in den strijd voor recht en onafhankelijkheid, niet is te verachten; en eindelijk, bij het sluiten van de Zandrivier Conventie, waarin hij, schoon zelden persoonlijk op het tooneel verschijnende, een werkzaam aandeel had,

kort vóor zijn overlijden, kwam datgene tot stand waarin de Republieken nog het Magna Charta hunner onafhankelijkheid zien. Hij stamde af van een oud Hollandsch geslacht. Zijn stamvader Johannes Pretorius overleed op het eiland Goeree den 30sten April 1694. Onze Andries Pretorius werd geboren te Graaff Reinet en aldaar gedoopt op den 9den December 1798. Wij ontmoeten hem dus nu in de kracht zijner jaren, een man omtrent veertig jaren oud.

In dezen tijd van organisatie traden vele mannen, die tot nog toe weinig van zich hadden doen hooren, meer prominent te voorschijn. Onder dezen kunnen wij noemen den Kommandant Gert Rudolph, die zich niet alleen op het slagveld en in het lager als een wakker man deed kennen, maar ook als ouderling op godsdienstig gebied groote diensten bewees. Kommandant Piet Greyling, die zijn lager sloeg op de plaats die thans de hoofdstad van Natal is, en die door den Volksraad op 23 October 1838 als dorp verklaard werd onder den naam van Pieter Maritzburg. De Kommandanten Hans de Lange en Hendrik Lombaard, die den Hoofdkommandant getrouw ter zijde stonden en den Emigranten Boeren belangrijke diensten bewezen; ook behoort niet vergeten te worden Lucas Meijer, die groote diensten bewees door het verkrijgen van informatie omtrent vriend en vijand, en het aanvoeren van levensmiddelen.

Zoo waren dan eenige maanden verloopen sedert den dood van Piet Uijs, en de schrik door het terugslaan van het Kommando had plaats gemaakt voor rustige maar waakzame afwachting van hetgeen verder zoude gebeuren. Weêr hadden de Trekkers zich over het land verspreid, en waren zelfs begonnen vaste woonplaatsen aan te leggen,

hartbeesthuizen te bouwen, [5]) en landerijen en watervoren te maken, maar altijd binnen het bereik van een versterkt kamp.

Gert Maritz toonde als opperbevelhebber op de rechte plaats te zijn; doch ongelukkig had hij, daar hij zich nimmer ontzag, zich eene ziekte op den hals gehaald, die weldra alle teekenen gaf van in waterzucht te zullen overgaan.

Gedurende de maanden Juni en Juli des jaars 1838 was de algemeene toestand der Trekkers veel verbeterd. Eenige honderden welgewapende Blanken, van alles goed voorzien, hadden zich bij hen gevoegd. Twee onderkapiteins van Dingaan, Joob en Mattowan, hadden zich voor hen verklaard. Handelaars kwamen met allerlei waren naar Natal, en schoon alles peperduur was, toch was het hoognoodige aanwezig en was het schrikbeeld van gebrek verdwenen.

Als voorbeeld van den toestand diene het volgende. Op Zondag 1 Juli 1838 zoude het Avondmaal gevierd worden, maar de Avondmaalswijn ontbrak; en de Leeraar Eerw. Smit predikte dien avond over Joh. 2:3: „Zij hebben geen wijn." Op Zaterdag 21 Juli kwamen Izak van Niekerk en Barend de Lange met een negotiewagen aan van Port Natal en verkochten wijn in het Hoofdlager tegen twee rijksdaalders vijf schellingen en twee stuivers den bottel.

In het begin van Juli kwam Landman over naar het Hoofdlager om eenige bestuurszaken met Maritz en den Volksraad te bespreken. Zijne vrouw vergezelde hem, en onder zijn gevolg bevonden zich ook onze oude vrienden Ignas en Truitje, en Bruno en de familie Van Vuren. — Deliah, die zich van het eerste oogenblik dat

zij haar zag tot Truitje aangetrokken had gevoeld, had zich vrijwillig bij deze gevoegd en was haar vertrouwde en vertrouwbare bediende geworden, en was nu ook niet achtergebleven.

Onze jonge vrienden waren thans in blakenden welstand. Van het vroeger lijden, van de verkregen wonden, waren slechts de litteekenen aanwezig. Zij kwamen met een bepaald doel naar het Hoofdlager. Reeds drie Zondagen achtereen had Predikant Smit de Gemeente in kennis gesteld, dat Ignatius Prinsloo met Geertruida Bothma, en Bruno Leimbach met Susanna van Vuren in het huwelijk wenschten te treden, en de jongelieden waren thans opgekomen om aan dien wensch uitvoering te geven.

Frans van Staden, opgeruimd als altijd, ontving zijn vroegeren patiënt met uitbundige blijdschap. Ignas moest met zijn vriend Bruno bij hem zijn intrek nemen, en daar hij zich een hartbeesthuisje gebouwd had, stond hij er op dat de dubbele bruiloft in zijne woning zoude worden gevierd. De huwelijksplechtigheid en de bruiloft waren allereenvoudigst. Hoe kon het onder de omstandigheden ook anders? Een kerkgebouw was er niet, en het huwelijk werd in de tent van Eerw. Smit voltrokken, die het huwelijksregister in een blikken trommeltje in de kist van zijn wagen bewaarde. Toch legde hij den huwelijksband goed en degelijk. En toen hij in eene korte rede, in eenvoudige maar ernstige taal, het lijden van Ignas en Truitje en de wonderbare ontkoming van Bruno herdacht, stonden den jongelieden de tranen in de oogen. Bij het bruiloftsfeest ontbrak de wijn, maar Oom Frans dronk de stoomende koffie op de gezondheid der jonggehuwden, en door de zorg zijner goede vrouw was

er aan koek, taart en pastei geen gebrek en werd een gul en overvloedig feestmaal gehouden. Met het geluk in het hart keerden onze jonge vrienden eenige dagen later met Karel Landman naar zijn kamp terug.

Hoe ging het intusschen in Zululand? Dingaan bleef hinken op twee gedachten. Nú nam hij zich voor afgezanten naar de Boeren te zenden, hun volgens Kaffergebruik schadevergoeding te geven voor het verlies hunner dooden, en eenen duurzamen vrede met hen te sluiten: dan weêr besloot hij al zijne Ama-doda te verzamelen, hen aan te vallen en te verdelgen. Tambusa deed zijn uiterste best om den Koning tot den aanval te bewegen; maar als deze den eenen dag daartoe besloot, veranderde hij den volgenden dag weêr van voornemen. Toen Joob en Mattowan zich de Boeren te vriend maakten, wees de Zulu induna zijn koning op het gevaar dat, indien de vele ontevredenen in zijn gebied met de Boeren samenspanden, hij een verloren man zoude zijn en dat hij in zelfbehoud de Boeren moest aanvallen; maar nog bleef de Koning weifelen. Toen zijne spionnen hem echter in den loop der maand Juli herhaaldelijk berichtten, dat nieuwe trekkers in Natal

aangekomen waren en dat de Boeren zich overal nestelden en versterkten, gaf dit den doorslag en begon Dingaan zich gereed te maken om onverhoeds op den Malongo te vallen en hem met wortel en tak uit te roeien. Over geheel zijn gebied ging het bevel uit zijne beste regimenten met den grootsten spoed samen te trekken bij Umkungunhlovo.

HOOFDSTUK XII.

DE ZULU'S VALLEN WEER AAN, EN WORDEN AFGESLAGEN.

Dingaan beging eene schromelijke vergissing, door te denken dat het den Boeren onbekend was dat hij zich op een nieuwen inval bezon. Zoodra begon hij niet zijne toebereidselen, of Landman, door Kalipi en Bezondo hiervan onderricht, waarschuwde het Hoofdlager, en binnen weinige dagen was iedere Trekker voorbereid den Zulu een warme ontvangst te geven.

In het midden van den nacht van Maandag 13 Augustus werd het Hoofdlager gewekt en werden de manschappen te wapen geroepen. Bij de voorposten was een schot gevallen; de vijand was ongetwijfeld aan het naderen. Eene patrouille reed uit en keerde weldra terug met de tijding, dat de schildwacht Christoffel Snijman op een Zulu geschoten had,

die hem bekroop, doch dat hij hem gemist en deze ontvlucht was. Dat dit zeker een gewone spion van Dingaan moest zijn geweest, daar de voorposten overigens niets hadden bespeurd of vernomen, en dat men zich maar zonder vrees voor een aanval ter ruste moest begeven.

Des morgens werden de kudden zooals gewoonlijk ter grazing uitgezonden. In het Lager ging ieder aan zijn dagelijksch werk en de jongere mannen togen met vlijt aan den arbeid ter voltooiing eener breede sloot of kleine gracht, die men begonnen was tot betere bescherming rondom het Lager te graven. Tegen tien uur in den morgen knalden verscheidene geweerschoten, en vóor eene afdeeling Burgers, door De Lange opgeroepen, nog gereed was het Lager te verlaten, zag men de veewachters het vee met den grootst mogelijken spoed op het Lager terugdrijven, op korten afstand door de voorposten gevolgd. Zij brachten het bericht dat een groot Zulu impi in de onmiddellijke nabijheid was en dat dit reeds een groot getal van het vooruit grazende vee had buitgemaakt, zonder er echter in geslaagd te zijn iemand der veewachters of wachtposten af te snijden of te dooden.

Er ontstond een oogenblik verwarring in het Lager. Op sommige punten vernam men angstgeschrei, en een enkele stem raadde aan tot vluchten; maar de bedaarde kloeke houding der aanvoerders en van de Burgers over het algemeen bracht er veel toe bij de orde te herstellen en te handhaven. Het vee werd spoedig in het Lager in veiligheid gebracht, en met het wapen in de hand wachtte men den vijand af.

Niet lang behoefde men te wachten of men zag de hellingen der bergen in de richting van Zululand bedekt met de zwarte krijgslieden, die ten aanval op het Lager

afdaalden. Hun voorkomen en handelwijze logenstraften geheel de theorie van Oom Frans van Staden, indertijd tegenover zijn vriend Karel geuit. De jonge man, die thans onder het bevel van Oom Frans, die eene afdeeling aanvoerde, stond, wachtte niet zijn bevelhebber hierop opmerkzaam te maken. De Zulu's hadden geleerd gebruik te maken van de paarden en wapenen, door hen den Blanken ontnomen. De aanvoerders zaten allen te paard, en losten hunne geweren op het Lager, zonder echter eenig leed te berokkenen, want zij schoten op veel te verren afstand.

„Ziet U, Oom Frans," zeide Karel. „De Zulu's durven ons bijtrekken terwijl Gods zon aan den hemel staat. Zij kunnen paardrijden en hebben geleerd een roer af te schieten. Hoe is het nu met het opeten van den hoed?"

„Stil, mijn zoon," antwoordde Oom Frans, „jij moet geen oude koeien uit de sloot halen. De tijden zijn veranderd sedert ik dat gesprek met jou had. Outa zal ons waarschijnlijk vandaag handen vol werk geven."

Het was echter nooit het plan der Zulu's geweest het Lager overdag aan te vallen. Zij hadden dit onverhoeds gedurende den afgeloopen nacht willen doen, maar door volle rivieren tegengehouden, waren zij te laat aangekomen, en zich niet kunnende verbergen, besloten de aanvoerders bij dag het Lager te omsingelen en dan den nacht af te wachten voor den aanval. Omtrent 12.000 in getal, vormden zij, buiten het bereik der geweer- en kanonschoten (want de Boeren waren thans ook voorzien van eenige kleine koperen kanonnen) hunnen kring rondom het Lager. De beesten en schapen, die zij buit gemaakt hadden, begonnen zij te dooden, om van het nog lillende vleesch een maal te bereiden. Sommigen voerden krijgsdansen uit, begeleid van het gewoon lawaai, veroorzaakt door het slaan op de schildvellen.

Gert Maritz was lijdende en reeds zeer verzwakt, en het bevel over het Lager was opgedragen aan Kommandant Hans de Lange. Deze was de man niet om dit alles lang geduldig aan te zien. Als een getergde leeuw liep hij voor de Lagerpoort op en neder. Eindelijk was zijn geduld ten einde. Hij liet eenige Kommandanten, waaronder Joachim Prinsloo, tot zich roepen.

„Ik kan het niet langer uitstaan, Broeders," zeide hij, „dat die Heidens ons bespotten en bedreigen. Met de paarden en geweren onzer vermoorde Broeders voor onze oogen vertoon maken, en ons vee slachten. Als zij niet willen aanvallen, dan moeten wij een uitval doen en hen verdrijven. Wat zegt Gij?"

Vóor nog iemand eenig bezwaar kon opperen, nam Kommandant Prinsloo het woord en zeide: „Ik stem volkomen met U in, Neef Hans. Wij moeten trachten hen te verdrijven zoolang het nog dag is, want wordt het donker. dan zullen zij ons overvallen en hebben een betere kans. Ik heb door mijn verrekijker opgemerkt dat zij kransen van gras aan hunne assegaaien vastmaken. Als zij ons in den nacht bestormen, zullen zij die aan brand steken en in het Lager werpen, om daardoor brand en verwarring te doen ontstaan."

Allen stemden nu toe, en omtrent de helft der Burgers, door Prinsloo en De Lange geleid, deden te paard een uitval. Toen de Zulu's hen zagen naderen, begonnen zij te vuren, doch raakten niemand. Een Boer maakte later de opmerking dat zij waarschijnlijk in de meeste gevallen vergeten hadden den kogel in den loop te doen, en met los kruit geschoten hadden. Zoodra de Zulu's binnen het bereik hunner roeren waren, sprongen de Boeren van de paarden en brandden los. IJlings vlogen de Zulu's uit elkander en dadelijk

naar voren met opgeheven assegaaien als gingen zij storm loopen, doch eene tweede losbranding bracht hen tot staan, en een derde, spoedig daarop volgende, deed hen overhaast terugtrekken naar de hellingen der bergen, die zij zoo even waren afgedaald. Iedereen die een wapen kon hanteeren verliet thans het Lager, en den geheelen dag door werden de Zulu's beschoten, totdat duisternis de Boeren verplichtte naar het Lager terug te keeren.

Gedurende den nacht bleven de Zulu's in hunne stellingen. Zij hadden eenige honderden dooden en gewonden, en Tambusa, die het impi aanvoerde, was woedend en wilde nu het donker was den aanval wagen. Vele induna's echter verzetten zich hiertegen en drongen op een algeheelen terugtocht aan. Zij zagen het in, dat de Boeren nu voorbereid waren en hen zouden afslaan, en waarom meer levens gewaagd, waar er reeds zoovele krijgslieden noodeloos waren opgeofferd? Tambusa, die het lot van Umhlela vreesde indien hij onverrichter zake bij Dingaan terug-

kwam, belegde eene vergadering der induna's. Het grootste gedeelte van den nacht ging voorbij met beraadslagen, en toen eindelijk de meerderheid ten gunste van den terugtocht besliste, riep Tambusa tandenknarsende uit: „Het zij zoo; doch wanneer ik voor mijn Koning sta, zal ik de schuld van dezen aftocht op uwe hoofden leggen."

Met het aanbreken van den dag trok het impi terug, doch zoodra hadden de Boeren dit niet bespeurd of zij zadelden de paarden en zonden eene sterke patrouille uit om den terugwijkenden vijand te bestoken. Deze achterhaalde den vijand in weinig tijds, en bracht de achterhoede zulke zware verliezen toe, dat Tambusa verplicht was met zijn geheele impi den tocht te staken en tegen de Boeren front te maken. Toen dit geschiedde trokken de Boeren al schietende op hun Lager terug, steeds door de Zulu's gevolgd. Rondom het Lager hadden dien dag, evenals den vorigen, eene reeks van gevechten plaats, waarbij de Zulu's honderden en de Boeren geen enkel man verloren. Tegen den avond stak de vijand het gras in de nabijheid van het Lager in brand, verwachtende dat het vuur zich tot in het Lager zoude verspreiden en zij het alsdan met goed gevolg zouden kunnen bestormen. Doch ook hierin zagen zij zich bedrogen, het vuur bereikte het kamp niet, en ontmoedigd trokken zij af, het slagveld met hunne dooden en stervenden bezaaid latende.

In den vroegen morgen van Woensdag den 15den Augustus trok Kommandant de Lange met eene afdeeling jonge mannen, die de beste paarden uit het Lager bereden, den vluchtenden vijand achterna. Hij achterhaalde en doodde eenigen hunner, en slaagde er in een groot gedeelte van het door de Zulu's buitgemaakte vee terug te nemen. Hij vond ook de akelig verminkte lijken van de eenige twee

personen die, tot den Trek behoordende, bij dezen inval zijn gedood. Johannes Koenraad Froneman was 's daags vóor den aanval uitgegaan om eenige zijner beesten, die weg waren, te zoeken. Men had hem gewaarschuwd niet te gaan, maar hij wilde zich niet laten gezeggen. Zijne krijgsmakkers brachten zijn geschonden lijk terug naar het Lager. Een andere jonge man, Daniël Bezuidenhout, die op denzelfden dag als Froneman en met hetzelfde doel het Lager had verlaten, keerde in den tweeden nacht van het gevecht ongedeerd bij de zijnen terug, doch zonder zijne beesten. De andere persoon wiens lijk men vond, was eene bejaarde vrouw, eene vroegere slavin. Op den morgen van den aanval was zij uitgegaan om brandhout te halen. De wreede Zulu had haar overvallen en had de arme oude ziel van kant gemaakt.

Kommandant De Lange bracht met zich in het Lager terug een jongen Zulu induna, Matsieman genaamd, dien hij gevangen had genomen. Matsieman had een kogel door het scheenbeen gekregen en was door de zijnen verlaten. Op kunstige wijze had hij van gras een verband voor zijne wond gemaakt en met rieten zijn been goed en degelijk gespalkt. Hij scheen een dapper en rondborstig man, en nadat de Lange hem in verhoor had genomen, besloot hij hem bij zich te houden, om hem later op zijne tochten als gids te bezigen. Ongelukkig echter voor Matsieman werd hij vijftien dagen later voor den Krijgsraad gebracht, die dacht informatie omtrent de zaken in Zululand van hem te krijgen. Men deed hem de vraag of hij aan den eersten inval deel had genomen, en hij antwoordde openhartig dat hij bij Umhlela geweest was en met eigen hand twee blanke vrouwen en vier kinderen had vermoord. Dit besliste zijn lot. De Krijgsraad stelde zijne zaak in handen van het gerecht,

dat hem veroordeelde om doodgeschoten te worden. Eerw. Smit vroeg en kreeg verlof hem op den dood voor te bereiden. Matsieman echter begreep van de geheele zaak niets. Van God had hij nog nooit gehoord. Op bevel van Dingaan, wiens dienaar hij destijds was, had hij de vrouwen en kinderen gedood. Indien dit kwaad was, moest Dingaan gestraft worden, maar niet hij. Hij wilde hierover zijn Baas zien, meenende Kommandant de Lange, die was goed voor hem geweest en had zijn been bijna gezond gemaakt. Eerw. Smit maakte hem duidelijk dat zijn Baas niets meer voor hem kon doen, en Matsieman werd al zuchtende uitgeleid en doodgeschoten.

Landman en de zijnen werden door den vijand niet verstoord. De geheime verstandhouding tusschen hem en de ontevreden Zulu's strekte ongetwijfeld om hem voor plotselingen overval te beveiligen. Dat zijne waarschuwingen echter te laat het Hoofdlager konden bereiken, blijkt onder anderen hieruit, dat een brief van Landman aan den Hoofdkommandant, met twee Hottentotten verzonden, hem mededeelende dat de Zulu's gereed stonden hem aan te vallen, Maritz op den 30sten Augustus, derhalve zeventien dagen nu den aanval eerst ter hand kwam.

Als geslagen honden keerden de Zulu krijgslieden tot den Koning terug. Aan dapperheid, doodsverachting en volharding had het hun niet ontbroken, maar alles te vergeefs. Geen enkele hunner die niet de overtuiging in zich omdroeg dat, tenzij zij den Malongo met list konden verstrikken of plotseling konden overvallen, zij in den strijd tegen hem steeds het onderspit zouden moeten delven. Ongelukkig voor hen, was de ondervinding der Boeren niet zonder vrucht geweest, en hielden zij te goed de wacht om te worden overrompeld. Dingaans krijgsmacht keerde

dus terug niet alleen geslagen, maar ontevreden, zonder zelfvertrouwen, en met vrees in het hart voor de toekomst.

Gedurende den terugtocht verkeerde Tambusa in een gemoedstoestand, die moeilijk te beschrijven is, maar zeer pijnlijk was. Diep gevoelde hij de vernedering van als een verslagen, een aan den vijand ontvluchten bevelhebber voor den grooten Olifant te moeten verschijnen. Meer dan eens kwam de gedachte bij hem op, zijn impi te verlaten en heil te zoeken in de vlucht. Had Dingaan niet uitdrukkelijk gezegd dat geen induna e'nkolu geslagen voor zijnen Koning kon verschijnen en leven? Hem stond dus bij zijne aankomst te Umkungunhlovo niets anders te wachten dan verdere vernedering en een smadelijke dood. Zijn aangeboren trots hield hem echter staande en belette hem zijn impi te verlaten. Hij zoude zijne krijgslieden tot den Koning terugleiden, zijn ambt nederleggen, en als een man het lot ondergaan dat hem te wachten stond.

Toen de impi bij de hoofdkraal aankwam was Dingaan er reeds van onderricht dat de inval eene mislukking was geweest. Gelukkig voor Tambusa was het vertrouwen van den Koning in hem daardoor geenszins geschokt. Dadelijk bij zijne aankomst kreeg hij bevel zich bij den Koning te vervoegen. Deze ontving hem in zijn intunkulu geheel alleen en niet in het openbaar. Vóór Tambusa, die zich aan de voeten van Dingaan geworpen had, een woord kon uiten, sprak deze:

„Sta op, mijn trouwe dienaar. Het is niet aan U maar aan mij te wijten dat deze blanke honden onze beste Ama-doda hebben teruggedreven. Had ik eerder naar uwen raad geluisterd en hen bijtijds aangevallen, dan zoude de uitslag anders zijn geweest dan nu, en zouden wij hen dadelijk na hun nederlaag bij Italeni hebben kunnen uit-

roeien, vóor zij weêr tot verhaal gekomen en door versche aankomelingen waren versterkt."

Tambusa, hoe verwonderd ook over deze vriendelijke ontvangst, stond op en deed van zijne verbazing niets blijken. „O! Groote Olifant! Gij doorziet alle dingen, en weegt uwe dienaren op de rechte schaal," zeide hij. „Het is zoo, wij hebben den Malongo te veel tijd gelaten om zich te versterken en te verschansen. Vooreerst moeten wij hen ongestoord laten zoolang zij binnen de grenzen van Natal blijven, ja zelfs trachten met hen vrede te sluiten. Doch tevens moeten wij bereid zijn hen te ontvangen als zij een inval in Zululand ondernemen. Spreek uw krijgslieden dus moed in, o groot zwart Kalf. Laat hen morgen voor U verschijnen als Gij in indaba zijt, en laat den inyaya het aan het een of ander noodlot toeschrijven, dat wij overwonnen zijn."

Op den volgenden morgen verscheen de impi op het groote plein van Umkungunhlovo voor den Koning, die, omringd door zijne barbaarsche wacht, door induna's, inyaya's en lijfwacht omgeven, voor zijn intunkulu gezeten was.

De Raadsvergadering was reeds geëindigd. Daarin was besloten dat men vooreerst den Malongo niet zoude aanvallen, maar liever trachten zoude hem door onderhandelingen gaande te houden en intusschen de regimenten in Zululand zoo strijdvaardig mogelijk zoude maken.

Voor het oog der troepen voerde de hoofdinyaya zijn ceremoniën uit. In geestverrukking geraakt, verklaarde hij dat de geesten hem openbaarden dat de nederlaag der Zulu's daaraan toe te schrijven was, dat zij verbasterde stamgenooten zooals Joob en Mattowan ongestraft lieten, om vreemde inkomelingen te gaan bestrijden. Indien deze ontaarde Zulu's eerst waren verdelgd, zouden de Malongo voor de kracht hunner wapenen moeten wijken. De geest vaa Majolo voorzegde dat de hoofdinduna der Malongo niet lang meer zoude leven, en als hij weg was zoude er verdeeldheid onder de Boeren ontstaan. De sluwe inyaya had van zijne spionnen vernomen dat Maritz verkwijnde.

Dingaan sprak toen zijn impi aan, prees hunne dapperheid en verklaarde het volste vertrouwen in Tambusa en zijne krijgslieden te hebben. Daarna werden de krijgers afgedankt en ging men uiteen. Doch iedereen gevoelde dat er een donkere wolk over het Zulu rijk hing.

HOOFDSTUK XIII.

HET STERFBED VAN GERT MARITZ.

Des avonds van den 15den Augustus gingen al de bewoners van het Hoofdlager naar eene groote tent, die gedurende den dag speciaal was samengesteld en opgeslagen en met het oog op al de bijzondere omstandigheden gevoegelijk de Tabernakel der Trekkers kon worden genoemd. Gelijk de kinderen Israëls zwierven zij rond in de wildernissen, en evenals God dezen verlost had uit de hand van Amalek, evenzoo had Hij hen in staat gesteld de Zulu-horden te verslaan en terug te drijven. Wat Kanaän voor de oude Israëlieten was, dat hoopten zij zoude Natal voor hen worden: een land overvloeiende van melk en honig. Behalve de wachtposten verzamelden zich dan al ook de volwassenen bij de groote tent, waar een dank-

en bedestond werd gehouden. De tent bleek echter veel te klein om allen te bevatten, en men moest nog twee andere tenten voor het houden van het biduur afzonderen. Eerw. Smit sprak dien avond de Gemeente toe en handelde over Ps. 28 : 6, 7: „Geloofd zij de Heere, want Hij heeft de stem mijner smeekingen gehoord. De Heere is mijne Sterkte en mijn Schild; op Hem heeft mijn hart vertrouwd, en ik ben geholpen; dies springt mijn hart van vreugde, en ik zal Hem met mijn gezang loven."

Wel hadden de Trekkers ruime stof tot dankbaarheid, en vreugde heerschte dan ook in aller harten.

Aangespoord door mannen als Sarel Cilliers en Jacobus Botha, die naar de Kolonie waren afgereisd om hunne landgenooten aan te moedigen den Trek te hulp te komen, kwamen verscheidene kleine afdeelingen, meest jeugdige, krachtvolle mannen, de krijgsmacht in Natal versterken, en brachten bezendingen levensmiddelen, kleederen, medicijnen en ammunitie mede.

In den namiddag van den 18den September bracht zekere William Cowie, die als bode was afgezonden, de blijde tijding in het Lager, dat er in de Baai van Natal een schip was aangekomen met goederen en geschenken door de Koloniale Broeders gecollecteerd en gezonden voor de behoeftige Trekkers, en het Bestuur nam dadelijk de noodige stappen om deze goederen te doen afhalen. Minder aangenaam voor de aanvoerders was de inhoud van eenige brieven, door den bode uit de Kolonie medegebracht. Hierin werden zij vermaand om „toch eindelijk tot inkeer te komen, naar de Kolonie terug te keeren en God niet langer te verzoeken. Het Gouvernement was bereid om allen die terug wilden keeren te ondersteunen en te helpen. Zij hadden nu toch genoeg ondervonden om overtuigd te

zijn, dat het onmogelijk voor hen was eene eigen Regeering te hebben en zich staande te houden tegen de Zulu's."

Er waren velen onder de Emigranten-Boeren die lust gevoelden aan deze vermaning gehoor te geven. Merkbaar begon de geest van verdeeldheid en ontevredenheid weêr het hoofd op te steken, en scherpe woorden vielen tusschen de aanvoerders en de ontevredenen. 't Waren weêr de vrouwen die hier den doorslag gaven. Als eene andere Kenau Simonsz. Hasselaar ondernam de weduwe van Abraham Greijling de taak om de andere vrouwen in het Hoofdlager tot verzet tegen den terugtocht aan te sporen, en zij slaagde hierin bij uitnemendheid. Haar man was met Retief bij Umkungunhlovo gevallen. Op den 22sten Juni schonk zij het leven aan een zoon. Met haar vaderloos kind in den arm, ging zij van tent tot tent, van wagen tot wagen, en riep schande uit over een ieder man die thans, nu er pas eene overwinning was behaald, nu men zich sterk genoeg gevoelde om den dwingeland Dingaan duchtig te straffen, de zoo duur gekochte vrijheid zoude opofferen en terug zoude keeren onder het Engelsche juk. Bijna zonder eenige uitzondering schaarden de andere vrouwen zich aan hare zijde. Tegen dezen aandrang waren de mannen niet bestand, en de eenheid van den Trek was gered.

Dochters van Zuid-Afrika! Ziethier een treffend voorbeeld uit de geschiedenis van uw Volk. Als het ooit mocht zijn, dat de zonen van uw land ten strijde zullen worden geroepen voor Vrijheid en voor Vaderland, vervult dan uwe heerlijke roeping, en waar het noodig mocht zijn, beurt hen op, moedigt hen aan, wijst hen op den moed, het taai geduld, de bestendige volharding der voorvaderen. Draagt het uwe er toe bij om te verhinderen dat er

schande over de Afrikaner natie kome. Als moeders, echtgenooten, zusters, bezit gij eene groote macht; gebruikt die als een kostbaar kleinood ten goede van uw land.

Intusschen was de Hoofdkommandant reeds geruimen tijd lijdende geweest. Wel had hij nog steeds gedurende de laatste weken zijne ambtsplichten verricht, en werd hij dagelijks nog in het Lager gezien; maar de ferme, veerkrachtige tred had plaats gemaakt voor een pijnlijk strompelen, en het vroeger zoo krachtig gelaat was nu mager, geplooid en verbleekt. De ernst van zijn toestand was voor hem noch de zijnen een geheim. „Mijn lichaam roept mij dagelijks toe," zeide hij eens aan Frans van Staden: „Bereid uw huis, want gij gaat sterven." Niemand dacht echter nog dat het einde nabij was, want zooals dikwijls met krachtige karakters het geval is, droeg Maritz zijn lijden met zwijgend geduld en bleef tot op het laatst zijne krachten inspannen in het belang van hen die hem aan hun hoofd hadden gesteld.

Op den morgen van Zondag den 23sten September [6]) 1838 verspreidde de treurmare zich door het Lager, dat de Hoofdkommandant gedurende den nacht een toeval had gehad en in bedenkelijken toestand verkeerde. Dat gerucht vervulde menig hart met schrik en weemoed. Tal van Lagerbewoners verzamelden zich om de tent van Maritz, en bevonden dat het gerucht maar al te waar was: hun wakkere Hoofdman bevond zich aan de poorten van den dood. Rust en stilte moesten rondom hem gehandhaafd worden, en slechts weinigen werden bij hem toegelaten.

Gedurende den nacht was een hevig onweder losgebroken, en tijdens den voormiddag bleef het steeds zoo sterk regenen, dat de gewone godsdienstoefening niet kon worden

gehouden. In menige tent echter werd de Hoofdkommandant in den gebede opgedragen aan God.

Tegen den middag werd Eerw. Smit, die hem gedurende den morgen af en toe had bezocht, aan het sterfbed zijns zwagers geroepen. Hij vond hem erg benauwd en aan hevige pijnen ten prooi. Diep aangedaan wees de Leeraar hem op den benauwden Jezus in Gethsémané, en op al zijn borgtochtelijk lijden voor zijne uitverkorenen aan het hout des kruises, en nadat hij in een ernstig gebed Gods bijstand voor den lijder had afgesmeekt, verzocht de kranke den omstanders met den Leeraar te zingen Gez. 128:

„Ja, Halleluja! wat verkeere,
  Dat God belooft houdt eeuwig kracht;
Ja, Halleluja! U zij eere,
  Verlosser, Redder! 't is volbracht!
Wat voorgevoel van eeuwig leven
  Wekt deze zegetoon in mij!
Ja, mijne zonden zijn vergeven,
  Opdat ik mij in God verblij."

Kort hierna verloor de lijder het bewustzijn, en nu gevoelloos voor de pijn, lag hij stil en rustig op zijn leger. Slechts de zware ademhaling verried dat zijne ziel haar broos omhulsel nog bewoonde.

Zijne vrouw en kinderen waren in diepe smart, maar ook in Christelijke berusting rondom hem vereenigd, en met liefderijke hand werden zijne droge brandende lippen bevochtigd, de eenige verlichting die hem nog kon worden toegebracht. Maar dat krachtig gestel was niet zoo spoedig overwonnen. Het gespierde en geharde lichaam verzette zich tegen den Koning der verschrikking en bleef, schoon

het verstand was beneveld, in worstelstrijd met den dood. Zoo ging de dag voorbij; in zijn toestand kwam geene verandering. 't Was laat in den namiddag; zijn gezin en eenige vrienden, waaronder Hans de Lange en Frans van Staden, omringden het ziekbed, toen de hoefslag van een paard werd vernomen en een ruiter, met modder bespat, van een met schuim en zweet bedekt ros voor de tent afsteeg. Het was Karel Landman. Reeds eenige dagen geleden had Maritz hem van zijn ernstigen toestand verwittigd en hem verzocht dadelijk over te komen, en dien morgen was hem weêr een bode tegemoet gezonden met de tijding dat de Hoofdkommandant stervende was, en hij spoed moest maken als hij hem nog levend wenschte te zien. De bode had Landman op eenige uren rijdens van het Lager ontmoet, en deze, bij het vernemen van dat treurig bericht, had zijn geleide achtergelaten en was vooruitgesneld naar het Lager.

Haastig trad Landman de tent binnen, waar de vrouw van Maritz hem met betraand gelaat tegemoet trad. Hare beide handen nam hij in de zijne en sprak bewogen: „Mijne arme zuster! Welk vreeselijk verlies bedreigt U en ons allen." Zijn oog viel op den lijder, en de angstige uitroep, op geroerden toon geuit, rolde hem over de lippen: „Liefderijke God! Moet ik Gert zóo wederzien?" Het scheen alsof die uitroep doorgedrongen was tot het reeds verstervend gehoor van den kranke, en den sluimerenden levensgeest had doen ontwaken. Hij sloeg de oogen op, trachtte zich op te richten, maar zeeg machteloos in de kussens terug. Allen herkende hij echter en wenkte hen nader te komen. „Ik heb gedroomd," zeide hij, „dat ik in den hemel was. Ik voel het: niet lang meer, en dan zal ik daar zijn. Kinderen, hebt uwe moeder lief. Zij zal

mij missen en mij spoedig volgen. Broeders! gevaren en onheilen omringen en bedreigen u. Vertrouwt altijd op God." Zijne oogen sloten zich weder, maar herhaaldelijk hoorde men hem prevelen: „Vertrouwt altijd op God, altijd op God."

De zon zonk weg achter de westerkimmen. De dag was gedaald, de avond was gekomen. Schoorvoetend wikkelde de nacht zijn donkeren sluier om de aarde. Zacht weenende stond zijne getrouwe gade bij het hoofd van de stervenssponde. Weêr opende de lijder de oogen en zeide: „Kom, mijne vrouw, en laat mijne hand in de uwe rusten als ik door de doodsvallei ga."

Snikkend voldeed zij aan zijn verlangen en wierp zich op de knieën naast zijn bed. Lang duurde de doodsstrijd. Al moeilijker en zwoegender werd de ademhaling van den stervende. Al zwakker wierp de stroom des aardschen levens in hem zijne kabbelingen op de kust van den oceaan des eeuwigen levens. De stervende Christen en krijgsman, omringd

door de zijnen, was ook in den geest niet alleen. Fluisterend sprak hij immer in zichzelven. Hoorde hij, die zooeven gedroomd had in den Hemel te zijn, niet wellicht reeds het vleugelklepperen der Cherubijnen, gereed hem naar den Hemel te geleiden? Wie weet? Wellicht zweefden om die stervenssponde, onzichtbaar voor het vleeschelijk oog, wachtend om zijn verlosten geest met de reine vreugde der Engelen in hun midden op te nemen, de zielen van de vele vrienden, bloedverwanten en strijdmakkers, zooals Pieter Retief en Piet Uijs, die hem waren voorgegaan. Zoo werd het elf uur, middernacht genaakte, toen een lichte schok door de leden van den kranke voer. Hij opende helder de oogen en sloeg ze ten hemel. Welk een reine vreugde straalde er in dien blik! Een blijde glimlach verhelderde zijne trekken, een zachte zucht ontgleed aan zijne borst. Gert Maritz was niet meer.

Zijne vrouw legde de hand, die zij in de hare gehouden had, terwijl hij de doodsvallei doorworstelde, hem op de borst, veegde hem het doodszweet van het voorhoofd en drukte den afscheidskus op de lippen van hem, aan wiens zijde zij lief en leed, vreugde en lijden, voor- en tegenspoed, gedurende meer dan twintig jaren had ondervonden. Toen wendde zij het hoofd af en weende bitterlijk. Maar op het reeds verstijvend gelaat van den gestorven krijgsman bleef nog immer die laatste glimlach rusten, als hadde zijn Heiland hem in die laatste veege stonde toegefluisterd: „Heden zult gij met Mij in het Paradijs zijn."

Hans de Lange en de anderen sloegen het gelaat van den gestorven vriend, krijgsmakker en leidsman gade met door tranen verduisterde oogen. Maar Eerw. Smit bedwong de opwellende tranen, en als door Hooger ingeving begeesterd, zeide hij: „Broeders en Zusters! De Heer heeft

gegeven; de Heer heeft genomen; de naam des Heeren zij geloofd. Komt, zingen wij het triumflied van den Christen." Door hem voorgegaan zongen zij, hier onder snikken en weenen, daar met volle borst, de schoone woorden:

„Zinkt haast ons vleesch in 't graf ter neder,
In 't graf is geen vermoeiing meer.
Eens hooren wij de wekstem weder,
Tot hooger heil bij onzen Heer!
En dan, dan worden we altegader
Door Hem volzalig ingeleid
In 't eeuwig huis van zijnen Vader,
Daar heeft Hij zelf ons plaats bereid."

De laatste tonen van het lied waren verstorven, hadden toegang tot den Hemel verkregen. Eerw. Smit knielde met de anderen neder en verhief zijne ziel in het gebed tot den Helper der weduwen, den Vader der weezen, en stelde het beroofde en bedroefde gezin onder Zijne Goddelijke hoede.

Zoo ontsliep Gert Maritz, een der edelste, moedigste en rechtschapenste zonen van Zuid-Afrika, in den ouderdom van 41 jaar, 6 maanden en eenige dagen.

Op Dinsdag den 25sten September had de ter-aarde-bestelling plaats. Van heinde en ver waren er Trekkers opgekomen om de laatste eer hunnen aanvoerder te bewijzen. De lijkrede in het Lager gehouden was naar aanleiding van Psalm 89 : 49: „Wat man leeft er, die den dood niet zien zal? die zijne ziel zal bevrijden van het geweld des grafs?" Eene groote schare volgde het lijk naar het graf. Zij bestond zoowel uit vrouwen als uit mannen, op wier gelaat oprechte droefheid te lezen stond. Bij de groeve aangekomen werd de ruwe kist daarin nedergelaten;

de Leeraar sprak andermaal de opgekomen menigte toe, thans over Job 19 : 26: „En als zij na mijne huid dit doorknaagd zullen hebben, zal ik uit mijn vleesch God aanschouwen.” De schare zong Gez. 189 : 3, dat door den Leeraar in den nacht van het sterfgeval het triumflied des Christens was genoemd; dof dreunden de eerste aardklonten die op de doodkist vielen, toen de grafkuil werd opgevuld. Die laatste plicht tegenover den overledene vervuld zijnde, keerde men treurig naar het Lager terug. Gert Maritz was ten grave gedaald, de beenderen van twee zijner voorgangers in het ambt van Hoofdkommandant lagen nog in de zon van Zululand te verbleeken.

HOOFDSTUK XIV.

DINGAANSDAG.

Binnen acht maanden tijds dus waren de drie voornaamste leiders van den Trek voor altijd van het tooneel verdwenen. Twee hunner, dcor de hand des vijands geveld, hadden niet eens de schuilplaats van het graf voor hunne beenderen gevonden; het lichaam van den derde rustte in den grond van het reeds zoo duur betaalde Natal.

De tijding van het overlijden van Maritz bereikte Dingaan binnen weinige dagen, en bracht eene groote verandering in de plannen van den tiran te weeg. De Chaka der Malongo was dood, zoo klonk het gerucht door het land der Ama-Zulu, nu was de tijd gekomen om de Blanken te verdelgen of over de bergen terug te drijven naar het land van waar zij gekomen waren. De inyaya, die aan

den Koning het einde van Maritz had voorspeld, werd met geschenken overladen, en werd nu Tambusa's rechterhand, zijn trouwe bondgenoot. Van het plan om met de Boeren te onderhandelen en tot vrede te komen werd geheel afgezien, en in afwachting, tot men gereed zoude zijn den grooten inval te wagen, werden kleine strooptochten tegen de Boeren ondernomen. Doch de Boeren werden ook van hunne zijde van alles onderricht. In den voormiddag van den 3den October keerden Lucas Meyer en Joachim Prinsloo, die naar het Lager van Landman geweest waren, in het Hoofdlager terug, en brachten het bericht dat de Zulu's binnen kort weêr een aanval zouden maken, die ditmaal gemunt zoude zijn op het Lager te Port Natal en de kleine lagers langs de Umgeni-rivier, die echter alle goed versterkt en op een aanval voorbereid waren. Die aanval vond nimmer plaats, waarschijnlijk omdat de Zulu's ontdekten dat hun een warme ontvangst wachtte. Toch bleef alles wijzen in de richting van een beslissenden kampstrijd tusschen Boer en Zulu, Christen- en Heidendom, Beschaving en Barbarisme; en toen in den nacht van den 1sten November meer dan dertig bevriende Zulu's, die zich als dienstboden bij het Hoofdlager hadden gevoegd, wegliepen en naar Zululand terugkeerden, toen zag het Bestuur het in, dat het gevaar van overval voor de deur stond, en het Kafferelement, zelfs het bevriende deel, den Malongo begon te mistrouwen. Uit de verschillende Lagers werden afdeelingen van jonge, kloeke mannen samengetrokken, en in de richting van de Tugela op Kommando gezonden, om als voormuur te dienen bij eenigen aanval der Zulu's op de nederzetting.

Bij al deze onrustbarende geruchten, bij al dit krijgs-

gewoel en toebereidselen tot den strijd, bleef de lust tot betere organisatie, tot regeling en ontwikkeling op geestelijk gebied bij de Trekkers niet alleen voortbestaan, maar toenemen. Zoo vinden wij dat op 10 October 1838 de eerste openbare school, met Juffr. Smith als onderwijzeres, onder de Trekkers werd geopend. Jan Snijman was de naam van den man die het meest er toe had bijgedragen om dit tot stand te brengen. Hij had eene eenige dochter. Hij leverde en spande de tent waarin de school werd geopend, en zeide kortweg dat hij liever in een bloote scherm wilde wonen dan zijne dochter langer ongeleerd te zien. Ook op kerkelijk gebied was er meer leven, beter regeling te bespeuren: op dienzelfden dag besloot de Volksraad dat alle huwelijksverbintenissen voortaan kerkelijk moesten worden bevestigd, en op den 14den October werden Thomas Ignatius Steenkamp en Andries Adriaan Smit plechtig als Diakenen bevestigd, om den thans algemeen erkenden Leeraar met de Ouderlingen bij te staan.

Het vraagstuk dat thans het meest de gedachten van allen bezig hield was, wie als plaatsvervanger van Gert Maritz zoude worden gekozen. Het bleek aldra dat de keuze zich zoude bepalen tusschen Andries Pretorius en Karel Landman, doch toen de laatste bepaald zich uitdrukte dat hij de betrekking niet wilde aanvaarden en zijne stem ten gunste van Pretorius zoude geven, werd deze gekozen en nam het ambt van Kommandant Generaal op zich op den 28sten November 1838.

Alle toebereidselen tot een veldtocht tegen Dingaan waren reeds gemaakt. Een versterkt kamp was als eerste voorpost reeds aan de Zuluzijde der Tugela-rivier geslagen, en de nieuw gekozen Hoofdkommandant nam dadelijk het bevel over het Kommando op zich en aan de

verschillende andere lagers werd gelast hunne afdeelingen naar het kamp bij de Tugela te zenden. Vooral in de laatste week van November, hadden zich bijna dagelijks kleine troepen Blanken uit de Kaapkolonie en van de overzijde der bergen bij het Hoofdlager vervoegd; dezen werden door Stefanus Maritz, die onder den titel van President Raadpensionaris tijdens de afwezigheid van Pretorius op het Kommando over de nederzetting het bevel voerde, zooveel mogelijk naar het Tugela-kamp gezonden.

Op den 3^{den} December voegde Landman zich met zijne afdeeling bij Pretorius. Hij had onder zijne bevelen 123 manschappen, waaronder onze vrienden Ignas en Bruno, en werd vergezeld van Alexander Biggar, die behalve eenige Engelschen, de bevriende Zulu bondgenooten onder Makoni en Kalipi onder zijne bevelen had, eenige honderden in getal.

Het Kommando der Boeren werd aangevoerd door den Kommandant Generaal, bijgestaan door Karel Pieter Landman, tweede bevelhebber, de Kommandanten Pieter Daniël Jacobs. Jacobus Potgieter, Hans de Lange en Stefanus Erasmus, benevens de verschillende Veldkornetten. Jan G. Buntjes ageerde als secretaris van den Krijgsraad, en de waardige Sarel Cilliers, die het Kommando vergezelde, kan gevoegelijk wat dezen veldtocht betreft met den naam van veldprediker worden bestempeld. Het Kommando bestond uit 464 mannen, met 57 wagens en eenige kleine kanonnen.

Denzelfden dag toen Kommandant Landman met zijne afdeeling was aangekomen, werd besloten den volgenden morgen tegen Umkungunhlovo op te trekken, doch thans in eene gewijzigde richting, zoodat men de bergkloven van Italeni vermijden kon. Kommandant de Lange trok

met drie mannen op verkenning uit. Den 4^{den} December aanvaardde het Kommando den tocht, trok door de Kliprivier en kampeerde eenige mijlen verder.

Thans in het vijandelijke gebied zijnde, besloot Pretorius zijne instructiën, die hij voor zijne officieren zoowel als voor de manschappen in geschrift had doen brengen, te doen afkondigen. De 5de December brak aan, en daar Pretorius niet verder wilde trekken vóór de Lange, over wiens lang uitblijven men ongerust begon te worden, van zijn verkenningstocht teruggekeerd was, beval hij zijn officieren, ieder aan het hoofd zijner afdeeling, zich bij zijne tent te vereenigen. Toen dit geschied was, las hij aan de vergadering voor eenige brieven van bemoediging en aansporing, door hem uit de Kolonie ontvangen, waaronder de belangrijkste was een brief geschreven door Ds. van der Lingen van de Paarl. Daarna deed hij voorlezing van de instructiën door hem van den Volksraad ontvangen, aanmerkende dat hij met de hulp des Allerhoogsten dezelve stipt hoopte na te komen. Toen kondigde hij de door hem opgestelde instructiën af, waarin het onder anderen strikt verboden werd om gedurende den veldtocht den Zulu vrouwen en kinderen eenig leed te doen of hen gevangen te nemen. Eindelijk sprak hij de vergadering toe in ongeveer de volgende bewoordingen: „Mannen Broeders! Wij staan thans gereed eene groote taak te ondernemen, die, indien wij Gods zegen missen, ongetwijfeld mislukken zal. Laat ons dan van den beginne af ons onder de vlag des Heeren scharen, en Hem dagelijks ootmoedig smeeken met ons ten strijde te trekken. Door standvastig en bestendig onzen plicht te doen, de manschappen door gehoorzaamheid aan hunne officieren, de officieren door hunnen manschappen het voor-

beeld van trouw, moed en bezadigdheid te stellen, zullen orde en eensgezindheid in ons Lager heerschen, en kunnen wij de tegenwoordigheid van den Heer der heirscharen in ons midden verwachten. Door bandeloosheid, wreedheid, tweedracht en wanorde zullen wij den Heere uit ons Lager weren, en kunnen wij niets anders te wachten hebben dan onzen ondergang, tot groote vreugde onzer vijanden, en door ons eigen doen ons op den hals gehaald. Buigt 's morgens en 's avonds uwe knieën tot het gebed; heiligt den Sabbath, en lastert den Heer niet. Vergiet geen onschuldig bloed, en gedraagt U in den strijd als mannen." Daarna verzocht hij Sarel Cilliers hen voor te gaan in het gebed, waaraan deze op ernstige roerende wijze voldeed, en de manschappen gingen uit elkander in ernstige doch tevens ook bemoedigde stemming.

In den namiddag keerde Kommandant de Lange terug. Hij was door de Kaffers van Tobe ontdekt en aangevallen. Weinig had het gescheeld of hij en zijne metgezellen waren omsingeld en afgesneden. De wakkere Kommandant was echter geen katje om zonder handschoenen aan te pakken, zooals Tobe spoedig uitvond, want hij moest den aftocht blazen met verlies van drie dooden, terwijl De Lange een Kaffer gevangen nam, benevens elf schapen en veertien beesten, die hij veilig in het Lager bracht. Pretorius besloot zonder dralen Tobe en zijn stam tot onderwerping te brengen, en marcheerde des anderen daags met driehonderd mannen naar zijne kraal, Kommandant Jacobs het bevel over het Lager overgevende. Tobe had echter zijne komst niet afgewacht, maar was met zijn geheelen stam dieper landwaarts in gevlucht.

Langzaam en voorzichtig zette het Kommando den tocht in het land des vijands voort, zonder dat er iets

van belang voorviel vóór den 11den December, toen men de Umzinyati (Buffels-rivier) bereikte. Hier vielen de videttes op het hoofd-kommando terug, met de tijding dat een Zulu-impi aan het komen was; de Engelschman Parker had een hunner spionnen doodgeschoten. Eene andere patrouille was met eene Zulu afdeeling slaags geweest en had negen vijanden in het zand doen bijten.

Parker, die over eene afdeeling der bevriende Zulu's het bevel voerde, maakte zich zeer verdienstelijk. Den

volgenden dag bracht hij een Zulu spion en eenige vrouwen en kinderen, die hij gevangen genomen had, in het Lager. De Zulu krijgsman werd gevangen gehouden, maar Pretorius stelde de vrouwen en kinderen dadelijk in vrijheid. Hij gaf hun een witte vlag, waarop zijn naam geborduurd was, en maakte hun duidelijk dat dit een teeken des vredes was, waarmede zij, en zelfs Zulu krijgslieden, veilig tot den Malongo konden komen. De vrouwen, die

den dood verwacht hadden, waren uitbundig in hunne vreugde en dankbaarheid, en prezen Pretorius als veel beter dan hun Koning.

Het Zulu-impi daagde echter niet op, en de tocht werd voortgezet. Tot op den 15den December hadden er dagelijks kleine schermutselingen plaats. Dien dag maakte het Kommando halt bij eene spruit, en de wagens waren nauwelijks uitgespannen, toen een bode van Kommandant de Lange, die weêr op verkenning was uitgegaan, de tijding bracht dat hij ditmaal werkelijk op het hoofdleger der Zulu's was gestuit.

Pretorius besloot dadelijk lager te trekken en zich te versterken. De zon begon reeds naar den horizon te neigen, er was geen tijd te verliezen, want een nachtelijke aanval was bijna zeker. Het Kommando bevond zich niet ver van de Buffelsrivier, dicht bij den voet van een hoogen spitsen berg, die nu onder den naam van Vechtkop bekend is, op den oever van eene spruit die thans den naam van Bloedrivier draagt. Gelukkig was deze plaats bij uitnemendheid geschikt voor een Lager. Evenals het geval was bij het versterkt kamp van Karel Landman, vroeger door ons beschreven, werd de eene zijde gedekt door een zeer diep zeekoegat, terwijl een breede sloot, wel dertig voet diep, met loodrechte, onbeklimbare wallen, eene tweede zijde van het Lager beschermde; de andere twee zijden werden op de gewone wijze verschanst met de wagens, zoden wallen en takkenbossen. Toen de zon onderging was het Lager gereed en wachtte men den vijand af. Veel ruimte was er in het Lager niet, want ook al de trekossen, paarden en ander vee moesten daarin eene schuilplaats vinden.

Soms kunnen kleine oorzaken de allergewichtigste

gevolgen hebben. Tambusa, die het Zulu impi, bestaande uit Dingaans dapperste regimenten en 12,000 man sterk, aanvoerde, was besloten tegen middernacht tot den aanval over te gaan. Indien dit plan was uitgevoerd, zouden de Boeren, indien al niet hun Lager veroverd zoude zijn geworden, het verlies van vele levens te betreuren hebben gehad, want het voornaamste punt van aanval zoude aan de zijde van het zeekoegat zijn geweest, dat de Zulu krijgslieden zouden overzwemmen, het schild boven het hoofd en de umhkonto in de rechterhand, om den niet verschansten oeverwal te bereiken. Wat was oorzaak dat dit plan niet werd uitgevoerd? De Boeren, verwachtende ieder oogenblik aangetast te worden, brachten den nacht slapeloos door. Om eenig licht in het Lager te hebben, hadden zij vetkaarsen ontstoken in verscheidene blikken lantaarns, en die aan bamboes zweepstokken opgehangen. Door den nachtwind heen en weêr geslingerd gaven deze lantaarns een fantastisch, spookachtig licht. Tambusa, die met zijne krijgslieden de berghelling bezet hield, gereed om op het Lager af te dalen, merkte deze buitengewone lichten op. Hij liet zijne induna's en zijn vriend den inyaya roepen. Deze verklaarde dat deze lichten toovermiddelen van den Malongo waren, bestemd

om hun de hulp van de nachtgeesten te verzekeren, en dat het niet geraden was het kamp aan te tasten zoolang die lichten brandden.

Zoo bleven dan gedurende dien langen nacht de Boeren wachten op de bestorming der Zulu's, en dezen op het uitgaan der lichten. Eindelijk kondigde in het Oosten een mat zilveren kleur aan den hemel aan, dat de morgen van een nieuwen dag uit den schoot des nachts zoude te voorschijn treden. [7]) Zondag de 16de December 1838, de dag thans over geheel Zuid-Afrika bekend als „Dingaansdag" brak aan. In bijna alle lantaarns waren de vetkaarsen uitgebrand: de bezwering der nachtgeesten liep ten einde. Tambusa dacht het gunstige oogenblik gekomen; nog zoude men den Malongo in de armen van den morgenslaap vinden en hij gaf bevel het Lager aan te tasten. IJdele verwachting. Zoo stil mogelijk daalden de Zulu's van de berghellingen af, om de verschansingen op twee punten gelijktijdig aan te vallen, terwijl eene sterke afdeeling zich wendde naar den oever van het zeekoegat. Nog waren zij ettelijke honderden schreden van het Lager verwijderd, of de geweerschoten der schildwachten dreunden door de lucht, de wachten wierpen zich ijlings terug op het Lager, waarop de Zulu's zich thans onder helsch rumoer stortten. Plotseling scheen het in het half donker alsof het Lager door een stralenkrans van bliksemvuur was omringd. Het werd veroorzaakt door het eerste gezamenlijke salvo der Boeren, en de voorste rijen der Zulu krijgers werden door de kogels, die looden boodschappers des Doodsengels, als met éénen slag ter aarde geworpen. Doch ook van den kant der Zulu's brandde geweervuur los, zonder echter een enkelen Boer te treffen. Slechts eenige beesten in het

Lager werden geraakt en gedood. Doch over de lijken hunner gevallen makkers stormden de zwarte drommen, na slechts een oogenblik aarzelens, voorwaarts tot tegen de verschansing aan; echter hier moesten zij halt maken. Het regende assegaaien over den wagenkring, maar bedaard bleven de Boeren doorvuren, en ieder schot was raak. Eenige sterke benden Zulu's trachtten bij de Lagerpoorten door te dringen. Hier waren de kanonnen opgesteld, en Pretorius, die zijne ammunitie had willen sparen en daarom tot op het laatst gewacht had met zijn kanonvuur, gaf thans bevel met zijne kleine veldstukken los te branden. Het schroot sloeg een pad door de opeengepakte zwarte massa, en na eenige losbrandingen bleek hun dit te veel, zij deinsden af. Terzelfder tijd bedreigde den Boeren een gevaar van binnen. De beesten in het kamp, door al het rumoer, geschreeuw en geschiet verschrikt en verwilderd geworden, zochten een uitweg en stormden op de verschansing aan. Bijna hadden zij bres geloopen en den Zulu een weg in het Lager gebaand; gelukkig werden zij intijds bedwongen, want de zwarte krijgers hernieuwden den aanval, met vernieuwde kracht en moed. Intusschen was het helder dag geworden en bespeurde Pretorius dat het Lager ook aan de zijde van het zeekoegat gevaar bedreigde. Reeds eenige honderden Zulu's waren overgezwommen en lagen in het riet langs den oever; overal in het water zag men schilden, en duizenden krijgers maakten zich tot den overtocht gereed. Hans de Lange ondernam om met zijne afdeeling dit gevaar af te wenden; en weldra knalden de geweerschoten onafgebroken langs den oever, en werd het water van het zeekoegat rood gekleurd met het bloed der Zulu's. Vandaar dat deze rivier den naam van Bloedrivier kreeg.

Viermalen bestormden de Zulu's het Lager aan de land-zijde, om telkenmale met bebloede koppen terug te wijken, en toen men na den vierden aanval duidelijk in het Lager vernam hoe de Zulu aanvoerders te vergeefs tot een nieuwen aanval aanspoorden, meende Pretorius dat de tijd gekomen was om zelf aanvallenderwijze te werk te gaan.

Hij gaf bevel al de Lagerpoorten te openen en te paard tegen den vijand op te rukken. Nauwelijks zagen de Zulu's de ruiters in het open veld, of zij namen overhaast de vlucht. Pretorius liet slechts weinige mannen in het Lager achter, en sprong zelf te paard om de vluchtelingen achterna te zetten. Zijn eigen schietpaard was door een ander in de haast genomen, en hij bereed een jong wild paard. In de hitte der vervolging raakten de Boeren zeer verspreid. Pretorius achtervolgde eenige Zulu's in volle vaart, en zijn onstuimig ros niet kunnende bedwingen, geraakte hij tusschen hen. Een kloeke Zulu viel op hem aan; Pretorius loste

een schot uit zijn dubbelloop geweer, maar miste, en toen hij met den tweeden loop wilde vuren, weigerde het schot af te gaan. Geen oogenblik was er te verliezen. Gezwind sprong Pretorius uit den zadel, de Zulu was reeds bij hem met opgeheven assegaai. Tweemalen pareerde hij den hem toegedachten stoot met zijn geweer, maar de derde maal was de Zulu te dicht bij hem en moest hij den steek in zijne linkerhand opvangen. Hij liet zijn geweer vallen, greep zijn vijand om het midden en wierp hem op den grond, waar eene hevige worsteling tusschen hen aanving. Gelukkig voor Pretorius zag Pieter Roelofse zijn gevaar en snelde hem te hulp, waarop de andere Zulu's, die hem ook reeds wilden aanvallen, aftrokken; juist op dat oogenblik slaagde de Hoofdkommandant er in de umhkonto van den Zulu meester te worden en hem daarmede aan den grond te nagelen.

Drie uren duurde de vervolging van het Zulu impi, en meer dan drieduizend hunner dapperen vonden dien dag den dood. Aan de zijde der Boeren waren er slechts drie gekwetsten: de Hoofdkommandant, Philip Fourie en Gerrit Raath. De laatste twee, schoon ernstig gewond, herstelden ook later.

Dien avond werd een algemeene dankstond in het Lager gehouden, geleid door Carel Cilliers. Allen stemden van harte in met de woorden: „Niet ons, o Heer! niet ons, maar Uwen naam geef eer," en de dankbare menigte deed Gode de belofte, dat voortaan de 16de December als een dankdag door de Trekkers en hunne nakomelingen gevierd zoude worden, tot in het verste nageslacht.

HOOFDSTUK XV.

UMKUNGUNHLOVO GAAT IN VLAMMEN OP.

De Hoofdkommandant, schoon gewond, was de man niet om met zijne overwinning tevreden te zijn. Wel zoude hun nederlaag voor de Zulu's eene heilzame les zijn, doch dit was niet genoeg; hun macht, indien niet geheel vernietigd, moest in ieder geval geknot worden. Tijd tot verademing moest hun niet geschonken, daarentegen zij moesten op den voet vervolgd worden. Dienzelfden avond na afloop der godsdienstoefening ging het bevel van mond tot mond langs de wachtvuren, dat het Kommando reeds des morgens vroeg den tocht naar Dingaans hoofdstad zoude voortzetten.

Opgeruimdheid en vroolijkheid heerschten in het Lager. Rondom een der vuren vinden wij onder een groep jonge

krijgers onze vrienden Ignas en Bruno terug. Beiden hadden zich bij de Lagerpoort door de behandeling der kanonnen zeer verdienstelijk gemaakt. De bijna altijd ernstige Ignas was heden ook in opgewekter luim, want hij vertelde aan de anderen, dat het moeilijk was te bepalen wat de Zulu's het meest van de Lagerpoort had doen afdeinzen, de kanonschoten of Bruno's voortdurend brullend geroep van „Potztausend".

„Potztausend!" bevestigde onze Duitscher, „ik heb der zwarte tertuifels wie muisvogels keskiet; twintig in ein skoot."

Terwijl het Kommando met geforceerde marschen op Umkungunhlovo aanrukt, kunnen wij aanstippen wat daar intusschen voorvalt.

Tambusa en Umhlebe hadden, onmiddellijk na hun aftocht, ijlboden naar Dingaan gezonden met de tijding dat zijn impi door den Malongo teruggeslagen was en stellig door den vijand achtervolgd zoude worden, en dat de Koning dus zonder verzuim alle bereikbare krijgslieden in zijne stad bijeen moest trekken. Door dit bericht was de despoot als verlamd. Gewoon om altijd te zegevieren, met het leven van anderen te spelen, zonder zelf het minste gevaar te loopen, scheen de wolk der gerechtigheid thans boven zijn hoofd saâm te trekken, om weldra den bliksem der vergelding op hem neêr te slingeren, en klonk de profetie van den vermoorden Chaka hem scheller dan ooit in de ooren. Tegen den avond van den tweeden dag bereikten Tambusa, Umhlebe en de voorhoede van het geslagen leger de hoofdplaats. Hoe vermoeid en afgemat van de vlucht zij ook waren, zij moesten onverwijld de indaba bijwonen, die door Dingaan was belegd. Met gebogen hoofd luisterde hij naar het verslag van zijn opper-

bevelhebber: zijn impi was totaal verslagen, meer dan een vierde van hun getal was op het slagveld gebleven. Tot verbazing van al de induna's ontstak hun Koning niet in toorn. Een toonbeeld van verslagenheid, luisterde hij deemoedig naar het verslag van Tambusa. Was het dat hij dezen onbeperkt vertrouwde, begreep hij dat het thans de tijd was allen te vriend te houden en geen nieuwe vijanden te maken, of was door het noodlottig bericht zijn geestkracht geheel gebroken?

Eindelijk hief hij het hoofd op en zeide: „De Malongo komt. Wij hebben geen tijd te verliezen. Hoe zullen wij hem ontvangen? Zal het niet verstandig zijn hem boden te gemoet te zenden en vrede met hem te sluiten?"

„O groot zwart Kalf!" sprak Tambusa. „Welke vrede kan verwacht worden van een vijand, die ons pas teruggedreven heeft, en terecht zal oordeelen dat hij ons geheel heeft overwonnen, als wij hem boden zenden? Natuurlijk zal hij ons berooven van al ons vee, zooal niet van het leven. Onze wapens zullen ons ontnomen worden en wij zullen niets anders dan de slaven der Malongo zijn. Zult Gij U aan het lot eens slaafs kunnen onderwerpen? O, Eter der menschen?"

Dingaan zuchtte diep. „Maar wat zal ik doen? Wat zal ik doen? Umkungunhlovo is geen plaats om tegen de roeren van den Malongo te verdedigen, en ieder oogenblik kan de vijand hier verschijnen."

„Neen!" zeide Umhlebe, „ik geloof niet dat zij zoo spoedig hier zullen zijn. Met hunne wagens en ossen komen zij niet zoo snel als wij overweg, en die zullen zij niet achterlaten. Mij zal het zelfs niet verwonderen als zij niet eens hier komen."

„Ik daarentegen verwacht stellig dat zij komen zullen,"

hernam Tambusa. „Zij waren op weg hierheen, en wat zal hen nu tegenhouden? Onze terugtocht zeker niet. Overigens stem ik in met den Koning. Dit is de plaats niet om hen af te wachten.”

„Wat moet ik doen? Wat moet ik doen?” zuchtte Dingaan.

„Doen wat uw broeder Chaka gedaan zoude hebben,” antwoordde Tambusa. „Deze kraal verlaten, uw land intrekken, en eene stelling innemen, die voor den vijand onneembaar is. Er zijn zulke plaatsen genoeg in Zululand.”

„Ik kan niet. Ik kan voor den vijand niet vluchten,” steunde Dingaan, die op het hooren van den naam van Chaka zichtbaar beefde.

„Welnu, Leeuw van Zululand,” sprak Tambusa, „wacht dan den vijand af, en laat ons als leeuwen ons verdedigen. Ik verkies den strijd boven de vlucht; den dood boven een slavenleven,” vervolgde hij fier. „Minstens één dag zal nog voorbijgaan voor de vijand hier is. Wij hebben dus tijd genoeg om ons tot den strijd voor te bereiden.” Een goedkeurend gemompel werd in de vergadering gehoord.

„Waarom zwijgt mijn broeder Panda?” vroeg Dingaan. „Van mijn eigen bloed zijnde, wil ik hooren wat hij in dit dreigende gevaar mij raden kan.”

De oogen van Tambusa schenen bliksems te schieten toen hij deze woorden hoorde, en alvorens Panda antwoorden kon, riep hij uit: „Ha! hem had ik bijna vergeten, den verrader, den Zulu die zijn Volk en Koning ontrouw is! Hoort mij, Leeuw der Ama-Zulu en induna's van ons Volk. Hebt Gij al gezien dat een hond zijn eigen meester bijt? Welnu, Panda en Nongalazi heulen met de Boeren. Panda dorst naar het bloed van Dingaan. Waar wij besluiten den vijand van buiten te bevechten,

behooren wij te beginnen den vijand van binnen, de verraders uit te roeien. Panda is hier, laat hem sterven, opdat hij niet met een deel van het volk naar den Malongo overloopt. Met Nongalazi kunnen wij later afrekenen."

Deze beschuldiging maakte op den Koning een vreeselijken indruk. Van de uiterste neêrslachtigheid en moedeloosheid ontwaakte hij tot toomelooze woede en kracht. „Ha! zoo wordt dan de voorspelling van Mazesi bewaarheid," schreeuwde hij. „Zuiver U dadelijk van de beschuldiging tegen U ingebracht, of Gij gaat nog heden denzelfden weg op dien Manondo gegaan is."

Toen de Koning deze woorden sprak, trok een jonge induna zich voorzichtig terug buiten den lichtkring en verwijderde zich toen met haastige schreden over het plein en verdween tusschen de hutten. Het was Rabanina, een vertrouwde onderkapitein van Panda.

Panda, ofschoon van ontzetting vervuld, begreep dat hij niet zwijgen kon en in leven blijven. Zich verdedigen moest hij, en dat wel spoedig ook. „O groote Olifant!" riep hij uit. „De stroom, die over de lippen van Tambusa vloeit, is geen zuiver water, maar troebel van modder en slijk. Zijne beschuldiging tegen mij is valsch en ik daag hem uit die te bewijzen. Het geheele Zuluvolk weet dat hij mij haat en mijn ondergang zoekt, en nu hij als een geslagen hond met zijn impi terugkeert en terecht den toorn van den Eter der menschen vreest, nu tracht hij dien toorn van zich af en op mijn onschuldig hoofd te wenden."

Vragend vestigde Dingaan zijn blik op Tambusa, die met een honenden glimlach om de lippen Panda had aangehoord.

„Gij vraagt bewijzen? Ik zal ze leveren," zeide hij koel. „Kombasana, treed nader, en deel den Koning mede wat Gij weet."

De aangesprokene trad naar voren en zeide: „Den dag vóór wij het Lager der Malongo aanvielen, was ik in het gebergte gegaan om te spionneeren. Twee Zulu's kwamen uit het Lager en klommen den berg uit in mijne richting. Ik verborg mij in het dichte struikgewas. Zij kwamen zoo nabij mijne schuilplaats, dat ik kon verstaan wat zij spraken, en gingen op een groote klip staan. Ik herkende beiden. Zij waren mijn vroegere vriend Kalipi en Makoni, de zoon van Manondo. Kalipi zeide, dat Bezondo tijding had gebracht dat Panda gereed was zich bij de Boeren te voegen, zoodra zij Umkungunhlovo zouden hebben bereikt."

„Bij den geest van Majola! Gij zult sterven, verrader, vóór de Malongo hier is," brulde Dingaan.

„Hoor mij, mijn broeder," riep de ongelukkige Panda. „Al heeft Kombasana dat alles gehoord, dan bewijst dit nog mijne schuld niet. Kalipi heeft uit wraakzucht gelogen. Allen weten dat ik hem uit mijn dienst weggejaagd heb."

„Mij zult Gij niet langer bedriegen en naar het leven staan, verrader!" bulderde de Koning. „Hoe kon Kalipi uit wraakzucht gelogen hebben? Hij wist niet dat Kombasana hem hoorde en dat zijne woorden aan mij zouden worden overgebracht. Uwe straf zult Gij niet ontgaan. Breng hem naar buiten, Tambusa, en sla hem dood."

Panda trad jammerend achteruit, roepende: „Ik ben onschuldig! Ik ben onschuldig."

Tambusa wenkte eenige krijgslieden om hem te grijpen. Het scheen met Panda gedaan. Daar drong plotseling een Zulu vrouw door de rijen der raadslieden en wierp zich voor de voeten van Dingaan neder. „O, dood hem niet! Laat hem het leven. Beroof mij niet van mijn zoon!" kermde zij. „O, groot zwart Kalf! Al ware hij ook

schuldig, wees Gij genadig en dood hem niet, om mijnentwille!"

Somber zag Dingaan op de vrouw neder, en wenkte Tambusa met de uitvoering van zijn bevel te wachten. Zij waagde veel door op deze wijze stoornis in de indaba te brengen, waar geene vrouwen anders dan geroepen werden toegelaten. Zij was de moeder van Panda, en Dingaan had groote achting en zelfs vrees voor haar, daar zij als een wijze vrouw, die met de geesten omging, bekend stond.

„Sta op, weduwe van mijn Vader!" zeide Dingaan, „en ga terug naar uwe hut. Wat Gij vraagt, kan ik U niet toestaan. De Zulu die verraad pleegt moet sterven. Bovendien, ik moet nu kiezen tusschen mijn eigen leven en dat van uw zoon."

Panda, die nader gekomen was, riep uit: „Moeder, red mij. Ik ben geen verrader. Ik ben onschuldig."

„Zwijg, mijn zoon!" zeide zij streng. „Het past geen Zulu krijgsman om zijn leven af te smeeken. Hoor mij, Dingaan! Als Gij het leven van Panda niet sparen wilt om mijnentwille, doe het dan ter wille van U zelf; want bij de geesten met wie ik omga, bezweer ik U, dat als Gij hem doodt, de zon niet ten tweeden male zal ondergaan, voordat de Malongo kogel een weg gevonden zal

hebben naar uw hart." Zij had zich opgericht en stond fier voor den Koning, niet langer meer de jammerende smeekelinge, maar thans de dreigende profetes.

Weêr sloeg de schrik den bijgeloovigen Koning om het hart. Zijn toorn verdween even spoedig als die ontstaan was. „Goed!" zeide hij. „Weduwe van mijn Vader! U geef ik het leven van uw zoon. Maar van nu voortaan zult Gij voor zijne handelingen aan mij verantwoordelijk zijn."

Rabanina had Panda het leven gered, want hij was de moeder gaan roepen toen hij den storm zag opsteken. Teleurgesteld zag Tambusa zich zijn prooi ontglippen.

Intusschen had Pretorius met zijn Kommando met de minst mogelijke verpoozing zijn marsch naar Dingaans hoofdkraal voortgezet. Zijn weg werd als het ware afgebakend en aangewezen door lijken van Zulu krijgers, die, in den slag gewond, het terugvluchtende impi gevolgd waren, om onderweg aan hunne wonden te bezwijken.

Tegen den middag van den derden dag na den slag van Bloedrivier was het kommando Umkungunhlovo genaderd. Zoo spoedig werden de Boeren door de Zulu's niet verwacht. Men wist dat men hoogst voorzichtig te werk moest gaan, want van de Zulu's verwachtte men een geduchten tegenstand, en door Kalipi en Makoni was men gewaarschuwd, dat slechts de heuvelenreeks, die men voor zich zag, het Kommando van de hoofdkraal scheidde. Het bevel over de voorhoede werd gevoerd door Kommandant Jacobus Uijs. De krijgers reden, op alles voorbereid, tegen de helling des heuvels uit, wetende dat als de top bereikt was, men het oog zoude kunnen slaan in het roofnest van Dingaan. Men was bijna op den top, toen de aanvoerder de onverschoonbare dwaasheid beging van te schieten op een kraai, die, wijsgeerig op zijn klip

gezeten, de voorbijtrekkende blanke ruiters scheen te monsteren. Het schot werd in Umkungunhlovo gehoord. Allen stroomden uit hunne hutten, van Dingaan af tot de veehoeders toe wendde men het oog in de richting van waar men het schot vernomen had. Niet lang duurde het of men zag de ruiters tegen de luchtlijn op den top van de heuvelenrij verschijnen. Geen twijfel meer, de Malongo stond gereed de kraal aan te tasten, en Dingaan nam onmiddellijk het besluit zijne stad in brand te steken en te vluchten. Had hij als Sardanapalus, die oude Assyriër, van zijne intunkulu zijn brandstapel gemaakt, of gelijk Decebalus, de Daciër, toen Trajanus hem in het nauw bracht, zich vergiftigd alvorens het vuur in zijne stad te steken, dan had hij wellicht den naam van held in de geschiedenis bekomen; maar de Koning der Ama-Zulu was slechts op zelfbehoud bedacht. Overhaast ontruimde de geheele bevolking de stad, niets medenemende dan hun vee, hunne wapenen en wat zij aan het lijf hadden, en toen het Kommando in de vlakte van Umkungunhlovo nederblikte, zagen zij de stad in vlammen en de Zulu's wegvluchtende.

De kraal, waarin Deliah vroeger verblijf had gehouden, en eene andere kraal, nabij de hoofdstad gelegen, gingen ook spoedig in vlammen op. De inwoners hadden den brand er in gestoken en waren Dingaan gevolgd. Daar het reeds laat was en Pretorius een hinderlaag duchtte, werd er lager getrokken, en gedurende den nacht goed wacht gehouden; doch ongestoord ging de nacht voorbij.

Den volgenden morgen trok het Kommando Dingaans hoofdstad binnen. Geen menschelijk wezen werd er ontmoet. De stilte des doods heerschte over de plek, die zoo lang de zetel van het Zulu despotisme was geweest;

slechts smeulende aschhoopen toonden aan waar de hutten hadden gestaan.

Men had nog steeds een flauwe hoop gekoesterd, Retief en eenigen zijner volgelingen in leven te zullen aantreffen, want af en toe hadden de Boeren geruchten vernomen dat hun vroegere aanvoerder met eenigen der zijnen door Dingaan in leven gehouden was, om in tijd van nood als gijzelaars te kunnen worden gebezigd; doch deze hoop zoude spoedig blijken ijdel te zijn geweest. Op den Hloma Amabutu vond men de geraamten der Blanken. Het ongedierte en wild gevogelte scheen eerbied voor deze treurige overblijfselen te hebben gehad, en de lijken ongeschonden te hebben gelaten. Niet zoo de mensch, want aan den verminkten toestand der geraamten was het maar te duidelijk te zien hoe gewelddadig en wreed zij vermoord waren, en hoe zelfs op hunne ontzielde lichamen nog de bloeddorst van den barbaarschen vijand was gekoeld. De riemen, waarmede de lijken gebonden

en naar den heuvel gesleept waren, zaten nog aan de geraamten bevestigd. De plek was bezaaid met meest gebroken kieries. Sarel Cilliers verhaalde later, dat er wel een wagenvracht van deze Zulu wapens op de plek lag. Van hunne kleederen waren de lijken niet beroofd; de Zulu's waren in de meeste gevallen te trotsch geweest zich het gewaad van den gehaten Malongo eigen te maken. Dit maakte het gemakkelijk de geraamten te herkennen, en wie beschrijft het gevoel der blanke krijgers toen de een na den ander herkend werd, en men de overblijfselen van vader, zoon, broeder of vriend met verbrijzelde hersenpan en verminkte ledematen voor zich zag liggen. Ook het lijk van Retief werd gevonden en herkend. Nog had het de tasch om den schouder, waarin hij op dien noodlottigen morgen van den moord, tien maanden vroeger, de koopacte van Natal tusschen hem en Dingaan, gestoken had. Ongeschonden en gaaf kwam deze acte in handen van Pretorius.

Men maakte een groot graf, en eene plechtige ter-aardebestelling werd gegeven aan het overschot der dapperen. Te zamen waren zij gevallen, en hun werd een gezamenlijk graf bereid. Een groote steen werd opgericht om de plaats te kenmerken, en de datum van hun sterven werd daarop uitgehouwen. Vrede zij hunne assche.

HOOFDSTUK XVI.

BRITSCHE SOLDATEN BEZETTEN PORT NATAL.

Op geringen afstand ten zuiden van Umkungunhlovo was een ruw en ruig, ja bijna ontoegankelijk gebergte. Trotsch verhieven zich honderden voeten hooge rotsgevaarten, aan de zijden der enge valleien en diepe donkere bergkloven; en droegen op hun kruin weêr andere even kolossale monolieten, die als het ware op den lager gelegen grond dreigend nederblikten, als zouden zij zich daarop nederwerpen en alles in den val te pletter slaan. Heldere waterbeken hadden in de rotskloven in den loop der eeuwen hunne bedding uitgewroet, en stroomden zacht murmelend door de valleien, om hier en daar, een rotswand in hun loop ontmoetende, zich in bruisende schuimende watervallen daarover heen te storten. Dicht

begroeid waren deze kloven met stinkhout-, geelhout- en assegaaihoutboomen, en de loop der beken was afgebakend door dichte ruigte en fluitjesriet. Aan den voet der bergen bevonden zich verschillende ruime en zich ver in het gebergte uitstrekkende spelonken. Daar de mond of opening dezer spelonken meestal niet zeer wijd was, konden zij met weinig moeite worden versperd en verschanst, en daar deze grotten zeer uitgestrekt waren, boden zij voor mensch en dier eene veilige, bijna onneembare schuilplaats aan, die alleen door uithongering op de bewoners kon worden veroverd.

Naar dit oord was Dingaan met zijne krijgslieden, de inwoners der verbrande kralen, en zijn vee gevlucht, en hij was besloten hier stand te houden en den Malongo slag te leveren, indien hij werd vervolgd.

Het Kommando der Blanken liet niet lang op zich wachten; in den namiddag van den 26sten December trokken zij hun Lager aan den voet van een kleinen berg in de nabijheid van de wijkplaats der Zulu's, en zagen spoedig eenigen hunner het vee bijeendrijven in de valleien. Het was echter te laat op den dag om met vrucht den aanval te wagen. Den volgenden morgen reed Pretorius uit met eene patrouille van 317 man om den vijand op te zoeken. Het was een bewolkte stormachtige dag, en Pretorius, die nog veel pijn aan zijne wond door te staan had, en zich overigens ook ongesteld gevoelde, zag weldra dat hij van zich zelf te veel gevergd had door te ondernemen den tocht mede te maken. Hij droeg het bevel over aan Kommandant Hans de Lange, en keerde naar het Lager terug, de kanonnen met zich terug nemende, daar het te veel moeite en oponthoud veroorzaakte dit geschut door het gebergte te vervoeren.

De Zulu's hadden de nadering van de patrouille ontwaard. Tambusa besloot hen niet te gemoet te trekken, maar hen dieper in het gebergte tot bij de spelonken te lokken, en gelastte eene afdeeling krijgslieden, omtrent zeshonderd in getal, zich aan de Boeren te vertoonen en als zij aangevallen werden te vluchten naar de plaats waar hij zich met vijf regimenten in hinderlaag had gesteld. Deze krijgslist gelukte maar al te goed. Hans de Lange, dapper en voortvarend, gelastte dadelijk den aanval toen de nabijheid van de Zulu bende werd ontdekt, en zijne manschappen gaven met de grootste vreugde aan dat bevel gehoor. Nauwelijks hadden zij eenige schoten op de Zulu's gelost en waren hen tot op honderd schreden genaderd, of de bende stoof uiteen, maakte rechtsomkeert en stormde terug in het gebergte.

Het krijgsmansvuur was in der Boeren bloed ontbrand; de dorst naar wraak, te sterker opgewekt door het gezicht hunner vermoorde broeders te Umkungunhlovo, bezielde hen, en zoo snel de met klippen, rotsblokken en struiken bedekte grond dit toeliet, renden zij de vluchtende Zulu's achterna. Intusschen had zich Alexander Biggar met zijn contingent Zulu bondgenooten bij hen gevoegd. Kommandant de Lange had de waarschuwing doen hooren zich niet te verspreiden, en in tamelijk gesloten gelederen vervolgde men den vluchtenden vijand. Al woester en trotscher werd het gebergte, al steiler de hellingen, al donkerder de kloven, al dichter het geboomte en struikgewas. Op een gegeven oogenblik hielden de vluchtelingen halt en maakten front naar hunne vervolgers; een oorverdoovend krijgsgeschreeuw steeg aan alle kanten op en dreunde door het gebergte: de vijand had de kleine macht der Boeren omsingeld.

Hans de Lange en Biggar verloren voor geen oogenblik hunne tegenwoordigheid van geest. Haastig lieten zij de manschappen een vierkant vormen, zoodat de geweren in alle richtingen den vijand konden bestrijken, en zij vermaanden de manschappen koel te blijven en goed te schieten. De stormloop van Dingaans krijgers was hevig; 't was alsof zij den dood zochten, zoo koelbloedig wierpen zij zich tegen de trompen der geweren; maar het vuur der Boeren wierp hunne gelederen, het een na het ander, ter aarde; doch de Zulu's hielden den strijd vol. Dicht aaneengesloten trokken de Boeren al vechtende terug naar het Lager, doch niet over denzelfden grond waarover zij gekomen waren. Reeds had het gevecht zeven uren geduurd, toen de patrouille stuitte op een diepen, snelvlietenden bergstroom. Het kon niet anders, bij het doorwaden van den stroom moest de sterke formatie, die men tot nog toe bewaard had, verbroken worden. De Zulu's zagen hun voordeel, en verzuimden niet er gebruik van te maken. Hunne aanvallen werden driftiger en hier vielen velen hunner vijanden onder hunne assegaaien. Het gelukte Hans de Lange tegen den avond met de zijnen het Lager te bereiken, waar zij uitgeput aankwamen. De Boeren betreurden het verlies van vijf hunner [8]), benevens Alexander Biggar, die met zeventig zijner Zulu manschappen gevallen was. Het verlies van Tambusa, die de Boeren tot bij het Lager achtervolgd had, werd op duizend krijgers geschat.

Den 28sten December nam het Kommando drie in de nabijheid gelegen Zulu kralen in, en stak ze aan brand. En op den 1sten Januari 1839 werd het Lager een weinig teruggeplaatst naar eene kleine spruit, aan welke de naam van Nieuwejaars-spruit werd gegeven. In den nacht

van den 2den Januari trok eene sterke patrouille uit, om andermaal een aanval op den vijand te wagen. De tocht slaagde bij uitnemendheid. De Zulu's werden overvallen en 72 hunner gedood, zonder dat de Boeren, die grooten buit behaalden, eenig verlies leden.

Toen de patrouille in het Lager terugkeerde, werden de aanvoerders onaangenaam verrast door de tijding dat de Britsche Regeering eene proclamatie had uitgevaardigd, waarin de Emigranten Boeren werden gewaarschuwd dat, indien zij den oorlog in het land van Dingaan zouden voortzetten, Engeland Dingaan tegen hen zoude ondersteunen. De Krijgsraad werd dadelijk belegd. Men overwoog dat Dingaan, uit zijne hoofdplaats verdreven en herhaaldelijk geslagen, minder te duchten was dan voorheen, en dat, daar men rijken buit behaald had, het doel van den veldtocht als bereikt kon worden beschouwd; en daar het Kommando reeds lang in het veld geweest was, de paarden vermagerd en afgereden waren en het seizoen van de paardenziekte genaakte, besloot men naar de nederzetting in Natal terug te keeren.

Op den 6den Januari kwam Pretorius terug bij de legerplaats te Pieter Maritzburg. Allerwege begroet door de dankbare menigte als de wreker van het onschuldig vergoten bloed, de tuchtiger van de bloeddorstige Zulu's, werd nimmer een aanvoerder meer door de zijnen bemind en vereerd dan Pretorius. Het teruggekeerd Kommando bracht met zich zesduizend stuks rundvee, op den vijand buit gemaakt. Dit was eenigermate eene vergoeding voor de zware verliezen aan vee, door de Boeren geleden. Tranen van dank ontrolden aan het oog van menige weduwe en moeder bij het vernemen van het bericht, dat het gebeente van haar echtvriend, van haren beminden zoon,

die met Retief waren gevallen, eene rustplaats had gevonden in het graf. Dankgebeden en lofgezangen stegen ten hemel ter eere van der Vaderen God, die den wapens der Boeren de zegepraal had geschonken.

Wat was het echter omtrent de proclamatie van de Britsche Regeering? Deze proclamatie werd op den 14den November 1838 door Sir George Napier, destijds Gouverneur der Kaapkolonie, uitgevaardigd. Hij gaf voor hiertoe gedreven te worden door den wensch „om een einde te maken aan de wederrechtelijke occupatie van zekere landstreken aan inboorlingen behoorende, door zekere emigranten uit de Kaapkolonie, onderdanen van Zijne Majesteit." Voorts gaf deze proclamatie de macht aan den bevelvoerenden officier der troepen, die naar Natal stonden gezonden te worden, om „te zoeken, te nemen en in bewaring te houden alle wapenen en ammunitie, die in het bezit van eenigen bewoner van Port Natal gevonden zouden worden."

Op den 4den December 1838 kwam eene afdeeling Engelsche soldaten van Port-Elizabeth in de Baai van Natal aan en ontscheepte nog dienzelfden dag. Zij bestond uit eene compagnie van het 72ste Regiment Bergschotten en eenige kanonniers, en was omtrent honderd man sterk. Majoor Samuel Charteris, een artillerie-officier, had het bevel, en werd vergezeld door Kapitein Jarvis en door den later tot Sir verheven Theophilus Shepstone, die destijds Kaffertolk was.

Nadat de troepen geland waren proclameerde Majoor Charteris, dat hij den grond rondom de Baai tot op twee mijlen afstand van de kust in militair bezit had genomen en dat binnen dezen omtrek het krijgsrecht van kracht zijn zoude, en zoude worden toegepast. Eenige hartebeest-

huizen werden als woningen voor de soldaten en voor bergplaatsen opgericht; drie kanonnen werden geplaatst op eenige zandduinen, en het geheele kamp, dat den naam van Fort Victoria ontving, met eene verschansing van palen en takkenbossen omgeven. Toen dit werk voltooid was keerde Majoor Charteris naar de Kaapkolonie terug, en het bevel ging over op Kapitein Jarvis.

De Boeren waren verontwaardigd over deze tusschenmenging van de Engelsche Regeering, en zoo de troepen dieper landwaarts waren ingetrokken, zoude het zeker

toen reeds tot een treffen zijn gekomen; doch Jarvis hield zich wijselijk binnen zijn geproclameerden omtrek van twee mijlen.

De Boeren beweerden dat zij niet wederrechtelijk in bezit van Natal waren, daar zij het land van Dingaan, den erkenden bezitter en Koning der inboorlingen, hadden gekocht; dat zij geene Britsche onderdanen waren, daar de meesten hunner niet onder de Engelsche vlag geboren waren en nooit den eed van trouw aan Engeland hadden afgelegd. Zij ontzegden den Engelschen het recht hen te hinderen of tegen hen partij te kiezen in den strijd dien

zij voerden ter bescherming van leven en van eigendom.

Dat zij zich de facto aan de tegenwoordigheid der Engelsche soldaten weinig stoorden, bleek uit den veldtocht dien zij ondernamen tegen Ncapai. Dit Kafferopperhoofd bewoonde het land ten Westen van Natal tot bij de Umzimvuburivier, welke landstreek later bekend stond als Niemandsland [9]). Tijdens Pretorius met zijn Kommando tegen Dingaan in het veld stond, werd er herhaalde malen vee van de Boeren in Natal geroofd, en werden zelfs eenigen hunner veehoeders vermoord. Eerst verdacht men hiervan het Kafferopperhoofd Fakn, doch toen het Kommando teruggekeerd was en behoorlijk onderzoek werd gedaan, bleek het dat die strooptochten te wijten waren aan de Kaffers van Ncapai. Een Kommando werd uitgezonden over de Umzimvubu om de roovers te tuchtigen. Het kwam tot eenige kleine gevechten, waarin Ncapai verslagen werd en verscheidenen zijner krijgslieden het leven lieten. De Boeren maakten veel vee buit, en vonden daaronder verscheidene dieren die hun ontstolen waren. Zoo verklaart bijvoorbeeld Sarel Cilliers, die den tocht medemaakte, dat hij eene zijner koeien, die den naam van „Bruindonker" had, en die weggeraakt was, onder de beesten van Ncapai terugvond. Twijfel kon er dus niet bestaan: de rooverkapitein had zijne rechtmatige straf gekregen.

Kapitein Jarvis was een dapper krijgsman, maar tevens een bezadigd en goed mensch. Hieraan is het voornamelijk toe te schrijven dat de vrede tusschen hem en de Boeren niet verbroken werd. Wel protesteerde de Volksraad der Emigranten Boeren plechtig tegen de occupatie van de Baai door de Engelschen. Zij verklaarden in dit protest onder anderen: „Dat wanneer de aankomst van Emigranten zal worden gesecondeerd door zoodanige

militaire macht, als waardoor de landing door ons niet kan worden belet, wij alsdan zullen terug trekken in de bosschen, bergen en kloven, die de Baai in alle directiën omringen, en aldaar in afgezonderde kleine partijen, ieder op zich zelven ageeren, naar het voorbeeld van de verdrukte Spanjaarden, op het principe van Don Carlos, van geene lijfsgenade te vragen noch te geven, totdat wij zullen hebben herkregen dat wettig het onze is." Voorts plaatsten en onderhielden zij eene wacht van veertig man in de nabijheid van Fort Victoria, maar hierbij bleef het.

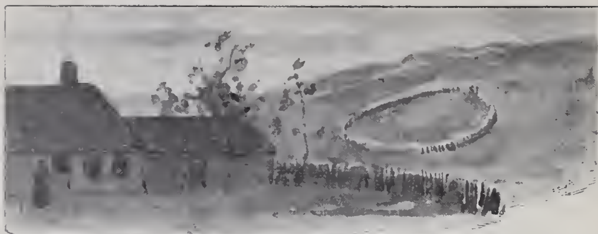
Gedurende den winter van 1839 werd de verhouding tusschen de Engelsche soldaten en de Boeren zelfs vriendschappelijk. Dagelijks kwam men met elkander in aanraking, handelstransacties vonden tusschen de partijen veelvuldig plaats, en Jarvis, die als een vijand was gekomen, werd weldra als een vriend beschouwd.

Intusschen was het in Engeland bekend geworden dat Sir George Napier den eersten stap tot annexatie van Natal had gedaan. Het ministerie handhaafde de politiek van Lord Glenelg, en keurde deze handeling af. Napier kreeg last om onmiddellijk zijne soldaten terug te roepen, en dientengevolge verlieten Kapitein Jarvis en de zijnen op den 24sten December 1839 Natal.

De wakkere Kapitein vertrok niet zonder een woord van afscheid aan de Boeren. Hij richtte een brief aan Landdrost Roos, waarin onder anderen het volgende voorkomt. „En thans, op mijn vertrek staande, blijft mij alleenlijk over, U allen afzonderlijk en gezamenlijk alle heil en voorspoed toe te wenschen; van harte hopende, dat in de bewustheid uwer kracht, de vrede het doel uwer beraadslagingen; rechtvaardigheid, voorzichtigheid en gematigdheid de wet uwer daden mogen zijn; dat de

drijfveeren uwer handelingen uwer waardig mogen blijven, als menschen en als Christenen; dat in latere tijden uw aankomst nog als een zegen moge beschouwd worden, dewijl Gij de onwetendheid verlicht hebt, het bijgeloof verdreven, misdaad, bloedstorting, onderdrukking zult hebben doen ophouden; en dat Gij deze schoone streken zult mogen bearbeiden in rust en met voorspoed, altijd eerbiedigende de rechten der inboorlingen, wier land Gij hebt aangenomen en wier woonplaats Gij tot de uwe hebt gemaakt."

Natal was nu in het onbetwist bezit der Emigranten Boeren gelaten. Hunne vlag wapperde van het strand door den Indischen Oceaan bespat, tot aan den voet der Quathlamba Bergen, van den oever der Tugela tot aan dien van de Umzimvubu-rivier.

HOOFDSTUK XVII.

TAMBUSA EN KOMBASANA ONDERGAAN DEN DOOD.

Veel was er tot stand gebracht en gebeurd gedurende den tijd die verloopen was tusschen den terugkeer van Pretorius en het Kommando dat Dingaan had getuchtigd, en het vertrek van Kapitein Jarvis met zijne soldaten. De Emigranten-Boeren hadden de tegenwoordigheid van het Engelsche legertje geduld, maar het recht van Engelands oppermacht geenszins erkend. Zij waren voortgegaan het inwendig bestuur in al deszelfs onderdeelen behoorlijk te regelen, en waren tegen de Naturellen, waar noodig, met de wapenen opgetrokken, of hadden met hen geheel zelfstandig onderhandelingen aangeknoopt.

Aan Jacobus Boshoff was het te danken dat de regeering op vasten geregelden grondslag werd gebracht. Van nature

zelf schrander, nadenkend, streng godsdienstig en van onkreukbare eerlijkheid en trouw, was hij bovendien een man van veelzijdige ontwikkeling en ondervinding. In het Hollandsch-Romeinsch recht was hij geen vreemdeling. Hugo de Groot, Voet, Huber, Van der Keessel waren hem welbekend. Hij ontwierp een Grondwet, regelde door wetten de manier van procedeeren, stelde regulatiën op voor den Volksraad, de publieke departementen, en regelde het beheer der financiën. Als persoon drong hij zich nergens in of plaatste zich op den voorgrond. Stil maar bestendig deed hij zijn plicht, schoon ook hij het dikwijls moest ondervinden dat ondank des werelds loon is.

Aan de volwassen mannen werden binnen de grenzen van Natal plaatsen toegekend, en terwijl men de Zulugrens bleef patrouilleeren om tegen onverhoedschen aanval van den zwarten vijand gewaarschuwd te zijn, verrezen overal op de plaatsen hartbeesthuizen, kralen voor het vee, en werden waterleidingen en dammen aangelegd. De werktuigen des oorlogs waren ter zijde gelegd voor die des vredes; het zware roer was vervangen door graaf en pik, en vol hoop verwachtte men weldra den tijd voor sikkel, gaffel, schop en jaagbezem.

Terwijl men gedurende den winter van 1839 met dit een en ander onledig was, begon Dingaan teekenen van een vredelievende gezindheid te geven. Desniettegenstaande bleven de Boeren hem wantrouwen, en terecht. Door Tambusa geraden, was in indaba besloten den Malongo door eene houding van vriendelijkheid in slaap te wiegen. Waren zij eenmaal gerustgesteld en over het land verspreid, dan zoude het des te gemakkelijker zijn hen te overvallen en uit te moorden; al moest men om dat doel te bereiken ook afstand doen van eenig vee, de buit, die later behaald

zoude worden, zoude alles meer dan dubbel vergoeden.

Dingaan begon de onderhandelingen door een gezantschap te zenden, dat 316 paarden, die bij verschillende gelegenheden door de Zulu's waren genomen, aan de Boeren terugbracht, en dat een verbond van vrede en vriendschap aan hen voorsloeg. Het antwoord der Regeering was duidelijk en mannelijk. Men verlangde wel naar vrede, doch weigerde eenig verbond met Dingaan te sluiten, tenzij hun volledige vergoeding werd gegeven voor al de schade hun door de Zulu's aangedaan. Dit antwoord was oorzaak van vele onderhandelingen, doch eindelijk werd een tractaat van vrede gesloten, onder voorwaarden dat Dingaan de Regeering als schadevergoeding voor geroofd vee zoude leveren 40,000 beesten en voor oorlogskosten zoude betalen de som van £ 9195. Deze voorwaarden werden nimmer uitgevoerd. De Regeering ontving slechts eenige honderden beesten en omtrent 2000 lbs ivoor.

Dingaan dacht echter dat hij nu gerust kon zijn en van de Boeren, die hij aan het lijntje zoude houden, niets vooreerst te vreezen zoude hebben. Om zijne verliezen aan vee te herstellen en zijne krijgslieden weêr met moed te bezielen, ondernam hij een krijgstocht tegen Sapusa, den Koning der Amazwazi. Weêr moest hij echter ondervinden dat het geluk hem verlaten had. Sapusa dreef zijn impi terug met groote slachting.

Thans meende Panda dat het geschikte oogenblik gekomen was om het masker, dat hij zoo lang had gedragen, af te werpen en wraak te nemen voor al de vernederingen en den angst hem door Dingaan aangedaan. Nongalasi met acht andere Zulu induna's sloten zich bij hem aan, en in September 1839 trok hij, door eenige duizenden krijgslieden met hunne vrouwen, kinderen en vee vergezeld, de

Tugela-rivier nabij haren mond over en legerde zich in den omtrek van de Umvoti. Hij zond drie zijner induna's naar de Regeering en berichtte den stap dien hij genomen had, tevens verklarende dat hij op den bijstand zijner blanke bondgenooten rekende, en verwachtte dat zij hem als Koning der Ama-Zulu zouden erkennen. Een commissie werd afgezonden om met Panda te onderhandelen. Zij bestond uit Servaas van Breda, Landdrost Roos, G. Kemp Moolman, Morewood en eenige anderen. Zij sloot een formeel offensief en defensief verbond met Panda, verbindende de Boeren om hem te ondersteunen en te verdedigen, terwijl hij van zijne zijde ondernam hetzelfde te doen. Kort na het sluiten van dit verbond voegde Sapusa, de koning der Amazwazi, zich ook met eenige regimenten bij Panda.

Nog waagde Dingaan eene poging schijnbaar om de onderhandelingen met de Boeren voort te zetten, doch in werkelijkheid om hen te verspieden, en invloed bij de Zulu's die zich onder Panda geschaard hadden aan te wenden, om hen te bewegen hem te verraden en te verlaten. In het begin van Januari zond hij Tambusa als zijn vertegenwoordiger naar Pieter Maritzburg. Deze was vergezeld door Kombasana en eenige gewone krijgslieden. Toen dit gezantschap den zetel der Regeering bereikte, vonden zij de Boeren gereed om met een Kommando uit te gaan om zich bij de impi van Panda te voegen. Pretorius vertrouwde Tambusa niet en liet hem met Kombasana gevangen nemen en in boeien slaan. Eenige dagen later rukte het Kommando op. Het bestond uit 265 blanke krijgers, 60 kleurlingen uit de Kaapkolonie, en 400 Zulu bondgenooten. Toen dit Kommando op den 18^{den} Januari de Tugela bereikte, vond het daar eene afdeeling van zeventig

mannen, die onder Kommandant Andries Spies over het Quathlamba-gebergte getrokken waren, om hunnen broeders bijstand te bieden.

Den 23sten Januari had de doortocht van de Kliprivier plaats en werd Lager getrokken, daar men hier op tijdingen van Nongalazi wilde wachten. 's Daags daarna vielen de voorposten op het Lager terug en berichtten dat een impi in aantocht was. Dit bleek waar te zijn, doch het waren niet de krijgslieden van Dingaan, maar vierhonderd uit-

gezochte Zulu bondgenooten, die onder bevel van Mattowaan de wapens voor de Boeren en tegen Dingaan kwamen voeren. Pretorius monsterde hen en deed hen hun krijgsdans uitvoeren. Zij boden een prachtig schilderachtig schouwspel aan, deze krachtige, van strijdlust brandende mannen. Zij droegen een hoofddeksel of kap van ottervel, dik met ander vel van binnen gevoerd, om den schedel tegen de slagen van knopkierie of strijdbijl te beveiligen,

en uit deze kap stak een enkele veder van de prachtige Mahem-vogel recht naar boven en werd sierlijk heen en weêr bewogen door den wind. Om den hals hingen rijen ossenstaarten, die het bovenlijf als met een veelkleurig wambuis bedekten. Van het midden tot aan de knie hing, de lijnen van de lenden en den rug volgende, in bevallige plooien de „simba," de heuprok, vervaardigd van eenige honderden strooken wilde-kattenvel, spiraalvormig ineengedraaid en bevestigd, als namaaksel van apenstaarten. In plaats van slopkousen of beenstukken waren de schenen bedekt met ossenstaarten, de kwasten waarvan de beenen onder het loopen beschermden tegen de doornen en struiken; en dergelijke maar kleinere kwasten, boven den enkel vastgemaakt, bewezen denzelfden dienst aan het bovenste gedeelte van den voet. Aan de armen hingen ook kleine kwasten, die aan iedere beweging dier deelen iets bevalligs leenden. Het groote schild, de bundel werpspiesen, de knopkierie, strijdbijl en umhkonto voltooiden hunne uitrusting.

Nadat het Kommando de Bloedrivier had doorwaad, op dezelfde plek waar Pretorius aan Tambusa de eerste nederlaag toegebracht had, ontmoette men op den 30[sten] Januari twee boodschappers van Nongalazi. Zij voerden eene witte vlag, hun door den Landdrost van Pieter Maritzburg vroeger als vredeteeken gegeven, waarin de letters V. R. waren uitgewerkt. Deze letters stonden niet voor „Victoria Regina", zooals somtijds is beweerd, maar wel voor „Volksraad". De boodschappers brachten de tijding dat Nongalazi, door Sapusa bijgestaan, reeds met Dingaan slaags geweest was en twee zijner regimenten geheel vernietigd had. Dat de Koning naar het gebergte de wijk had genomen en er sprake was dat hij trachten

zoude om naar Moselikatzi te vluchten, doch dat dit hem onmogelijk was, aangezien hij alsdan door het land der Amakazana of Knopneus-Kaffers zoude moeten trekken, die hem vijandig waren en zeker zouden verslaan. Dat hij evenmin eene meer Oostelijke richting kon inslaan, daar die hem zoude voeren door het land der Amazwazi, die nog bitterder vijanden van hem waren. Dat Dingaan dus aan alle zijden zoodanig bezet was, dat het niet anders kon of zijn ondergang was nabij. 't Was voor Dingaan maar al te waar: de wrekende Nemesis achtervolgde hem en zoude hem weldra inhalen.

Hoe droeg intusschen Tambusa, de eens oppermachtige induna e'nkolu, zijn lot? Aan den trouwen Kombasana vastgeklonken, was hij in de eerste dagen als een gekerkerde leeuw. Woedend wierp hij Pretorius het voor de voeten, dat zijn persoon als afgezant onschendbaar was. Ten antwoord kreeg hij echter de wedervraag of de persoon van Retief, der Boeren afgezant voor Dingaan, onschendbaar geweest was. Tambusa moest zijn hoofd laten hangen. Hij vroeg den Hoofdkommandant waarom hij met het Kommando werd medegevoerd, en kreeg ten bescheid dat hij terecht zoude moeten staan en werd medegevoerd opdat Panda en de andere Zulu bevelhebbers omtrent hem getuigenis zouden kunnen geven, waarna zijn lot zoude worden beslist. Hierna bedaarde de woede van Dingaans induna. Waarschijnlijk voorzag hij wat hem wachtte, en onderwierp zich met kalmte en waardigheid aan zijn noodlot.

Het Kommando had zich met de impi van Panda vereenigd. 't Was de 31ste Januari, een groote Krijgsraad was belegd. Tambusa en Kombasana zouden eindelijk in verhoor worden genomen.

De vergadering werd in de open lucht gehouden. De Raad, thans rechtbank, bestond uit Pretorius als Voorzitter, en de leden zijns Krijgsraads, en Panda met zijne induna's. Met bijna verachtelijke kalmte verscheen Tambusa, nog aan Kombasana geboeid, voor zijne rechters.

Pretorius ving aan met te zeggen: „Tambusa! Gij zijt in ons midden gekomen met het kleed van den afgezant, maar met het hart van den verrader en spion. Het feit dat Dingaan, de Koning dien Gij dient, na al het nadeel dat hij ons gedaan heeft, en na al de beloften, die hij slechts schijnt gemaakt te hebben om ze te verbreken, thans voortvluchtig is, kan zeer ten nadeele strekken van U en Kombasana. Ik beroep mij thans op Panda, om ons mede te deelen wat hij van U weet; daarna zult Gij de gelegenheid hebben om U te verdedigen."

Panda, het woord nemende, sprak: „Ik heb jaren lang met Tambusa te Umkungunhlovo gewoond, en iedere daad van hem is mij bekend. Bij den God, waarvan de Malongo spreekt, bij den geest van Majola, bij de zon, de maan en de sterren, bij de geesten van mijn voorgeslacht verzeker ik U allen, dat Dingaan nooit een grooten moord beval zonder medeweten en toestemming van Tambusa, als zijn grootste geheime raadgever. Tambusa was de man, die altijd voorstelde de een of andere kraal voor het geringste misdrijf met vrouwen en kinderen, grijsaards en zuigelingen te verdelgen, waarin de Koning altijd toestemde. Hij was de man, die door Mazesi bijgestaan het plan ontwierp uw aanvoerder Retief met zijne mannen te vermoorden, en zich daarna aan uwe weerlooze vrouwen en kinderen te vergrijpen. Zelfs heeft hij Dingaans toestemming gekregen om mij te vermoorden, omdat ik niet genegen was tegen U den oorlog te voeren. Hij had mij

reeds aan den arm en leidde mij weg naar den Hloma Amabutu, toen de smeekingen van mijne moeder Dingaan weêr bewogen mijn leven te sparen. Spreek ik de waarheid, induna's der Ama-Zulu?"

„Het is zooals Panda zegt," was het algemeene antwoord.

„Gij hebt de beschuldiging gehoord, Tambusa," zeide Pretorius. „Wat kunt Gij tot verdediging inbrengen?"

Een verachtelijke plooi teekende het gelaat van den beschuldigde; trotsch wierp hij het hoofd in den nek, gloeiend was het oog dat hij op Panda richtte: „Het is waar, alles waar, wat door dien lafaard en verrader is gezegd. Maar maakt dit mij misdadig? Ik moest mijn Koning dienen, en ik deed dat getrouw. Ik moest hem bijstaan om het volk der Amazulu te regeeren volgens onze wetten en gebruiken, en dit heb ik gedaan. Ik moest hem beschermen tegen de dreigende overheersching der Malongo, ik deed dit naar het beste van mijn vermogen. Waaraan heb ik mij daardoor schuldig gemaakt? Doch als ik des doods schuldig ben, straf mij dan voor mijne misdaden. Laat mijn leven er vóor betalen, maar spaar Kombasana, mijn lotgenoot, Hij is nog jong, nog een kind, hij verdient den dood niet."

„Wat? een kind!" riep Panda woedend uit. „Het was op zijne getuigenis dat Dingaan mij wilde dooden."

Kombasana, schoon Tambusa trachtte hem te doen zwijgen, richtte het woord tot Panda: „En was de getuigenis, die ik tegen U gaf, niet waar? Uwe tegenwoordigheid alhier, uw geheele gedrag bewijst de waarheid er van, ontaarde Zulu. Is het de gewoonte der Malongo iemand te dooden omdat hij de waarheid spreekt? Doch ik vrees den dood niet; daarentegen als Tambusa sterft wil ik niet blijven leven. Jaren lang ben ik hem ter overwinning

gevolgd; thans heb ik gedurende eenige weken, die als jaren zoo lang schijnen, deze vernederende ijzers," en hij wees op de ketenen waarmede zij aaneen geklonken waren, „met hem samen gedragen. Ik wil met hem sterven. Waar Tambusa valt, moeten mijne beenderen blijven liggen."

De verachtelijke plooi had het gelaat van Tambusa verlaten; weemoed en medelijden straalden uit den blik waarmede hij zijn jeugdigen lotgenoot beschouwde terwijl deze sprak. Ook op het gelaat der Boeren aanvoerders stond het te lezen dat de woorden van den jongen Zulu hen hadden getroffen en geroerd. Waarom brengen omstandigheden het zoo dikwerf mede, dat de plichten ons opgelegd, dat harnas van gebruiken, wetten en voorschriften het ons onmogelijk maken gevolg te geven aan dat zacht en zuiver gevoel, dat door den Schepper in ieder hart als een heilige kiem is neêrgelegd?

Panda ving aan: „De hond moet sterven!"

„Zwijg, Panda!" viel Pretorius hem eenigszins barsch in de rede. „Wij hebben genoeg gehoord. Verwijder de beschuldigden op eenigen afstand, zoodat wij ongestoord over onze beslissing kunnen beraadslagen."

De gevangenen werden verwijderd. De beraadslagingen duurden niet lang. Over beiden werd het doodvonnis geveld. Eer de zon onderging zonden zij doodgeschoten worden.

Toen het besluit genomen was, werden de beschuldigden teruggebracht om hun vonnis te vernemen.

Pretorius sprak: „Tambusa en Kombasana. De beschuldigingen tegen U ingebracht zijn alle bewezen en door U zelven erkend. De Krijgsraad, de induna's van uw eigen volk hebben U schuldig bevonden en ter dood veroordeeld.

Vóór de dag voorbij is zult Gij doodgeschoten worden. Verneder U zoolang het nog tijd is voor het Opperwezen (Inkosi Pezulu), den Hoogsten Meester.

Kalm hadden de beschuldigden dit vonnis aangehoord, doch toen Pretorius de laatste woorden uitsprak, verhief Tambusa fier het hoofd en riep uit: „Ik heb slechts één meester, dat is Dingaan. Mijn plicht is hem tot het einde toe getrouw te blijven, en als ik dat doe dan behoort de Inkosi Pezulu, indien er zoo iemand bestaat, eveneens tevreden te zijn."

Eenige uren later werden de veroordeelden weggeleid om hun vonnis te ondergaan. De ijzeren keten, die hen sedert weken aaneengebonden had, bengelde en rinkelde nog aan hunne beenen, doch was eerder te verbreken dan die keten van mannelijken moed en van trouw, waardoor die twee barbaarsche krijgslieden aan elkaâr verbonden waren.

Op de plaats aangekomen waar de doodstraf voltrokken zoude worden, plaatsten slechts twee Boeren zich op vijftig treden afstands van de veroordeelden. Twee schoten trilden door de lucht en de beide Zulu's vielen ter aarde. Kombasana bleef onbewegelijk liggen, de kogel was hem door het hart gegaan; maar Tambusa was in het lijf

gewond. Kalm stond hij op, en wierp weemoedig den blik op zijn gevallen makker: fier gaf hij de volle borst aan den persoon, die op hem gevuurd had; weêr knalde er een schot. Tambusa, door het hoofd getroffen, stortte levenloos ter aarde.

De wensch van Kombasana was vervuld. Waar Tambusa gevallen was, daar zouden ook zijne beenderen blijven liggen. Deze mannen waren heidenen, barbaren, maar zij stierven als mannen. [10])

HOOFDSTUK XVIII.

PANDA WORDT KONING EN DINGAAN WORDT VERMOORD.

De Krijgsraad had besloten de vervolging van Dingaan met kracht voort te zetten. Schoon velen hem verlaten hadden en hulde brachten aan Panda, de opkomende ster; schoon duizenden zijner Ama-doda den grond van Zululand met hun bloed hadden gedrenkt, toch was Dingaan nog niet door allen verlaten. Behalve zijn lijfwacht, die uit twee regimenten bestond, had hij nog bij zich de twee dappere induna's Kuana en Mapita met hunne krijgslieden, benevens eenige onderkapiteins. Zijne macht was dus verre van geheel verbroken, en toch was het voor den vrede en de rust van allen gebiedend noodzakelijk dat hij geheel ten onder zoude worden gebracht.

Na de Witte Umfolozi-rivier te zijn doorgetrokken,

werd op den 1sten Februari de marsch voortgezet. Tegen elf ure des morgens kreeg Pretorius bericht dat zich in de nabijheid een menigte vee bevond, door eene kleine afdeeling Zulu's bewaakt, en dat Nongalazi met zijn impi vooruit was getrokken om Dingaan, die niet ver af kon zijn, aan te tasten. Men besloot dadelijk Lager te trekken, terwijl Kommandant Lombaard met honderdvijftig man werd afgezonden om de beesten te nemen. 't Was bijna avond toen de Kommandant met ettelijke duizenden beesten terugkwam, die hij genomen had zonder eenig verlies. Met hem kwam Jacob van Niekerk, een der Boeren-officieren die men Nongalazi had toegevoegd, in het Lager terug. Hij was tegenwoordig geweest bij het gevecht tusschen de Zulu's van Panda en die van Dingaan. Allerdapperst en met de grootste verbittering was er aan weerszijden gestreden. Dingaan had het onderspit gedolven; zijn impi was verslagen en verstrooid; meer dan duizend zijner krijgslieden, waaronder Tshlala, de trouwe en dappere aanvoerder van zijn lijfwacht, bedekten het slagveld met hunne lijken. Doch ook Panda was de overwinning duur te staan gekomen; om van dooden niet te spreken, had hij niet minder dan twaalfhonderd gewonden in zijne legerplaats.

Dit was het laatste gevecht van eenige beteekenis dat er geleverd zoude worden. Dingaan, die in den brand van Umkungunhlovo een Moskou had doen ontstaan, had in dezen slag zijn Waterloo gevonden; evenals de groote banneling van St. Helena, zocht de voorheen oppermachtige Koning der Ama-Zulu thans zijn heil in de vlucht. Nongalazi met zijn impi, vergezeld door Pretorius met tweehonderdvijftig bereden mannen, zetten den vluchtenden despoot achterna. Op dezen tocht hadden er eenige

kleine gevechten plaats, doch nooit kwam het tot een eigenlijk treffen. Zoovele beesten werden er buit gemaakt, dat men de groote kudden ter nauwernood konde hoeden en bijeen houden. Van alle zijden kwamen de Zulu's aan Pretorius hunne onderwerping aanbieden, en toen ook op den 7den Februari Kuana en Mapita om vrede smeekten, wist men dat de oorlog als geëindigd kon worden beschouwd. Er lag treurige maar rechtmatige trots opgesloten in de woorden waarin de moedige Kuana om den vrede verzocht: „Ik wensch mij aan U te onderwerpen, niet omdat ik mijn Koning verlaten heb, maar omdat hij mij heeft verlaten."

Op den 8sten Februari kwam men aan den rotsachtigen hoogen oever der Pongola-rivier, die zeer gezwollen, ja blijkbaar ondoorwaadbaar was, en bevond dat Dingaan reeds vijf dagen te voren, slechts door eenige vrouwen en kinderen en omtrent honderd gewapende mannen vergezeld, de rivier was overgestoken, die toen nog bijkans ledig was. Pretorius hunkerde er naar de vervolging niet op te geven, doch na rijp beraad werd besloten, dat Nongalazi bij de rivier de wacht zoude houden, en als hij vernemen zoude dat Dingaan het hoofd weêr opstak, moest hij hiervan dadelijk kondschap doen aan Pretorius, die inmiddels naar zijn Lager terugtrok. Wat vooral den Hoofdkommandant bewoog op zijne schreden terug te keeren was, dat de paardenziekte zich onder zijne rijdieren had geopenbaard en men gevaar liep al de paarden daaraan te verliezen, indien de tocht werd voortgezet.

Den 9den Februari kwam Pretorius met de zijnen bij het Lager aan, dat op den oever van de Zwarte Umfalozi-rivier was geslagen. Hij bracht tienduizend beesten met zich als buit.

Den volgenden dag had er eene plechtigheid plaats, die voor het Zulu-volk van het allergrootste belang was. In den Krijgsraad was besloten om Dingaan van den troon vervallen te verklaren en in zijne plaats Panda openlijk als Koning der Ama-Zulu uit te roepen. In de open lucht vergaderden Pretorius en zijne officieren en Panda met zijne induna's. Rondom deze groep stonden, in onafzienbare rijen geschaard, de Boeren krijgers en hunne Zulu bondgenooten.

Pretorius gaf een kort overzicht van de redenen die de Boeren hadden genoopt de wapens tegen Dingaan op te nemen, eveneens dat Panda in zelfbehoud verplicht was geworden zich bij de Boeren aan te sluiten. Hij bracht lof toe aan de trouw van Panda, den moed en het beleid van Nongalazi, de dapperheid hunner volgelingen. Daar Dingaan zelf uit zijn land was gevlucht en thans in de bosschen aan de overzijde der Pongola omzwierf, buiten de limieten van zijn koninkrijk, was het Zulu-volk zonder heerscher, en dat kon zoo niet blijven. Het volk moest een Koning hebben, Panda was het meest gerechtigd tot die waardigheid, als zijnde van koninklijken bloede en reeds de erkende aanvoerder van een groot gedeelte des volks. Hij riep hem derhalve uit als Koning der Ama-Zulu en eindigde met de woorden: „Ik ben ook gelast U als onzen grooten bondgenoot aan te nemen, en uwe vijanden als onze vijanden te behandelen. Gij zult niemand, zonder onze voorkennis, in oorlog mogen aanvallen, en wij zullen U, bij alle gelegenheden, uwe vijanden helpen nedervellen. Ik moet mijne grootste tevredenheid nogmaals voor de trouw en dapperheid van uw volk herhalen."

Panda was geheel doordrongen van het gewicht van

het oogenblik, en besefte volkomen dat hij zijne onverwachte verhooging in hoofdzaak aan de roeren der Malongo te danken had. Eerbiedig en nederig dankte hij Pretorius, den „Inkosi Unkulu" voor de door hem gesproken woorden, en sloot eene lange en eenigszins onsamenhangende troonrede volgenderwijze: „Ik dank U, dat ik thans van de geduchte tirannie, waaronder ik eene reeks van jaren als een verstooteling heb geleefd, door U ben verlost. Ik kan U en de geheele regeering van den Malongo, bij alles dat er bestaat, mijne voortdurende trouw plechtiglijk toezweren. Wanneer eenige natie of volk ooit iets ten nadeele van Ulieden wil doen, behoeft Gij mij slechts daarmede bekend te maken, en Gij kunt rekenen dat ik dadelijk mijne geheele macht ter uwer hulp zal doen snellen en mijn laatsten man voor U in den krijg zal opofferen; want ik was dood, en Gij hebt mij weder levend gemaakt; ik was verworpen, en Gijlieden hebt mij weder opgeraapt; zoo heb ik mijn geluk en mijne welvaart aan Ulieden te danken."

Ter eere van Panda zij het geboekstaafd dat hij zijn woord, bij deze gelegenheid aan den Malongo verpand, nooit heeft geschonden, schoon de gelegenheid, ja, zelfs de verzoeking daartoe, zich later dikwerf aanbood.

Eenige geweersalvo's, ettelijke kanonschoten verkondigden knetterend en dreunend dat het Zulu-volk een anderen Koning had. Een groot getal vette beesten werd voor de krijgslieden geslacht; Malongo en Zulu vierden feest; want de oorlog was ten einde, de tijd van bloedvergieten was voorbij, de duif des vredes klapwiekte over Lager en legerplaats.

Den volgenden morgen kwamen twee boodschappers van Nongalazi in het Lager aan. Zij berichtten dat hij

niets omtrent den voortvluchtigen vroegeren Koning van Zululand had kunnen vernemen, en verlof vroeg om met zijn impi naar Panda terug te keeren. Pretorius, na met den Krijgsraad den toestand te hebben overwogen, zond aan Nongalazi de boodschap terug, „dat hij maar met zijn volk naar zijn Koning Panda moest terugkeeren, daar de oorlog feitelijk ten einde was, en men toch niets meer tegen Dingaan scheen te kunnen doen; en dat hij, omdat zijne paarden dagelijks stierven, van voornemen was terug te trekken naar Pieter Maritzburg."

Voordat de terugkeer van het Kommando plaats vond, proclameerde Pretorius nog een groote strook lands als eigendom der Regeering, volgens overeenkomst tusschen hem en Panda gesloten. Dit land was gelegen tusschen de Tugela- en Zwarte Umfolozi-rivieren en sloot de baai van St. Lucia in. Op den 14den Februari werd de vlag van het jeugdige gemeenebest geheschen, de proclamatie van Pretorius gelezen, en onder het afvuren van vreugdeschoten dit land verklaard als deel uit te maken van de vrije Republiek van Natal. Het Kommando werd ontbonden; de vijand was verdreven, de vrede was hersteld. Als met één stem riepen de verzamelde manschappen: „Dank zij den grooten God, door wiens genade ons de overwinning is geworden;" en een ieder stond het vrij naar de zijnen terug te keeren.

Onder de menigte die tegenwoordig was bij de ontbinding van het Kommando ontwaren wij onze oude bekenden Ignas, Bruno, Makoni, Kalipi en Bezondo, in één groep geschaard. Met blijdschap vernamen de twee eerstgenoemden dat het hun vrijstond naar vrouw en kind terug te snellen; evenzoo verheugde het Makoni en Kalipi dat de oorlog ten einde was; doch op Bezondo

had deze voor anderen zoo blijde tijding eene tegenovergestelde uitwerking. Teleurgesteld liet hij het hoofd hangen en zeide tot Kalipi:

„De Boeren en Panda handelen als kinderen. Zij roepen uit dat er vrede is, en ik ben zeker dat zoolang het bloed van Dingaan nog niet door de aarde is opgedronken, er geen vrede kan blijven bestaan."

„Wat bezielt U, Bezondo?" antwoordde de aangesprokene. „Gij, die vroeger de vertrouwde inyaya van Dingaan waart, verlangt nu naar zijn bloed. Zijt Gij bang voor hem, die uw Koning was en die nu een zwerveling is onder vreemden?"

„Bang!" hernam de andere verachtelijk. „Gij hebt in den strijd genoeg gezien, Kalipi, dat ik geen vrees ken. Maar de wraak is zoet. Ik moet mij bloedig op Dingaan wreken, voor den hoon dien hij mij heeft aangedaan. Al staken Pretorius en Panda de vervolging, ik zal hem als een bloedhond achterna zetten en zijn spoor niet verlaten vóor ik hem gevonden heb. Het is goed dat Gij mij er aan herinnert dat ik een inyaya ben, als zoodanig zal ik hem gemakkelijker kunnen bereiken. Maar zult Gij mij, uw krijgsmakker, alleen laten gaan, Kalipi?"

„Ja, zeker," was Kalipi's antwoord. „Ik bevecht den krijgsman, maar laat den vluchteling liever zijn weg vervolgen dan dat ik hem terneder stoot. Laat Dingaan liever met rust, Bezondo. Was hij niet uw Koning?"

„Genoeg heb ik ondervonden dat hij mijn Koning was," antwoordde Bezondo schamper, „en bij den geest van Majola, als ik hem vind zal hij gevoelen dat hij geen Koning meer is. Ik meen te weten waar hem te vinden, en zal hem zoeken."

Kalipi trok de schouders op en verliet den verwoeden Bezondo.

Waar dwaalde intusschen de gewezen vorst der Ama-Zulu rond? In de eeuwenoude wouden aan de overzijde der Pongola had de vroegere heerscher der Zulu's na zijn Waterloo eene schuilplaats gezocht, en die voorloopig met zijn klein gevolg gevonden in eenige grotten in de Dubbele bergen, eene vertakking van de trotsche Quathlamba. Van hier had hij eenige vertrouwden teruggezonden om onderzoek te doen omtrent den toestand in zijn vorig rijk, want tegen alle hoop in hoopte hij nog dat de tijd weêr zoude aanbreken, waarop de zwarte krijgers zich om het groote zwarte Kalf zouden scharen en hij in triomf onder zijn volk terugkeeren zou. IJdele droom, waarmede de balling zich vermaakte, die hem thans nog streelde, om de ontwaking, de vreeselijke ontnuchtering des te snerpender en grievender te doen zijn. Hij, die het leven van duizenden in zijne hand had gehouden, was thans voor het behoud van zijn eigen leven afhankelijk van de handen van eenige mannen, velen waarvan vaak in trotschen overmoed door hem waren vernederd en mishandeld, maar die desniettegenstaande, nu het ongeluk hem getroffen had, aan trouwe honden gelijk, de wacht hielden rondom den afstammeling van Senzangakona. De landstreek waarin hij zich ophield was aan een paradijs gelijk. Bijna ondoordringbaar waren de bosschen die zijne schuilplaats omgaven. Slechts door enge voetpaden, door de wilde dieren getrapt, kon men door het woud den voet van het gebergte bereiken. Door allerlei slingerplanten, die als de draden van een reusachtig spinneweb zich door de takken strengelden, werden de boomen als met festoenen aan elkaâr verbonden. Som-

mige dezer boomen, zooals de Kaffer-broodboom (Cycadanus Eucephalastos) en de Boerboonboom (Schotia speciosa), verschaften den ballingen voedsel. Apen sprongen door het gebladerte en wiegden zich in bijna kinderlijke dartelheid op de takken. Papegaaien deden onophoudelijk hun schril gefluit en gelach hooren, als bespotten zij den Koning van Zululand in zijne ellende. Vaak in de nachtwaken drong het gebrul van den leeuw door tot het oor van den man, die eens de leeuw der Ama-Zulu's werd genoemd; en het schetterend trompetten der olifanten herinnerde hem er aan dat hij den naam van „den grooten Olifant" droeg. Bittere weemoed welde op in zijn hart, heimwee deed zijne borst zwoegen, angst vaak zijne leden beven, maar toch gloorde steeds de hoop in zijn binnenste en rekende hij op de toekomst.

Er waren eenige weken verloopen sedert zijne verspieders zich over de Pongola hadden gewaagd, toen een hunner terugkeerde en Dingaan, die op een rotsblok, in treurig gepeins verdiept, voor den ingang zijner grot zat, schoorvoetend naderde. De Koning, door zijne nadering gestoord, hief het hoofd op, en een blijde glimlach verhelderde zijne trekken toen hij den boodschapper herkende. „Welke tijding brengt Gij mij?" vroeg hij haastig.

De bode scheen te aarzelen, doch zeide eindelijk met vaste stem: „O groot zwart Kalf! Nooit heb ik kunnen droomen dat deze lippen U dergelijke tijding zouden moeten mededeelen. Vergeef het uwen getrouwen dienaar en luister. Gij zijt geen Koning der Ama-Zulu meer. Panda is in uwe plaats als Koning uitgeroepen en als zoodanig erkend door het Zulu-volk zoowel als door den Malongo. Toen mijne mede-afgezondenen dit hoorden,

zijn zij verraders geworden en hebben zich aan Panda onderworpen. Het is mij zelfs een wonder hoe ik ontkomen ben, om U de droevige tijding te brengen. Maar Gij moet vluchten, en zonder eenig verzuim. De mannen van Nongalazi bewaken in sterke getallen al de driften van de Pongola; de verraders kennen uwe schuilplaats, en als Gij gevonden wordt zijt Gij een kind des doods."

Het hoofd van Dingaan zonk hem op de borst, en roerloos bleef hij eenige oogenblikken als een standbeeld zitten. Toen scheen de zwakheid geweken; krachtig richtte hij zich op, en zeide tot den bode: „Ik blijf U dankbaar, want Gij zijt trouw geweest. Ondanks wat Panda en de Malongo doen en zeggen, ben en blijf ik, schoon een vluchteling, Koning der Ama-Zulu, en de dag zal komen dat ik mij wreken en U beloonen zal. Ga en rust uit, want heden nog moeten wij verder trekken."

Onder de vrouwen, die den vluchteling vergezelden, bevond zich zijne gunstelinge Mathlalipula. Zij behoorde tot het volk der Amasurees, een kleine maar dappere bergstam, die in de bergen tusschen St. Lucia Baai en Lorenço Marquez verblijf hield. Als klein meisje was zij tezamen met andere kinderen, waaronder ook de inyaya Bezondo was, door Chaka op een zijner strooptochten gevangen genomen en naar Zululand gebracht. Na den dood van Chaka vond zij genade in de oogen van zijn opvolger en werd in het getal zijner vrouwen opgenomen. Zijne liefde echter beantwoordde zij niet, en haatte hem des te meer omdat zij dat gevoel verborgen moest houden. Toch was het voor haar dat de vluchtende Koning geen geheimen had. Zij had hem reeds aangeraden bij haar volk zich te verschuilen, en nu hij in zelfbehoud verder vluchten moest en zijne hoop om spoedig naar Zululand terug te keeren was

vervlogen, begaf hij zich tot haar, deelde haar mede dat hij haren raad zoude opvolgen en dadelijk de vlucht zoude voortzetten naar het land der Amasurees. Zijne volgelingen werden bijeengeroepen en hij gelastte hun zich dadelijk reisvaardig te maken, daar de vijand hen ieder oogenblik kon overvallen en hij daarom veiligheid wilde zoeken bij het volk van Mathlalipula. Wie schetst zijne verbazing, zijn machteloozen toorn, toen op het vernemen zijner woorden het grootste gedeelte zijner volgelingen zich in een afzonderlijke groep schaarde en bij monde van den oudsten hunner hem meldde dat zij hem niet verder volgen, maar naar Zululand terugkeeren zouden. Hij trachtte hen te bewegen van hun voornemen af te zien, doch dit was vruchteloos; zij bleven onverzettelijk, en weldra moest de gevallen vorst zijne omzwerving hernemen, slechts door de vrouwen en kinderen en eenige lijfbedienden gevolgd.

Eenige uren na zijn vertrek werd de schuilplaats die hij verlaten had door eene sterke afdeeling van het volk van Nongalazi, onder aanvoering van Bezondo, overvallen. De achtergebleven mannen gaven zich over en verhaalden alles wat er tusschen hen en Dingaan was verhandeld, en noemden den stam waarbij hij veiligheid was gaan zoeken. Deze informatie gaf den teleurgestelden Bezondo verschen moed. Tot de krijgslieden die hem vergezelden zeide hij: „Nu is Dingaan in mijne macht. Zijn spoor heb ik nu, en zijn hoofd zal ik binnen kort aan de voeten van Panda nederleggen. Rusten wij van nacht uit en morgen keert Gij terug, terwijl ik verder zal gaan, niet als krijgsman maar als inyaya."

De weg door Mathlalipula gewezen zijnde, bereikte Dingaan na eenige dagen de hoofdkraal der Amazurees. Door het

hoofd van den stam, schoon eerst met achterdocht, begroet, werd hij met gulle gastvrijheid ontvangen toen hij bekend gemaakt had wie hij was en wat hem tot de Amazurees voerde. Was hij niet Dingaan, de man die Chaka, den overweldiger, die het bergvolk verraderlijk had overvallen, den genadeslag gegeven had? Hem werd in een afzonderlijk gedeelte der kraal eene plaats aangewezen, waar voor hem en zijne volgelingen hutten werden opgeslagen.

Slechts weinige dagen na de aankomst van Dingaan maakte ook Bezondo, in alle uiterlijke vertooning zijner waardigheid als inyaya, zijne verschijning in de kraal. Voor Dingaan, die het grootste gedeelte van den dag treurig bij zijne hut doorbracht, hield hij zich verborgen, doch met Mathlalipula had hij spoedig betrekkingen aangeknoopt. Op haren raad sprak hij vertrouwelijk met het opperhoofd der Amazurees en trachtte hem over te halen Dingaan te doen dooden. Hij wees hem er op, dat door dit te doen hij een bondgenoot zoude worden van Panda, den Koning der Zulu's, en van den machtigen Malongo; terwijl daarentegen, indien hij den vluchteling schuilplaats verleende, hij zich de vijandschap zijner vijanden op den hals halen zou. Doch met verachting wees het opperhoofd zijne voorstellen van de hand; de persoon van den vluchteling, van zijn gast was hem heilig. Zij het ter loops gezegd, uit vele hunner zeden en gebruiken is het mij opgevallen dat de inboorlingen, onder den gezamenlijken naam van Kaffers bekend, òf moeten afstammen van de kinderen Ismaëls, òf van een volk dat in het grijs verleden veel met het voorgeslacht der Arabieren in aanraking is geweest, en vele hunner zeden heeft overgenomen. Voor het opperhoofd der Amazurees was zijn gast onschendbaar, naar de wijze der Arabieren, en aan hetzelfde gevoel, zoowel

als aan zijne waardigheid als inyaya had Bezondo het te danken dat zijn verraderlijk oogmerk aan Dingaan niet werd ontdekt en dat hij niet gedood werd.

Het strookte echter niet met zijne plannen om onverrichter zake en zonder het hoofd van Dingaan naar Zululand terug te keeren. Hij nam Mathlalipula in zijn vertrouwen, en met hun beiden hadden zij weldra een plan beraamd. Dingaan was des nachts zeer rusteloos, dikwerf weigerde de slaap hem de oogen te sluiten. Mathlalipula zoude hem uitnoodigen dien nacht in hare hut, die aan het uiteinde van de kraal bij den zoom van het struikgewas stond, door te brengen; en als de slapeloosheid hem kwelde zoude zij hem aanraden naar buiten te gaan; daar zoude Bezondo hem afwachten en aan zijn leven een einde maken.

't Was nacht. De kraal der Amazurees was in diepe rust gedompeld. Bijna overal waren de vuren uitgedoofd, slechts in de open ruimte bij de hut van Mathlalipula, waar de onttroonde Koning dien avond was binnengegaan, brandde een vuur, van zware boomstammen ontstoken. Daar werd het bedeksel van de opening der hut weggeschoven en de Koning trad naar buiten. Hij sloeg den blik naar het sterrengewelf; als door koude bevangen voer hem eene rilling door de leden, hij richtte zijne schreden naar het vuur en zette zich op een boomstam neder. Hoe neêrslachtig, hoe vervallen en vermagerd zag die eens zoo forsche en trotsche Zulu vorst en krijgsman er thans uit: de Groote Olifant was in waardigheid en in werkelijkheid klein geworden. Wezenloos staarde hij in het vuur. Waar dwaalden zijne gedachten rond, welke schrikbeelden doemden op voor het oog zijns geestes? Hoorde hij weêr de profetie van Chaka, den

broeder dien hij vermoord had? Zweefde de geest van Umhlela, den dienaar die voor zijne trouw met den dood werd beloond, voor zijn oog? Vernam zijn oor de waarschuwing van den grijzen Manondo, toen deze ter slachting werd weggeleid? Zag hij weêr het grijnzende hoofd van Mazesi, op de umhkonto gestoken voor zijne hut? Eenig geritsel in de struiken deed hem het hoofd opheffen; een Zulu krijgsman in vollen wapendos kwam uit de duisternis tevoorschijn, en plaatste zich op eenigen afstand van den Koning bij het vuur. Eene huivering voer Dingaan door het lichaam; dit was geen zinsbegoocheling, zijne vijanden hadden hem dan eindelijk gevonden. Strak hield hij den blik op den zwijgenden krijgsman gevestigd, en een blijde glimlach vloog over zijn gelaat toen hij dezen herkende. „Bezondo! mijn oude inyaya," riep hij uit. „Gij komt uit Zululand! Gij zoekt mij, om mij goede tijding te brengen!"

IJskoud antwoordde de krijgsman: „Ja, Dingaan. Ik kom uit Zululand. Ik kom U goede tijding brengen, namelijk de tijding des doods. Vrees niet dat uw vroegere inyaya al uwe gunstbewijzen heeft vergeten: hij is gekomen om die te vergelden."

Verschrikt maar toornig was Dingaan opgesprongen. „Vervloekte hond!" schreeuwde hij. „Durft Gij zulke taal tegen uwen Koning bezigen?"

„Een machtige Koning zijt Gij!" antwoordde Bezondo. „Als een slaaf leeft Gij op de genade der Amazurees. Ik ken geen anderen Koning in Zululand dan Panda. Maar waartoe woorden met U te verspillen, daar Gij toch heden door mijne hand sterven moet." En met opgeheven umhkonto trad hij op Dingaan toe, die geheel ongewapend was.

Ontzet deinsde de Koning naar de hut achteruit, en

riep luide naar Mathlalipula dat zij hem een wapen zoude brengen. Bezondo had hem bijna bereikt en zijne gewapende hand wilde nederdalen om Dingaan te doorsteken, toen Mathlalipula naar buiten trad, eene assegaai in de rechterhand houdende.

„Geef hier! Geef spoedig hier!" riep de Koning haar toe; maar zij week ter zijde en riep tot Bezondo: „Steek hem spoedig neêr, want zijn geschreeuw zal de anderen wekken."

Deze woorden deden Dingaan wankelen; zelfs de vrouw die hij beminde dorstte naar zijn bloed. Doch hij vermande zich en trachtte de umhkonto aan Bezondo te ontrukken. Weêr was hij de leeuw van Zululand, en deed zijn vijand zijne kracht gevoelen.

„Ik kan mij niet losrukken," riep Bezondo. „Steek hem, Mathlalipula, anders zijn wij verloren!"

De vrouw hief de assegaai op, en het breede lemmer verdween in de zijde van Dingaan. Deze stiet een kreet

uit, aan een gebrul gelijk, liet den arm van Bezondo los en trok het bloedige wapen uit de wonde. Terzelfder tijd drong de umhkonto van den inyaya hem in de borst. De Koning waggelde, maar verzamelde al zijne krachten; hij zwaaide de assegaai boven zijn hoofd, zijn arm daalde neder, zijn wapen had den weg naar het hart van den verrader gevonden. Twee lijken rolden op den grond.

De vroegere dwingeland der Ama-Zulu was onschadelijk als een kind, nimmer meer zoude hij dood en verderf rondom zich verspreiden. De wraakzucht van Bezondo was voldaân, maar bij het verkrijgen dier voldoening was hij de rechtmatige straf van den verrader niet ontgaan. De lichamen van den vermoorde en den moordenaar lagen in eeuwige rust naast elkander.

HOOFDSTUK XIX.

BESLUIT.

De Zuid-Afrikaansche Maatschappij, met welken naam het jonge Gemeenebest werd bestempeld door Pretorius in zijne proclamatie van den 14den Februari 1840, had thans heerschappij over al het land van de Umzimvubu- tot aan de zwarte Umfaloze-rivier en van de zeekust daartusschen gelegen tot aan het Quathlamba-gebergte. In deze proclamatie werd echter zeer voorzichtig een duidelijk onderscheid gemaakt tusschen de gronden die door Retief van Dingaan waren gekocht en het land waarvan het eigendomsrecht op het feit van verovering berustte. Omtrent dit laatste land waren de bewoordingen der proclamatie: „Deze landen en zeekusten zullen echter als een afzonderlijk eigendom van de Maatschappij worden

beschouwd, van die welke nu wijlen de WelEd. Heer Retief voor onze Maatschappij van de Zulu natie heeft verkregen."

De heerschappij der Maatschappij scheen thans op hechten grondslag gevestigd. Door den nieuwen Koning van Zululand en zijn geheele volk erkend en geëerbiedigd; door Engeland alleen gelaten om, het afscheidswoord van Kapitein Jarvis in aanmerking nemende, nimmer weêr door dat rijk te worden lastig gevallen; met een eigen haven of havens, indien men de St. Lucia-baai bijrekent; met een land uitnemend geschikt voor landbouw en veeteelt; wat kon nu nog den vooruitgang en voorspoed der Emigranten-Boeren verhinderen? Wie hunne vreedzame ontwikkeling en duur gekochte rust verstoren? Voor goed, dacht men, werden de wapens ter zijde gelegd, en met moed en kracht werd de hand geslagen aan de werktuigen des vredes.

Overal zag men nieuwe hoeven verrijzen. Op de meeste plaatsen werden de hartbeesthuisjes vervangen door gebouwen met muren van klei, en soms zelfs van gevormde steenen samengesteld. De ploeg, de spade doorwroette en dolf de maagdelijke aarde. Vruchtboomen en wijnstokken werden aangeplant, moestuinen en landerijen aangelegd en beplant en bezaaid. Werkzame rust, vreedzame bedrijvigheid heerschten in Natal, welk land in die dagen de hersenschim van een Utopia scheen te zullen verwezenlijken.

Aan de vruchtbare oevers van de Insuzi-rivier waren aan onze vrienden Ignas en Bruno hunne plaatsen te beurt gevallen. Het is tijd dat wij tot hen terugkeeren, want door de historische gebeurtenissen door ons beschreven medegesleept, hebben wij hen bijkans geheel uit het oog verloren, en zelfs nu, als wij tot hen terugkeeren, geschiedt

dit slechts om voor goed afscheid van hen te nemen.

Reeds vroeger zeer aan elkander gehecht, waren zij, die zoovele gevaren tezamen waren ontkomen, onafscheidelijke vrienden geworden. Hunne woonhuizen waren dan ook dicht bij elkander gebouwd, als bewoonden zij één werf. Hunne hoeven en de geheele inrichting hunner boerderij toonden eene mate van welvaart, die destijds in Natal buitengewoon genoemd kon worden. Voor Ignas bestond de reden hiervan daarin, dat hij verstandig genoeg geweest was om eene aanzienlijke geldsom in de Kolonie achter te laten toen hij het binnenland introk, en dit bedrag, toen men in Natal gevestigd was, had laten komen om zijne boerderij aan te leggen. Bruno was het geluk te beurt gevallen een nog al aardige erfenis van een verren bloedverwant uit Duitschland te ontvangen, en die had hij voor hetzelfde doel als Ignas besteed.

Ook huiselijk geluk genoten beiden in ruime mate. Ieder hunner was vader van een zoon geworden. Bruno had zijn kind zijn eigen naam gegeven; doch Ignas, gedachtig aan zijne belofte, indertijd aan zijn trouwen dokter gedaan, had zijn zoontje Frans van Staden Prinsloo doen doopen.

Op verzoek van Makoni, ondersteund door Ignas, was hem en zijnen volgelingen een stuk gronds ter woonplaats afgestaan aan den oever der Insuzi, tegenover de hoeven zijner blanke vrienden. Kalipi had hem niet verlaten, en Deliah had zich met hart en ziel aan Truitje gehecht en was na de geboorte van den kleinen Frans diens onvermoeide ajah geworden.

Hier vinden wij dan op den 25sten December 1841 onze vrienden terug.

Weêr is het de avond van Kerstdag. De volle maan is pas verrezen boven den kam van den Groot Noods-berg,

wiens top, 3400 voeten hoog, als een donkere kolossus tegen het azuur afsteekt, en vervolgt als een verzilverde bol haar baan door het luchtruim en werpt haar vriendelijk, zacht licht door den sluier des nachts op de aarde. De geheele natuur predikt liefelijken vrede, zoete rust. De heerschende stilte wordt niet verbroken, neen, eer indrukwekkender gemaakt door het geluid van stemmen en het geblaf van een hond, die uit de verte, uit de kraal van Makoni aan de overzijde der rivier, bij tusschenpoozen worden vernomen. Een zacht koeltje beweegt de toppen der boomen en doet de bladeren met geheimzinnig geritsel fluisteren. 't Is alsof de groote Vorst des Vredes vreedzaam Zijn adem over het aardrijk liet gaan, waarop hij achttien eeuwen vroeger was nedergedaald om de verlossing van het menschdom met Zijn bloed te koopen; en weêr schijnt door de slagmuren dier eeuwen heen, het lied van Bethlehems cherubijnenkoor met hemelsche melodie te klinken: „Vrede op aarde! God heeft aan de menschen een welbehagen."

Ignas en Truitje waren naar buiten getreden. Bij het hek van den tuin voor zijne woning bleef hij staan, en met den elleboog op den tuinmuur geleund, was hij spoedig in gepeinzen verzonken. Truitje had den arm hem om den hals geslagen en rustte met het hoofd vertrouwelijk aan zijne borst. Beiden lieten aan hunne gedachten den vrijen loop. Weêr doorleefden zij dien Kerstdag aan de Kowie, waarop zij voor de eerste maal aan elkander hunne liefde hadden verklaard, en op welken dag zoo vol vreugde, hoop en geluk, zulk een nacht van verschrikking en droefenis gevolgd was. Weêr rolden de zeven jaren, die sedert dien dag verstreken waren, hen voorbij met al hunne nooden, bekommernissen en lijden,

en toch met zoovele lichtpunten omstraald, die zich thans vereenigd hadden in de zon des geluks, waarin zij zich koesterden. 't Is in zulke stonden dat men zonder te spreken spreekt, zonder te hooren hoort, luistert naar de stemmen die uit hooger sfeer tot ons zielsoor doordringen. 't Is in zulke oogenblikken dat vroolijke weemoed en weemoedige vroolijkheid ons beheerschen, dat eene onzichtbare hand zacht tokkelt op de zuiverste en reinste snaren van ons hart; dat wij uit dit zichtbare als het ware met een magnetischen stroom ons verbonden gevoelen aan die onzichtbare wereld, het rijk der geesten, dat ons wacht. De beelden uit ons verleden, de personen met wie wij op het groote wereldtooneel menig drama en ook dikwerf een blijspel hebben medegespeeld, treden opnieuw op den voorgrond; en soms zelfs wanen wij — maar is het wel altijd waar? — dat het in zulke stonden ons vergund is geworden den blik van het verleden en het heden weg te trekken en dien in de toekomst te slaan, schoon wij die slechts in flauwe omtrekken en als uit de nevelen opdoemende kunnen ontwaren. Zulke stonden zijn het, die er veel toe bijdragen om de scherpe hoeken van ons eigen ik af te ronden; de ruwe oppervlakte van ons bestaan glad te schaven; het dierlijke, stoffelijke in ons plaats te doen ruimen voor het geestelijke, het verhevene; en met de stift der overtuiging die groote waarheid ons in het hart te griffelen: „God is een geest, en die Hem aanbidden, moeten Hem aanbidden in geest en in waarheid."

De echtgenooten stonden nog als een marmeren tweetal tegen elkaâr geleund, toen de plechtige stilte harmonisch werd verbroken. Bruno had zijn viool ter hand genomen, en na een kort kwijnend voorspel, zong hij, zich met zijn instrument begeleidende, een der schoone volksliederen van

zijn Vaderland. 't Lied, in wijze en bewoording, scheen juist te passen voor den gemoedstoestand van Ignas en zijne vrouw. 't Lied was door Carl Gollmich op muziek gebracht. Het was een afscheid door den Duitscher aan de plaats zijner geboorte bij zijn vertrek naar den vreemde toegezongen, en begon met eenvoudige en toch treffende woorden, die vrij vertaald luidden:

„Stil gehucht, waar ons de vrede
  Lieflijk als een droom omzweeft;
Heerlijk oord, waar onze lente
  Ongestoord werd doorgeleefd.
't Droevig harte klopt zoo snel,
  't Roept U weenend toe: Vaarwel!
Ach, Vaarwel! Ach, Vaarwel!"

Toen Bruno zijn gezang staakte, rolde er een zilte traan uit Truitjes oog en viel neder op de hand van Ignas. Door het gezang waren beiden uit hunne mijmering tot de werkelijkheid teruggekeerd.

Met forsche stem riep Ignas: „Bruno, kerel! Kom naar buiten en laat ons gezelsen. De avond is te heerlijk om in huis te blijven."

„Ik zal maar naar binnen bij den kleine gaan, Ignas!" zeide Truitje.

„Neen, vrouwtje, blijf hier," antwoordde Ignas. „Frans van Staden is immers veilig bij Deliah, en als hij uwe hulp behoeft, zal zij U wel roepen."

Weldra voegden Bruno en zijne vrouw zich bij hen, en tot laat in den avond verliep de tijd in een levendig gesprek, nu ernstig, dan weêr vroolijk. De gelukkige vrienden herdachten en herhaalden wat hun al zoo weder-

varen was sedert zij het binnenland waren ingetrokken, en moesten met blijden mond getuigen hoe de Heer hen uit alle gevaren gered, en tot vrede en voorspoed gevoerd had.

De maan was al hoog aan den hemel gestegen. „Het wordt tijd dat wij ons ter ruste begeven," merkte Ignas op. „Maar komt, vóór wij scheiden, laat ons eerst zingen het vierde vers van Psalm 146" [11]).

Uit vier dankbare harten, in den smeltkroes des lijdens gezuiverd en gelouterd, steeg het loflied op naar den zetel van den Eeuwigen Ongezienen, in de woorden van den psalm, die in het grijs verleden Israëls vorstelijken harpenaar van de lippen rolde:

„'t Is de Heer, wiens alvermogen
„'t Groot heelal heeft voortgebracht;
„Die genadig uit den Hoogen
„Ziet, wie op Zijn bijstand wacht;
„En aan elk, die Hem verbeidt,
„Trouwe houdt in eeuwigheid."

Vaarwel!

APPENDIX.

Noot [1]) (Bladz 3).

Umhkonto. In zijn interessant werk "The uncivilised races of men" wijst Dr. John R. Mc Kenzie op de overeenstemming tusschen het Zulu woord *umhkonto* en *contus*, de Latijnsche benaming voor spies of speer. Is deze overeenkomst wel eene toevallige? Kan het niet zijn dat deze benaming sedert de dagen van Scipio Africanus, van het Noordeinde van Afrika naar deszelfs Zuidpunt is afgedaald, en in den loop der eeuwen van *contus* de verandering tot *Umhkonto* heeft ondergaan?

Noot [2]) (Bladz. 33).

Zeekoegat. Dit is de Zuid-Afrikaansche naam voor diepe kuilen in de rivierbeddingen. De oorsprong dezer benaming is duidelijk. Toen over geheel Zuid-Afrika nog Hippopotami (Nijlpaarden, hier Zeekoeien genoemd) gevonden werden, hielden deze dieren zich op in de diepste kuilen der rivieren.

Noot [3]) (Bladz. 76).

Ten bewijze dat de Kaffers en Zulu's den Trekkers groote getallen vee ontroofden, en om een denkbeeld te kunnen vormen omtrent de kudden, die de Trekkers met zich voerden, diene dat bij den inval door Moselikatzi aan Kommandant Hendrik Potgieter werden ontroofd 5000 schapen, 300 koeien en kalveren en 100 trekossen.

Noot [4]) (Bladz. 80).

Dolosgooien. Komt vrijwel overeen met het kaartleggen. Een dolosgooier bedient zich van zoowat een twintigtal dolossen (kootbeenderen) van verschillende grootte. Die werpt hij op den grond en uit de richting waarin zij vallen, of uit hunne onderlinge verhouding tot elkander, berekent hij wat in de toekomst gebeuren zal, vertelt den nieuwsgierigen vrager zijn verleden, en zegt waar verloren goederen of afwezige personen te vinden zijn. Natuurlijk geschiedt dit dolosgooien onder het prevelen van een voor allen behalve den ingewijde onverstaanbaar tooverformulier en is de toovenaar slim genoeg steeds eene reeks van vragen tot den persoon die informatie verlangt te richten, alvorens het orakel zich hooren doet. De meeste inboorlingen hebben onbeperkt geloof en vertrouwen in den dolosgooier, en het heeft mij verwonderd dat zelfs Blanken dikwijls in hem geloof slaan.

Noot [5]) (Bladz. 113).

Hartbeesthuizen. Hoe deze benaming ontstaan is, heb ik niet kunnen bepalen. Het hartebeest is een antiloop, die vroeger over geheel Zuid-Afrika werd gevonden, doch thans zeer zelden voorkomt. Een hartbeesthuis is eene hut, waarvan de wanden bestaan uit palen, takken en riet, met klei bestreken, en waarop een dak van biezen of gras rust. Dus eene eenvoudige hut. Waarschijnlijk is het, dat toen het wild voor den blanken man terugweek en door de jagers in onbewoonde streken werd vervolgd, de jagers zulke eenvoudige hutten opsloegen en het eerst daaraan den naam van hartbeesthuizen gaven.

Noot [6]) (Bladz. 131).

Andere schrijvers, zooals b.v. Ds. F. Lion Cachet in zijn „Worstelstrijd der Transvalers," stellen den sterfdag van Gert Maritz op den 15den October 1838. Bij mij bestaat er echter geen twijfel dat de juiste datum de 23ste September van dat jaar is, daar deze datum wordt opgegeven door Eerw. Erasmus Smit, die een zwager van Maritz, en bij diens sterfbed tegenwoordig was.

Noot [7]) (Bladz. 147).

Dingaansdag. Toen het Kommando van Andries Pretorius den tocht naar Umkungunhlovo ondernam, werd op den 7den December 1838 eene plechtige godsdienstoefening gehouden, die door Sarel Cilliers werd geleid. Op een kanonwagen staande hield hij eene krachtige, ernstige rede, en legde in de volgende bewoordingen eene plechtige belofte af: „Mijne Broeders en Landgenooten! Hier staan wij thans op dit oogenblik voor een heilig God van Hemel en Aarde, om eene belofte te doen, dat, als Hij met Zijne bescherming met ons wezen zal en onzen vijand in onze handen zal geven, dat wij hem overwinnen, die dag en die datum, elk jaar, als een dankdag, zooals een sabbath tot Zijne eer zal worden doorgebracht. — En dat wij het ook aan onze kinderen zullen zeggen, dat zij er met ons in moeten deelen, tot gedachtenis ook voor onze opkomende geslachten. Want de eere van God zal er door verheerlijkt worden, dat Hem de roem en de eere van de overwinning worde gegeven." Negen dagen na het afleggen dezer belofte, op den 16den December 1838, werd het impi van Dingaan bij de Bloedrivier verslagen en onder den naam van Dingaansdag wordt de 16de December steeds door het nakroost van de Voortrekkers herdacht. Eerst eenige jaren geleden werd bij besluit van den HoogEdelen Volksraad van den Oranje Vrijstaat Dingaansdag tot een publieken feestdag verklaard.

In de Transvaal was dit reeds lang geschied. In die Republiek is de 16de December een dag van dubbele herdenking; want 42 jaren na den slag bij Bloedrivier werd, op den 16den December 1880, de Transvaalsche vlag opnieuw te Heidelberg geheschen, nadat die vaan meer dan drie jaren lang door de Britsche verdrongen was geweest.

Noot [8]) (Bladz. 165).

De namen der vijf Boeren, die bij deze gelegenheid met Alexander Biggar sneuvelden, waren: Jan Oosthuisen, vroeger van het Nieuwveld, Marthinus Gons, vroeger van Zwartberg, Gerrit van Staden, Barend Bester en Nicolaas le Roux. Er werd geen pardon gevraagd of gegeven. Het paard van een jongen induna, door het krijgrumoer schichtig geworden, rende met zijn ruiter tusschen de Boeren in. Toen de jonge krijgsman zich omsingeld zag, hief hij zijn umhkonto op en doorboorde zich zelf het hart.

Noot [9]) (Bladz. 169).

Niemandsland. Deze landstreek, door de Boeren Kapaaisland genoemd, is thans grootendeels ingelijfd bij de Kaapkolonie onder den naam van Griqualand Oost. De naam ontstond daardoor, dat de Griquas, die vroeger het Zuidwestelijk gedeelte van den Oranje Vrijstaat bewoonden, door de Britsche Regeering naar Niemandsland werden verplaatst, onder hun opperhoofd Adam Kok, toen zij bijna al hun gronden aan de Boeren hadden verkocht. Er is een eigenaardige uitdrukking, die men hier somtijds, doch zelden, hoort. Waar de Hollander in toorn of dikwijls voor de grap zal zeggen: „Loop naar de maan," zegt men hier: „Loop naar Kapaaisland."

Noot [10]) (Bladz. 183).

De Heer Henry Cloete, die als opperrechter in Natal fungeerde kort nadat dit land in 1842 door de Britsche Regeering was overweldigd en geannexeerd, en die eenige historische voorlezingen hield, veroordeelt het gedrag der Boeren in zake Tambusa en Kombasana, en zegt: „Deze vlek op het gedrag der uitgewekenen ten aanzien der Zulu's is nochtans de eenige geweest, daar zij anders altoos de vrouwen, kinderen en weerloozen spaarden en hunne oorlogen met even zooveel gematigdheid als krijgskunde en dapperheid wisten te voeren." Hoewel men onwillekeurig den twee dapperen Zulu krijgslieden een beter lot zoude hebben toegewenscht, toch kan men hunne terechtstelling geen vlek op het gedrag der Boeren noemen. Zij werden behoorlijk verhoord door eene rechtbank waarin hunne stamgenooten zitting hadden, werden op eigen bekentenis als moordenaars en gevaarlijke spionnen schuldig bevonden, en kregen als krijgslieden den kogel.

Noot [11]) (Bladz. 206).

Men heeft mij er over gesproken, dat ik in „Piet Uijs" mij aan overdrijving heb schuldig gemaakt door de Voortrekkers zoo dikwijls hunne Psalmen en Gezangen te laten zingen. Met mijn onderwerp tamelijk goed bekend, pleit ik mij van alle overdrijving vrij, en daar ik in „Ignas Prinsloo" meermalen aan hetzelfde euvel mank ga — indien het een euvel is te noemen — diene het volgende tot mijne verdediging. De Heer Adolphe Délegorgue, die het

Kommando van Pretorius tegen Dingaan vergezelde, zegt: „Op deze plaats brachten wij den 19ten en 20sten Januari door, wachtende op eene versterking van Kolonisten, die aan de overzijde van den Drakensberg woonden. Deze twee dagen van oponthoud, verre van te worden benut om informatie in te winnen waarop de voortzetting van den veldtocht kon worden gebaseerd, verre van te worden aangewend tot het nemen van nuttige maatregelen om dreigende gevaren af te wenden, werden doorgebracht *in het lezen van den Bijbel en het zingen van Gezangen.*" Mij schijnt het dat de Heer Délegorgue geen groot vriend van Bijbellezen en Psalmgezang was. Wijlen mijn vriend de Heer Claas Vos, die onlangs te Smithfield O. V. S. is overleden, verzekerde mij dat ik volkomen correct was. Als adjudant van den dapperen Kommandant Louw Wepener, die in den laatsten oorlog tusschen den Oranje Vrijstaat en de Basuto's op Thaba Bosigo het leven liet, en als Secretaris van den Krijgsraad, had hij veel ondervinding opgedaan. Gedurende den Basuto-oorlog van 1865 kon men steeds des avonds en des morgens vroeg het gezang van geestelijke liederen door het Lager hooren klinken. De werkelijke Boeren in het Lager begaven zich vroeg ter ruste, na het zingen van hun avondzang; de dorpelingen en vrijwilligers bleven langer op en brachten gewoonlijk den avond door met kaartspelen. Het gevolg hiervan was, dat de Boeren 's morgens op de been waren en hun morgenzang aanhieven als de anderen nog sliepen en door het gezang in den slaap werden gestoord. De kaartspelers beklaagden zich bij den Generaal over de zangers; de Generaal bedacht zich een oogenblik en vroeg toen aan de klagers: „Als Gij 's avonds kaart speelt zingen zij, en als Gij 's morgens slaapt zingen zij ook?" „Ja, Generaal!' was het antwoord. „Welnu, betaalt hun dan in gelijke munt, en als zij 's morgens zingen, speelt dan kaart," was het antwoord des Generaals.

INDEX.